

Часопис за библиотекарство, књижевност и културу

НАРОДНА
БИБЛИОТЕКА
БОР

Година 21, 2019, број 37–38

ISSN 1451–2378 = Бележница
COBISS.SR–ID 24403471
Изази два пута годишње

За издавача
Весна Тешовић

Главни и одговорни уредник
Виолета Стојменовић
Телефон: 030/458–120
e-mail: nbbor@mts.rs

Лектура и коректура
Ана Јанковић

Дизајн корица
Новица Станковић и
Драган Стојменовић

Штампа
„Терција“ Бор
Тираж
300

Редакција
Ана Јанковић
Драгица Радетић
Горан Миленковић
Драган Стојменовић

Табле

Овај број *Бележнице* илустрован је фотографијама са изложбе *Kolos – Downhill Underage* Стефана Ђорђевића (Бор, 1987), одржане у Уметничком простору У10, у Београду, од 21. марта до 6. априла 2019.

БЕЛЕЖНИЦА

Часопис за библиотекарство, књижевност и културу
Година 21, 2019, број 37 – 38

ЖИВОТ БИБЛИОТЕКЕ

Бобан Ђорђевић

СЕЛЕКТИВНА БИБЛИОГРАФИЈА ДР ПЕТРА ПАУНОВИЋА 5

ШТА СЕ ДЕШАВА

Саша Ђирић

ЈУГОСЛАВИЈА У ПОСТЈУГОСЛОВЕНСКИМ КЊИЖЕВНОСТИМА 17

Вуле Журић

ЕНТРОПИЈА У ОГЛЕДАЛУ: ИНТЕРВЈУ

(разговор водила Виолета Стојменовић) 26

Јелица Илић

ЗНАЧАЈНО СВЕДОЧАНСТВО ПРОШЛОСТИ: ИСТОРИЈА 20. ПЕШАДИЈ[Ј]СКОГ ПУКА: 1914–1920 30

Витомир Теофиловић

ПАРАДОКСИ У ДРУШТВУ И У НАМА 34

Милен Миливојевић

ИЗБОР АФОРИЗАМА ИЗ КЊИГЕ НАМА НЕ СВИЂЕ НИ КАД УСТАНЕМО 37

Ивана Пантелић

ЈОВАНКА БРОЗ И ЈАВНОСТ У СРБИЈИ: ОД ПАРТИЗАНКЕ И „ПРВЕ ДРУГАРИЦЕ” ДО ЗАБОРАВА

(разговор водила Ана Јанковић) 39

НА НАШОЈ СТАЗИ

Горан Миленковић

ALAMOS POLITIKOS 47

Ана Јанковић

ЗРНО ПО ЗРНО ПОГАЧА, КАМЕН ПО КАМЕН ПАЛАЧА,

БЕЛЕШКА ПО БЕЛЕШКА БЕЛЕЖНИЦА 52

Ђура Рех

„ПЕСМА ЗА БОР” 56

Виолета Стојменовић

ИЗМЕЂУ ЗАБОРАВА: БРАНИСЛАВ Ј. КРСТИЋ (ЗЛОТ, 1889 – БЕОГРАД, 1966) 59

ПРИКАЗИ, ЧИТАЊА, РАСВЕЉЕЊА

Драган Стојменовић

ГДЕ СМО САДА? 83

Ана Јанковић

ДЕМОКРАТИЈА У ЈАВНИМ БИБЛИОТЕКАМА: ПОВОДОМ КЊИГЕ

ЈАВНЕ БИБЛИОТЕКЕ И ДЕМОКРАТИЈА ВЕСНЕ ЦРНОГОРАЦА 86

ИЗБОР БЕЛЕЖНИЦЕ

Весна Тешовић

ШТА ОСОБАМА У „НАЈБОЉЕМ ДОБУ” НУДЕ БИБЛИОТЕКЕ У НЕМАЧКОЈ 95

СТВАРИ КОЈЕ СУ ПРОШЛЕ	
ИЗ „ПРАВИЛА ЗЛОТСКЕ СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ЧИТАОНИЦЕ”	101
МИЛАН ПОПОВИЋ, „ОСНИВАЊЕ СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ЧИТАОНИЦЕ”	102
ВЕЉКО ПЕТРОВИЋ, „ПРОБУДИТИ ДУХОВЕ И КУЛТУРНУ ЖЕЂ”	103
В. [ВОЈКАН] Р. [РАСПОПОВИЋ], „ДОДЕЉЕНЕ НАГРАДЕ ЗА УСМЕНЕ ПРИКАЗЕ”	105
ПЕРО ЗУБАЦ, „СЛИКА ДАЛЕКОГ БРАТА”	106
ЛЕТОПИС БИБЛИОТЕКЕ	107
БЕЛЕШКА	
Никола Лежаић	
О КОЛОСУ	113
УПУТСТВО АУТОРИМА	115

Живот библиотеке

Бобан Ђорђевић, Матична библиотека „Светозар Марковић” Зајечар

Селективна библиографија др Петра Пауновића

„Учитељ здравља”, епидемиолог у пензији др Петар Пауновић рођен је 1939. године у Неготину. Био је дугогодишњи директор Завода за заштиту здравља „Тимок” у Зајечару и уредник часописа *Здравствено васпитање*.

Историја здравља, обичаји и навике људи у Тимочној Крајини – три су кључне теме научног, стручног и аматерског рада др Петра Пауновића. Покретач је симпозијума, односно научно-стручног скупа „Историја медицине, фармације, ветерине и народне здравствене културе”, који се одржава у Зајечару. Видљив је и његов допринос развоју српске историографије, како у књигама, стручним и научним радовима у часописима и зборницима радова, тако и у низу других активности (радио-емисије, здравствено-васпитни пројекти, јавна предавања, нпр.), везаних за историју медицине и народну здравствену културу.

За свој рад добио је друштвена признања: Награду „Васа Пелагић” Педагошког покрета Србије, Орден заслуге за народ са сребрном звездом, Повељу Савезне конференције ССРН за активности у области заштите животне средине и др., док је Награду „Др Владан Ђорђевић” добио за животно дело и трајан допринос изучавању историје српске медицине. Живи и ради у Зајечару.

Селективна библиографија Петра Пауновића рађена је *de visu*. Библиографија је подељена на два дела са укупно 109 библиографских јединица. Први део садржи библиографски опис 10 монографских публикација. У другом делу описане се јединице које су објављене у часописима *Развитак* и *Тимочки медицински гласник*. У првом делу јединице су поређане по хронолошком, а у другом по азбучном реду, ради лакшег сналажења. У раду су коришћени стандарди за опис монографских публикација и саставних делова – ISBD(M) (International Standard Book Description (Monography)) и ISBD(CP) (International Standard Book Description (Component Parts)).

СЕЛЕКТИВНА БИБЛИОГРАФИЈА ПЕТРА ПАУНОВИЋА

а) Монографске публикације

ПАУНОВИЋ, Петар

1. Negotin i Krajina : zdravstvena kultura i zdravstvene prilike : (1836–1941) / Petar Paunović i Nikola Plavšić. – Zaječar : Zavod za zaštitu zdravlja „Timok”, 1998 (Bor : Bakar). – IX, 122 str., [48] str. s tablama : fotogr., faks. ; 25 cm
2. Priče o zdravlju. [Knj. br. 1] / Petar Paunović. – Zaječar : Zavod za zaštitu zdravlja „Timok”, 1999 (Knjaževac : Zlatotisk). – 163 str., [18] str. s tablama, slika autora : ilustr. ; 16 x 23 cm
3. Priče o zdravlju. [Knj. br. 2], Duševno zdravlje / Petar Paunović. – Zaječar : Zavod za zaštitu zdravlja „Timok”, 1999 (Knjaževac : Zlatotisk). – 229 str., [20] str. s tablama, [1] str. s autorovom slikom : ilustr. ; 16 x 23 cm
4. Knjiga o zavodu : ideje, ostvarenja, iskustva, mogućnosti / Petar Paunović. – Beograd : Megatrend univerzitet ; Zaječar : Fakultet za menadžment, 2006 (Bor : Bakar). – 325 str. : ilustr. ; 25 cm
5. Географија здравља / Петар Пауновић. – Зajeчар : Историјски архив „Тимочка крајина”, 2011 (Бор : Терција). – 251 стр. : илустр. ; 20 cm
6. Škole i zdravlje / Petar Paunović. – Bor : Qwerty, 2013 (Bor : Qwerty). – 138 str. : tabele ; 24 cm
7. Higijenske ustanove na području Timočke oblasti između I i II svetskog rata : studija / Petar Paunović. – Bor : Qwerty, 2014 (Bor : Qwerty). – 168 str. : ilustr., tabele ; 24 cm
8. Traganje za zdravljem : istorija preventive Timočke krajine : (1828–1953) / Petar Paunović. – Rajac : Srpsko lekarsko društvo, podružnica Zaječar : Rajačka škola Zdravlja, 2016 (Bor : Grafomed). – 111 str. : ilustr. ; 24 cm
9. Variola Vera u Đakovici i okolini 1972. godine : [priredio i propratne tekstove napisao] Petar Paunović. – Zaječar : Zavod za javno zdravlje „Timok”, 2017 (Zaječar : Derks). – 52 str. : fotogr. ; 25 cm
10. Doktor Perine najlepše priče o zdravlju / Petar Paunović. – Zaječar : Radio Magnum, 2018 (Zaječar : Happy trend). – 397 str. : fotogr. ; 24 cm

б) Чланци у серијским публикацијама

11. Aktivnosti srpske Vlade na Krfu u periodu 1915. do 1918. godine na školovanju kadra za potrebe vojnog i civilnog saniteta = Activities of the Serbian government in the periods

- 1915 to 1918 regarding education for the needs of military and civil medical service / Petar Paunović. – Faksimil. – Ilustr. – Bibliografija.
U: Timočki medicinski glasnik. – Vol. 34, br. 3–4 (2009), str. 189–196.
12. Атанацковић П. др Светислав, малариолог / Петар Пауновић. – Библиографија.
Део 1
У: Развитак. – Год. 52, бр. 245–246 (2014), стр. 187–188.
13. Брачни односи и рани брак у Неготинској крајини средином XIX века / Петар Пауновић. – Библиографија.
У: Развитак. – Год. 22, бр. 3 (мај–јун 1982), стр. 87–92.
14. Велика служба у малој вароши : 45 година постојања и рада Службе за нуклеарну медицину Здравственог центра у Зајечару / Петар Пауновић, Жељка Алексић. – Илустр. – Табеле. – Библиографија.
У: Развитак. – Год. 52, бр. 247–248 (2014), стр. 124–131.
15. Velika služba u maloj varoši / Petar Paunović, Željka Aleksić. – Ilustr. – Tabele. – Bibliografija. – Summary.
U: Timočki medicinski glasnik. – Vol. 39, br. 4 (2014), str. 232–241.
16. Verrucae vulgares u radnika klanične industrije u Zaječaru / Petar Paunović, Vojislava Smičković Pavlović.
U: Timočki medicinski glasnik. – Vol. 5, br. 2 (1980), str. 19–24.
17. Витезови у белом : 30 година без вариоле у свету / Петар Пауновић [текст и фотографије]. – Библиографија.
У: Развитак. – Год. 50, бр. 239–240 (2011), стр. 151–155.
18. Vitezovi u belom, jubilej – 30 godina bez variole u svetu = Knights in white, anniversary – 30 years without variola / Petar Paunović. – Ilustr. – Bibliografija.
U: Timočki medicinski glasnik. – Vol. 36, br. 1 (2011), str. 60–64.
19. Географија здравља : насеља, људи и догађаји / Петар Пауновић.
У: Развитак. – Год. 48, бр. 229–230 (2008), стр. 124–129.
20. Градсково / Петар Пауновић. – Фотогр.
У: Развитак. – Год. 50, бр. 237–238 (2011), стр. 137–158.
21. Dvadeset pet godina ekološke istine = Twenty-five years of ecological truth / Petar Paunović. – Ilustr. – Bibliografija.
U: Timočki medicinski glasnik. – Vol. 36, br. 1 (2011), str. 132–145.

22. Dom narodnog zdravlja u Zaječaru – Centar preventivne medicine Timočke oblasti / Petar Paunović. – Tabele. – Bibliografija.
U: Timočki medicinski glasnik. – Vol. 37, br. 4 (2012), str. 244–258.
23. Dr Andrija štampar – život i rad / Petar Paunović.
U: Timočki medicinski glasnik. – Vol. 4, br. 9–10 (1979), str. 79–89.
24. Dr Draga Ljočić – borba za ljudsko dostojanstvo i stručni status / Petar Paunović.
U: Timočki medicinski glasnik. – Vol. 11, br. 1 (1986), str. 37–42.
25. Др Милорад Драгић / Петар Пауновић. – Фотогр.
У: Развитак. – Год. 26, бр. 1 (јануар–фебруар 1986), стр. 95–99.
26. Dr Miloš Kandić, okružni fizikus u Knjaževcu, pokreće inicijativu za reviziju Vladanovog zakona i reformu bolnica u Srbiji 80-tih godina XIX veka = Dr. Miloš Kandić, a district physician in Knjaževac, initiates revision of the Vladan law and reform of hospitals in Serbia during the eighties of the XIX century / Petar Paunović. – Bibliografija.
U: Timočki medicinski glasnik. – Vol. 35, br. 1–2 (2010), str. 40–42.
27. Др Мићо Мићовић, први управник хигијенског завода у Зајечару / Петар Пауновић. – Илустр. – Библиографија. – Summary.
U: Timočki medicinski glasnik. – Vol. 38, br. 3 (2013), str. 142–146.
28. Еколошко васпитање и идентитет : (резултати креативне радионице : представљање у вези екологије) / Надежда Николић, Петар Пауновић.
У: Развитак. – Год. 33, бр. 1–2 (190–199) (1993), стр. 3–7.
29. ЕКОНОМСКИ аспекти заразне жутице на подручју Тимочке крајине / Миодраг Тодоровић... [и др.]. – Остали аутори: Петар Пауновић, Мијат Крстић, Сергије Кржановић. – Тabeле. – Библиографија.
У: Развитак. – Год. 16, бр. 2 (март–април 1976), стр. 31–37.
30. ЕКОНОМСКИ аспекти побачаја на подручју региона Зајечар / Миодраг Тодоровић... [и др.]. – Остали аутори: Властимир Бађевић, Петар Пауновић, Ђорђе Динић. – Библиографија.
У: Развитак. – Год. 27, бр. 6 (новембар–децембар 1987), стр. 6–11.
31. ЕКОНОМСКИ аспекти побачаја на територији општине Зајечар / Миодраг Тодоровић... [et al.]. – Остали аутори: Властимир Бађевић, Петар Пауновић, Ђорђе Динић.
У: Timočki medicinski glasnik. – Vol. 12, br. 3–4 (1987), str. 405–410.
32. Epidemijska 1848. godina u Negotinskoj krajini / Petar Paunović.
U: Timočki medicinski glasnik. – Vol. 6, br. 3–4 (1981), str. 79–90.

33. Епидемиолошка ситуација хигијенско-санитарне прилике у региону Тимочке крајине / Мијат Крстић, Станислава Миловановић, Петар Пауновић.
У: Развитак. – Год. 16, бр. 3 (мај–јун 1976), стр. 38–42.
34. За здравствено просвећивање сеоског становништва у Тимоку / Петар Пауновић. – Илустр.
У: Развитак. – Год. 9, бр. 2 (март–април 1969), стр. 18–20.
35. Zdravlje u knjigama = Health in books / Petar Paunović. – Илустр. – Библиографија.
У: Тимочки медицински гласник. – Vol. 37, br. 1 (2012), str. 49–56.
36. Zdravlje u običajima naroda Timočke krajine / Petar Paunović.
У: Тимочки медицински гласник. – Vol. 3, br. 8 (1979), str. 59–62.
37. Zdravstvena kultura Zlota 70-tih godina XX veka / Petar Paunović.
У: Тимочки медицински гласник. – Vol. 29, suppl. 1 (2004), str. 63–66.
38. Zdravstvena kultura stanovništva na plavnom području Đerdapa sedamdesetih godina XX veka / Petar Paunović.
У: Тимочки медицински гласник. – Vol. 26, br. 1–4 (2001), str. 50–56.
39. Zdravstvena služba na području Timočke krajine pre 50 godina / Petar Paunović.
У: Тимочки медицински гласник. – Vol. 23, br. 1–4 (1998), str. 30–34.
40. Zdravstvene prilike u Negotinskoj krajini sredinom XIX veka / Petar Paunović.
У: Тимочки медицински гласник. – Vol. 8, br. 1 (1989), str. 55–62.
41. Zdravstveni punkтови na seoskom području SIZZO Zaječar / Petar Paunović.
У: Тимочки медицински гласник. – Vol. 5, br. 1 (1980), str. 25–30.
42. Здравствени радници на подручју Неготинске крајине средином XIX века / Петар Пауновић. – Библиографија.
У: Развитак. – Год. 23, бр. 1 (јануар–фебруар 1983), стр. 81–86.
43. Zdravstveni radnici u borbi protiv govede kuge na području istočne Srbije sredinom XIX veka / Petar Paunović.
Deo 1
У: Тимочки медицински гласник. – Vol. 14, br. 1 (1989), str. 45–52.
Deo 2
У: Тимочки медицински гласник. – Vol. 14, br. 2 (1989), str. 101–108.
44. Здравствено васпитање у основним школама зајечарског региона / Петар Пауновић, Ђорђе Динић.
У: Развитак. – Год. 19, бр. 4–5 (јул–октобар 1979), стр. 29–33.

45. Здравствено-васпитна проблематика породичне исхране радника у Зајечару / Петар Пауновић, Слободанка Спасић.
У: Развитак. – Год. 26, бр. 4–5 (јул–октобар 1986), стр. 30–33.
46. Zdravstveno zadrugarstvo u istočnoj Srbiji / Petar Paunović.
У: Timočki medicinski glasnik. – Vol. 19, br. 1–4 (1994), str. 41–48.
47. Zdravstveno-kulturne pojave i njihovo mesto i uloga u narodnom zdravlju zajednica Negotinske krajine / Petar Paunović.
У: Timočki medicinski glasnik. – Vol. 12, br. 2 (1987), str. 291–294.
48. ЗДРАВСТВЕНО-културни аспекти у хуманизацији односа између полова код ученика основне школе / Ђорђе Динић... [и др.]. – Остали аутори: Даринка Гацовић, Петар Пауновић, Лиљана Тешановић, Слободанка Спасић, Љубинка Протић. – Табеле. – Библиографија.
У: Развитак. – Год. 28, бр. 1 (јануар–фебруар 1988), стр. 23–35.
49. Здравствено-просветни универзитет у Браћевицу 1969. год. : (учешће др Милорада Драгића и Златомира Видаковића у његовом оснивању) / Петар Пауновић.
У: Развитак. – Год. 43, бр. 211–212 (2003), стр. 53–56.
50. Zdravstveno prosvetčivanje na području Timočke krajine posle II svetskog rata / Petar Paunović.
У: Timočki medicinski glasnik. – Vol. 22, br. 1–4 (1992), str. 33–38.
51. Zdravstveno prosvetčivanje 1919. godine u kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca / Petar Paunović.
У: Timočki medicinski glasnik. – Vol. 17, br. 3–4 (1992), str. 103–108.
52. Зелене пијаце Тимочке крајине – продавнице здравља / Петар Пауновић. – Табеле. – Илустр.
У: Развитак. – Год. 51, бр. 241–242 (2013), стр. 115–122.
53. Izgradnja radujevačkog karantina i prve godine rada / Petar Paunović.
У: Timočki medicinski glasnik. – Vol. 1, br. 2 (1981), str. 73–78.
54. Инфлуенца – „непозната болест” у тимочком крају 1890. године / Петар Пауновић. – Библиографија.
У: Развитак. – Год. 48, бр. 235–236 (2010), стр. 143–144.
55. Исхрана и нега новорођенчади, одојчади и мале деце у селима око Тимока у Крајини / Петар Пауновић.
У: Развитак. – Год. 10, бр. 6 (новембар–децембар 1970), стр. 32–35.

56. Jugoslovenski projekt „Zdrava škola” – model zdravstvenog vaspitanja u osnovnoj školi za XXI vek = Healthy school project in Yugoslavia – A model of health education in elementary schools for 21st century / Petar Paunović. – Bibliografija.
U: Timočki medicinski glasnik. – Vol. 41, br. 4 (2016), str. 337–340.
57. Kolera u krajinskom okrugu 1913. godine / Petar Paunović.
U: Timočki medicinski glasnik. – Vol. 6, br. 1–2 (1976), str. 49–54.
58. Кратка историја превентивне медицине Тимочке крајине / Петар Пауновић.
У: Развитак. – Год. 54, бр. 249–250 (2015), стр. 91–106.
59. Kulturne prilike i sujeverje na području Negotinske krajine sredinom XIX veka / Petar Paunović.
U: Timočki medicinski glasnik. – Vol. 9, br. 1 (1984), str. 53–58.
60. Лекари – здравствени задругари у Тимочној крајини између два светска рата / Петар Пауновић. – Напомене.
У: Развитак. – Год. 45, бр. 219–220 (2005), стр. 82–88.
61. Лекари на подручју Тимочке крајине после II светског рата / Петар Пауновић. – Напомене.
У: Развитак. – Год. 46, бр. 225–226 (2006), стр. 108–112.
62. Lekari Rajčani / Života Đorđević, Petar Paunović.
U: Timočki medicinski glasnik. – Vol. 29, suppl. 1 (2004), str. 75–79.
63. Материнство и деца у веровањима код народа Тимока / Петар Пауновић.
У: Развитак. – Год. 8, бр. 5 (октобар–новембар 1968), стр. 103–104.
64. Medicinske struke preventivne medicine na području Timočke krajine – medicinska bakteriologija u periodu od 1922. do 2013. godine = Medical professions of preventive medicine in the Timočka Krajina region – medical bacteriology in the period 1922–2013 / Petar Paunović. – Tabele. – Ilustr. – Bibliografija.
U: Timočki medicinski glasnik. – Vol. 41, br. 2 (2016), str. 122–145.
65. Ментално хигијенски значај посмртних обичаја у Тимочној крајини / Петар Пауновић.
У: Развитак. – Год. 17, бр. 1 (јануар–фебруар 1977), стр. 103–107.
66. Моји сусрети с Драгићем / Петар Пауновић. – Фотогр.
У: Развитак. – Год. 42, бр. 209–210 (2002), стр. 7–9.
67. Музика у културно-уметничким програмима манифестације Такмичења села зајечарске и неготинске општине / Петар Пауновић. – Фотогр.
У: Развитак. – Год. 20, бр. 6 (новембар–децембар 1980), стр. 38–43.

68. Најдужа басма / Петар Пауновић ; [казивач] Адам Траиловић. – Напомене.
У: Развитаk. – Год. 15, бр. 3 (мај–јун 1975), стр. 101–106.
69. Neki aspekti zdravstvene culture Valakonja 80-tih godina XX века = Some aspects of healthcare culture of Valakonje in the 1980s of the XX century / Petar Paunović. – Bibliografija.
У: Тимоћки медицински гласник. – Vol. 42, br. 3 (2017), str. 186–189.
70. Neki detalji zdravstvene službe u Majdanpeku sredinom XIX века / Petar Paunović.
У: Тимоћки медицински гласник. – Vol. 15, br. 3–4 (1990), str. 183–187.
71. Неки детаљи о раду болница на подручју зајечарског региона пре 100 година / Петар Пауновић.
У: Развитаk. – Год. 25, бр. 6 (новембар–децембар 1985), стр. 93–99.
72. Неки детаљи о раду здравствене службе у Мајданпеку средином XIX века / Петар Пауновић. – Библиографија.
У: Развитаk. – Год. 31, бр. 1–2 (јануар–април 1991), стр. 91–95.
73. Неки проблеми заштите од тетануса у свакодневној пракси / Петар Пауновић, Новица Милијић. – Библиографија.
У: Развитаk. – Год. 14, бр. 6 (новембар–децембар 1974), стр. 37–43.
74. Неуспео покушај регулације Великог Тимока ради спречавања уништавања земљишта индустријским отпадом Борског рудника : прилог за екологију Тимочке крајине / Петар Пауновић. – Библиографија.
У: Развитаk. – Год. 48, бр. (231–232) (2008), стр. 125–131.
75. О Васи Пелагићу / Петар Пауновић. – Библиографија.
У: Развитаk. – Год. 48, бр. 233–234 (2009), стр. 167–169.
76. О endemskom sifilisu u svrljiškom kraju крајем XIX века / Petar Paunović.
У: Тимоћки медицински гласник. – Vol. 13, br. 1–2 (1988), str. 101–108.
77. О етици здравствених радника / Петар Пауновић.
У: Развитаk. – Год. 18, бр. 4–5 (јул–октобар 1978), стр. 29–31.
78. О здравственим приликама у крајинском округу средином XIX века / Петар Пауновић. – Библиографија.
У: Развитаk. – Год. 27, бр. 1 (јануар–фебруар 1987), стр. 85–87.
79. О једном покушају решења снабдевања становништва Negotina добром пијаћом водом 1884. godine / Petar Paunović.
У: Тимоћки медицински гласник. – Vol. 3, br. 5 (1978), str. 69–72.

80. О лечењу и рекреацији у Сокобањи пре 100 година / Петар Пауновић.
У: Развитак. – Год. 28, бр. 1 (јануар–фебруар 1988), стр. 74–78.
81. О маларији у Крајинском срезу 1948. године / Petar Paunović. – Tabela. – Bibliografija.
У: Тимоčki медицински гласник. – Vol. 32, br. 2–3 (2007), str. 146–149.
82. О надрилекарству у Тимочкој крајини / Петар Пауновић. – Напомене.
У: Развитак. – Год. 13, бр. 2 (март–април 1973), стр. 86–98.
83. О неким критеријумима средњошколаца за избор брачног друга / Петар Пауновић.
У: Развитак. – Год. 19, бр. 1 (јануар–фебруар 1979), стр. 40–43.
84. О neprilikama Dr Jovana Jovanovića, lekara svrljiškog i zaglavskog sreza, pre sto godina /
Petar Paunović.
У: Тимоčki медицински гласник. – Vol. 16, br. 3–4 (1991), str. 111–116.
85. О раду народних амбуланти после II светског рата на подручју Окружног народног одбора
Зaječар / Petar Paunović. – Faksimil. – Tabele. – Bibliografija.
У: Тимоčki медицински гласник. – Vol. 33, br. 3–4 (2008), str. 115–119.
86. О сифилису у Звижду тридесетих година XX века / Петар Пауновић.
У: Развитак. – Год. 52, бр. 243–244 (2013), стр. 129–130.
87. Pozorište, škola zdravlja – glumci, učitelji zdravlja / Petar Paunović, Verica Josimovska. –
Ilustr. u boji. – Bibliografija. – Summary.
У: Тимоčki медицински гласник. – Vol. 40, br. 1 (2015), str. 44–47.
88. Prve zdravstvene ustanove na oslobođenoj teritoriji za vreme solunskog fronta / Petar
Paunović, Verica Josimovska. – Ilustr. – Bibliografija – Summary.
У: Тимоčki медицински гласник. – Vol. 39, br. 3 (2014), str. 142–146.
89. Превентивно-медицински значај свадбених обичаја у Тимочкој крајини / Петар
Пауновић.
У: Развитак. – Год. 12, бр. 3 (мај–јун 1972), стр. 93–96.
90. Прим. др Милорад Драгић : (1891–1986) / Петар Пауновић.
У: Развитак. – Год. 42, бр. 209–210 (2002), стр. 93–946.
91. PROFILAKSA besnila u humanoј i veterinarskoј medicini u regionu Timočke krajine
1965–1974. godine / Mijat Krstić... [et al.]. – Ostali autori: Dušan Aleksić, Gordana
Jermolenko, Branislava Krstić, Petar Paunović, Jovan Simonović.
У: Тимоčki медицински гласник. – Vol. 1, br. 2 (1976), str. 16–24.
92. Реаговање локалних заједница на подручју Тимочке крајине на прве случајеве СИДА-е
/ Петар Пауновић.

- У: Развитак. – Год. 39, бр. 201-2012 (1999), стр. 32–35.
93. Село Браћевац : (постанак села и порекло становништва) / Петар Пауновић.
У: Развитак. – Год. 16, бр. 3 (мај–јун 1976), стр. 112–118.
94. Слободно време земљорадника у селима Неготинске крајине / Петар Пауновић.
У: Развитак. – Год. 18, бр. 1 (јануар–фебруар 1978), стр. 9–13.
95. Снабдевање водом у крајинским селима око Тимока / Петар Пауновић. – Фотогр.
У: Развитак. – Год. 11, бр. 2 (март–април 1971), стр. 12–15.
96. Снови – одраз душевног здравља код школске деце / Петар Пауновић. – Напомене.
У: Развитак. – Год. 41, бр. 205–206 (2001), стр. 18–24.
97. Социјално медицинска гледишта заштите и унапређења човекове средине на подручју
зајечарског региона / Петар Пауновић. – Библиографија.
Део 1
У: Развитак. – Год. 28, бр. 6 (новембар–децембар 1988), стр. 2–14.
Део 2
У: Развитак. – Год. 29, бр. 1 (јануар–фебруар 1989), стр. 18–28.
98. Стугуштере, зелени гуштере! : (о надрилекарству у селима Тимока) / Петар Пауновић.
Део 1
У: Развитак. – Год. 10, бр. 1 (јануар–фебруар 1970), стр. 58–67.
Део 2
У: Развитак. – Год. 10, бр. 2 (фебруар–март 1970), стр. 87–95.
99. Сценска остварења у културно-уметничким програмима такмичења села неготинске
и зајечарске општине / Петар Пауновић. – Фотогр. – Библиографија.
У: Развитак. – Год. 21, бр. 6 (новембар–децембар 1981), стр. 20–31.
100. Трудноћа и порођај у здравственој култури народа Тимоčke крајине / Петар Пауновић.
У: Тимочки медицински гласник. – Vol. 2, br. 3 (1977), str. 57–68.
101. Украшавање фасада сеоских кућа у Крајини / Петар Пауновић. – Фотогр. –
Библиографија.
У: Развитак. – Год. 14, бр. 2 (март–април 1974), стр. 109–117.
102. Учители – задругари у Тимочкој крајини између I и II Светског рата / Петар Пауновић.
– Напомене.
У: Развитак. – Год. 45, бр. 221–222 (2005), стр. 106–112.
103. Фертилитет на подручју зајечарског региона / Петар Пауновић.
У: Развитак. – Год. 29, бр. 3 (мај–јун 1965), стр. 13–17.

104. Френга у Неготинској крајини средином XIX века / Петар Пауновић.
У: Развитак. – Год. 22, бр. 1 (јануар–фебруар 1987), стр. 85–87.
105. Хигијенски завод Неготин / Петар Пауновић.
У: Развитак. – Год. 44, бр. 217–218 (2004), стр. 106–108.
106. Civilne brige srpske Vlade na Krfu 1915. do 1918. godine = Serbian Government civil care on Krf Island 1915 to 1918 / Petar Paunović. – Bibliografija.
У: Тимочки медицински гласник. – Vol. 34, br. 2 (2009), str. 135–139.
107. Четрдесет година заједничког развоја здравствене заштите на подручју зајечарског региона / Петар Пауновић. – Фотогр. – Библиографија.
Део 1
У: Развитак. – Год. 24, бр. 6 (новембар–децембар 1985), стр. 9–26.
Део 2
У: Развитак. – Год. 21, бр. 1 (јануар–фебруар 1985), стр. 23–29.
108. [Шеснаести]
16. научно-стручни скуп у Зајечару / Петар Пауновић. – Фотогр.
У: Развитак. – Год. 47, бр. 227–228 (2007), стр. 159–160.
109. Шипиково / Петар Пауновић. – Фотогр.
У: Развитак. – Год. 48, бр. 235–236 (2010), стр. 119–128.

Шта се дешава

Саша Ђирић, „Око Балкана”, Радио Београд 2

Југославија у постјугословенским књижевностима

Не постоје прецизни подаци о томе колико се књига чији су аутори са простора бивше Југославије годишње објави у Србији. Моја слободна процена је да их укупно, свих књижевних врста, има између 50 и 100. Разуме се, више је књига писаних тзв. заједничким језиком, тј. са књижевних сцена са којих не треба превод (Хрватска, Босна и Херцеговина и Црна Гора), него словеначких и македонских аутора или превода домаћих аутора са мађарског, албанског или румунског. Притом, више је превода са словеначког због јаке подршке коју својим писцима пружа Јавна агенција за књигу, једна особена словеначка институција која није државна, већ стоји између Министарства и писаца и аутономно делује. Када је реч о преводима књижевних дела писаца тзв. националних мањина или националних заједница мимо српске, више се преводи у Војводини, због подршке Покрајине, а и зато што ти аутори нису оптерећени текућим политичким односима, као кад је реч о косовским ауторима који пишу на албанском језику. Од литературе коју не треба преводити, у последњих 20-ак година у Србији највише има књига из Хрватске. Више је разлога за то: развијеност издавачке сцене, у већој мери тржишна оријентација издавачких кућа, која их је, с једне стране, у једном периоду навела да оснују своје „ћерке” фирме и у Србији (ВБЗ, Алгоритам и Профил), а с друге – да штампају дела превасходно намењена продаји а не високој књижевности, али и дела која се баве савременим тренутком, намењена разноврсним циљним групама. Не чуди

С обзиром на то да се 1. децембра 2018. навршило стотину година од оснивања тзв. прве Југославије (тада, званично, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца), а 29. новембра 2018. и 75 година од првог заседања АВНОЈ-а, када је заснована нова, шира верзија те заједничке државе – Демократска Федеративна Југославија, од 1963. позната као СФРЈ – гост Народне библиотеке Бор био је Саша Ђирић, аутор и водитељ радијске емисије о регионалним културама и књижевностима „Око Балкана” (средом у 10 сати на Другом програму Радио Београда) и један од оснивача и уредника податска *Бетон*. Са њим смо 6. децембра 2018. разговарали о начинима на које се у савременим књижевностима бивших југословенских република, тј. у тзв. постјугословенским књижевностима, представљају Југославија, сећање на њу и њен распад, те ратови који су распад заједничке државе пратили.

што је у Хрватској један део добрих новинара почео да се бави књижевношћу, док је у Србији обрнут случај: естаблирани писци постали су колумнисти (Басара, Великић, Петковић...). Такође, један део савремених писаца из БиХ и Црне Горе, па и неки из Србије, објављују код хрватских издавача због бољих услова (хонорар, дистрибуција књига, знатижеља).

Када је реч о објављивању тзв. регионалних или постјугословенских писаца у Србији, најпре термилошка напомена. Термин регион или регија користи се да се не би користио термин Југославија, бивша Југославија или постјугословенски простор, било из идеолошких, било из разлога научне осетљивости. Термини са префиксом *екс-* или *јоси-* су временске одреднице које се односе на прошлост, занемарује се садашњост а садашњост су изнова формиране или обновљене националне књижевности, које, истини за вољу, никада и нису биле суспендоване, већ су се несметано и подстицано развијале у образовним институцијама тзв. Друге Југославије. Опет, ако користимо те етно-одреднице, остаје нејасно где сврстати ауторе који припадају више књижевности у исто време, као и то постоји ли кредибилан надтермин који би означио ако не постојање заједничке сцене, онда указао на блискост њиховог функционисања, додирне тачке па и прожимања (регионалне награде, фестивали, антологије, издања у другим земљама, наднационално изјашњавање аутора...). Друго је питање да ли је и југословенска књижевност функционисала као таква, или је то одувек био скуп националних литература мање или више повезаних, блиских и међусобно прожимајућих. Иако ниједан термин није идеалан, ја бих користио *јосијугословенски*, који је имплементирао Борис Постников својом књигом књижевних критика *Посијугославенска књижевности?*. Овај термин указује на заједничку прошлост, више него на актуелну припадност, али указује и на везе које су опстале упркос распаду земље и политичком удаљавању новонасталих средина, а које се (везе) на специфичан начин поново успостављају више као тржишне и као последица личног опредељења актера на културној сцени (издавачи, часописи, писци...).

Највећи број књига су реиздања аутора са пост-југословенског простора или преводи њихових књига. Тако је било на почетку успона међусобних односа, 2000. године, тако је и данас. Крајње су ретки примери да аутори из других пост-ју земаља своју прву књигу објаве најпре у Србији, или само у Србији, попут Миљенка Јерговића са књигом *Ошаци*, Радета Јарка са романом *Yu puzzle*, Балшом Брковићем са књигом прича *Берлински круи* итд. Понекад се деси да аутори у исто време објаве своју књигу у више земаља, попут Дубравке Угрешић са романима *Баба Јаја је снијела јаје* и *Лисица*, или Марка Погачара са књигом поезије *Земља земља* и Марка Томаша са својим књигама поезије. Регионалне писце су прве објављивале куће са рубова културног мејнстрима, којима је културна политика обнављања југословенских веза била

Шта се дешава _____

део основне програмске оријентације, попут Самиздата Б92 и ИК Ренде у Београду. Половином прве декаде 21. века, палицу је преузео ЛОМ, објављујући, још наглашеније него прве две куће, ауторе за које сматра да ће се добро продати. Последњих 10-ак година множе се мале и средње издавачке куће које објављују и регионалне писце; да поменемо неке: Воока Ивана Бевца, Партизанска књига Арсенића и Срдића, наследница Левог крила, Књижевна радионица Рашић Александре Рашић и Ивана Радосављевића, Контраст Данила Лучића, Red Vox Мишка Стевановића, КПЗ Бетон, а понешто мало објављују и Агора, Лагуна, Геопоетика, Архипелаг, којима су, ипак, у фокусу било преведена књижевност било домаћи аутори.

Који се аутори преводе? Углавном они средње и млађе генерације, који су или медијски познати или им дела рефериршу на познате феномене, у које спада и Југославија, односно сећање на њу. Ретке су ситуације, односно потребни су посебни поводи да би се објавили старији аутори из једне средине, макар били и најбољи, попут Марка Сосича (*Балерина балерина*) или Драга Јанчара (*Подсмешљива њожуда* у едицији „Сто словенских романа” ИК Архипелаг), мада су у Хрватској објављени његови бољи романи *Дрво без имена* и *Ноћас сам је видио*, у којима успоставља паралелизам између Другог светског рата и распада земље 90-их година прошлог века, дотичући се реваншизма победника према домобранима. Узгред, романи Дубравке Угрешин и Боре Ђосића, као истинских регионалних и интернационалних аутора, објављују се по тржишним условима а ове ауторе, као и књиге Даше Дрндић и Мирка Ковача такође треба посматрати у постјугословенском контексту. Њима бих придружио и Миљенка Јерговића, као аутора који се издваја и својом продуктивношћу и својом широком прихваћеношћу, која иде далеко изван постјугословенске сцене. Пошто тзв. регионалне сцене пратим у континуитету од 2009. године, имам ту привилегију да добро познајем управо оне ауторе који се највише објављују код нас.

Следи сажети списак регионалних ауторки и аутора чије су књиге објављене и у Србији, на које ће се реферисати:

(Хрватска) Дамир Каракаш: *Сјећање шуме*, два издања, *Влие тооп*, *Сјајно мјесто за несрећу*, такође у два издања (Самиздат Б92 и ЛОМ) и *Како сам ушао у Европу*; Невен Ушумовић: *У сивочном вајону*; Кристијан Новак: *Чрна маји земла* и *Циџанин али најљешши*; Боривој Радаковић: *Сјај ејохе*, *Јако*, књига изабраних прича и драме: *Добийник*, *Груја*, *Амајшери*; Роберт Перишић: *Наш човјек на штерену* и *Подручје без сигнала*, као и збирке прича *Ужас и велики трошкови* и *Можеш њунуши оноја њко буде њишао за нас*; Оља Савичевић Иванчевић: *Адио каубоју* и *Пјевач у ноћи*, романи, збирка кратких прича *Насмијајши њса* и збирка песама *Мамасафар*; Зоран Ферих: *Календар Маја* и *На осами близу мора* (Воока) и раније, књиге у издању VBZ-а;

Виктор Иванчић: *Вийа актива и Радници и сељаци*; Борис Дежуловић: *Песме о Лори и Јебо сад хиљаду динара*; Слађана Буковац: *Род авейњака*.

(Косово) Ветон Сурои, роман *Милионер*; Бећ Цуфај, роман *Сјај ѿуђине*; Антологије: *Лей изнад косовској ѿзоришиа и Из Пришиине, с љубављу* (која садржи драме „Лет изнад косовског позоришта” Јетона Незираја, „Прст” Дорунтине Баше и „Подрум” Иљира Ђоцаја).

(Црна Гора) Андреј Николаидис: *Мађарска реченица, Мимесис, Син, Долазак*; Балша Брковић: *Привајина ѿлерија, Параноја у Подгорици, Берлински круј, Огњен Спахић: Хансенова дјеца, Масалаи*, и збирка прича *Пуна ѿлава радосији*; Војислав Пејовић, приче *Амерички сфуматио*; Стефан Бошковић: *Шамарање и Трансаренјине животиње*; Ђуро Радосавовић: *Црнојорски роман*; Слободан Шабељић: *Приче о Силвији*.

(Словенија) Душан Шаротар: роман *Билијар у Добрају*; Горан Војновић: *Јужњаци, марш!, Јуославија, моја дежела и Смоква*; Душан Чатер: *Цехенем*; Алеш Чар: *Made in Slovenia*; Алеш Штегер: *Берлин, путопис*; Сузана Тратник: *Зовем се Дамјан и Томбола или животи!*

(Босна и Херцеговина) Јасмин Агић: књиге прича *Пејо ѿдишиње доба и Повучен животи*; Дарко Цвијетић: поезија *Јежене кожице*; Вук Родић: збирка песама *Гушач нула*; поезија Марка Томаша и Мидхата Бегића; Беким Сејрановић: *Нијде ниојкуда, Љеиши крај, Твој син Хаклбери Фин, Дневник једној номада*; Игор Штикс, роман *Елијахова сѿолица* и драма *Брашно у венама*; Селведин Авдић: *Седам сѿрахова и Кај весеља*; Семездин Мехмединовић: *Аушѿор-ѿиреј с ѿорбом и Књиа ѿрозора*; Ненад Величковић: *Сахиб, Сѿо змајева, Временска сѿирала*, као и бројне студије; Емир Имамовић Пирке: *Треће ѿолувријеме, Је л неко видио дјевојчице, курве, райне злочинце?*

(Македонија) Румена Бужаровска: *Мој муж и Осмица*; поезија Игора Исаковског и Лидије Димковске: *Скривена камера, Резервни животи*; Гоце Смилевски: *Разѿовори са Сѿинозом и Сесѿира Сѿимунда Фроја*; Венко Андоновски: *Пуйак светиа*.

(Писци на мађарском) Илдико Ловаш: *Шѿанска невестиа*, Мелинда Нађ Абоњи: *Голубије срце* и Арпад Нађ Абоњи: *До Будимѿешије и назад*, мимо Ота Толнаија и Ласла Вегела.

Ево и појединих заједничких феномена: судбином Немаца баве се романи Иване Шојат Кучи *Униерсѿадиј*, Лудвига Бауера *Завичај, заборав* и Игора Маројевића *Мајчина рука*; о оцу су романи *Оѿац* Миљенка Јерговића, *Уѿирамарин* Милете Продановића и *Како свезаѿији циѿеле* Николе Петковића; о мајци и болести – *Коса ѿосвуда* Тее Тулић, као и било који роман Даше Дрндић, те *Пролеће се на ѿуѿ сѿрема* Бојана Кривокапића. Путописци су: Марко Погачар, *Слијеа карѿа*; Јерко Бакотин, *Брајсѿива, убојсѿива, ѿајђин*, Динко Телећан, *Азијска свиѿа*. Лезбијску књижевност представљају: Сузана Тратник, *Зовем се Дамјан*, Мима Симић, Нора

Шта се дешава _____

Верде романом *До исцјека залиха* и збирком прича *О љубави, байшинама и револуцији*, Лејла Камуџић, *Зовише ме Есџебан*, Ламија Бегагић, *У зони*, Драгослава Барзут, док се геј књижевне теме срећу у причама Јордана Цветановића и Стефана Бошковића.

Тематски кругови и тенденције

Било би корисно укратко повезати ове књиге, чиме се баве и како, истаћи неке њихове заједничке тенденције. Једна је локални колорит, или микрорегионални мизансцен: у роману Кристиана Новака *Чрна мајчи земља* јавља се међимурско подручје, коме ће и у роману *Цијанин, али најљепши* припадати једна наративна линија, као рурални контрапункт Загребу и својеврсна допуна избегличкој судбини средњоазијских егзиланата. Боривоје Радаковић је склон микстури сленгова и дијалеката, као и Бојан Кривокапић у *Пролеће се на њуј сирема*. Дамир Каракаш своје прве три књиге прича, својеврсну трилогију, смешта од личног крша, преко градске периферије до економских емиграната: *Кино Лика*, *Еским*, *Пуковник Бетховен (Beethoven)*. Друге две књиге – *Blue moon* и *Сјећање шуме* – смештене су у осамдесете године двадесетог века, прва на крај те деценије, у доба студирања у Загребу и у студентски дом, друга непосредно пре тога: дешава се изнова у Лици, у породичној кући и ту је у фокусу нараторов напет однос са насилним и грубим оцем. Локална средина је важна и за приче Невена Ушумовића у књизи изабраних прича *У сјочном вајону* („Маково зрно” и „Рајске птице”), које су смештене у Суботицу и у Истру, док Иван Видак свој циклус прича *Уљик на сунцу* смешта у средњу Бачку, близу Сомбора, у шокачку средину. Босанскохерцеговачком аутору Селведину Авдићу је миље важан део атмосфере и заплета; то је рударско место у *Седам сирахова*, где су укрштене локална митологија и ратна историја 90-их година двадесетог века, док му је у новели *Кай весела* важан менталитет малог места, не толико више његова геопоетика, иако и ту можемо назрети његову Зеницу. Душан Чатер у збирци *Цехенем* неке приче смешта у заостали словеначки крајолик, атипично пратећи судбине ликова емиграната који долазе да живе у Словенију, а Јуриј Худолин у роману *Пасијорак* – у паланачки миље хрватског дела Истре. За Емира Имамовића је, као и за Авдића или Ивицу Ђикића, менталитет и оквир малог места, неименованог, неконтекстуализованог, измишљеног, важан за укрштање појединачних судбина у ратном и поратном раздобљу, судбина које повезују мелодраму, трагедију, црни хумор и апсура.

Друга тенденција, насупротив овој локалној, мада компатибилна с њом, јесте егзилантски крајолик: такав је код Каракаша у два романа, оба аутобиографска и везана за Париз – *Како сам ушао у Европу* и *Сјајно мјесито за несрећу*. Романи Бекима Сејрановића, заправо сви сем *Твој син Хаклери Фин*, такође спајају еротске и пословне пустоловине једног неуклопљеног

вагабунда у Босни (*Љејши крај*) и у Норвешкој. Књиге Семездина Мехмединиовића су вишеструко атипичне као хибридна проза: састављене од споја ауторовог цртежа и кратких, наизглед дневничких записа у којима фиксира необичне призоре америчке свакодневице у Њујорку или, у последњој књизи, *Ме'мед, црвена бандана и њахуљица*, путовање са сином, који је фоторепортер, по дивљем западу. Слободан Шабелић у својим камерним дуо-причама обликује емигрантску средину као такву, не ситуирајући је нигде конкретно, фокусирајући се на мушкарца који беспослено чека код куће запослену супругу.

Веће средине су важне за прозу Балше Брковића, као и породичне историје и миље политичке аутократије. У причама Војислава Пејовића, то је Београд 90-их, у доба његовог студирања на ПМФ-у. Код Алеша Штегера, у једном сажетом путопису, то је Берлин, а код Ахмеда Бурића – Сарајево, од послератних времена до данас, портрет града из угла туђинца, полу-Немца или Швабе, учесника рата, али и припадника староседелаца, носиоца сећања на предратно време. И за Сахиба Ненада Величковића је Сарајево важно, али као средина о којој говори прави странац, официр УН-а, профора геј оријентације. За Румену Бужаровску је важно савремено Скопље, али не као градска средина, њен етнички саастав или слојеви историје, већ су у првом плану породични и партнерски односи ликова дати из женске перспективе. За словеначког писца Горана Војновића је важна Љубљана, али њено предграђе где живе чефурри, односно дошљаци и њихова деца. Сличан је мизансцен важан и за Ољу Савичевић Иванчевић – такође предграђе, периферија Сплита, како она полудивља, потпуни контрапункт туристичким разгледницама и историјским објектима, тако и она социјалистичка, насеље стамбених солитера. За Ветона Суроија важна је Приштина с почетка 90-их, од увођења санкција и хиперинфлације, у ситуацији међуетничких конфликта, полицијске репресије и масовне албанске незапослености.

Трећа тенденција би могла да буде делом постмодерна, као код Венка Андоновског, или Гочета Смилевског, који узима биографије познатих личности, Баруха де Спинозе и Сигмунда Фројда, као грађу за своје романе *Разговори са Синозом* и *Сесија Сигмунда Фројда*. Сличан је поступак Џевада Сабљакковића у роману *Како убиши јосјодина Фројда*, који читав низ личности из Аустроугарске (Клинт, Цвајг, Алтенберг, Музил) доводи у замак Острожац надомак Бихаћа. Врло иновативно, Илдико Ловаш у свом роману *Шпанска невестица* користи биографију лекара, писца, музиколога и зависника од морфијума Гезе Чата, коју приповеда из угла његове супруге, која пристаје на један садо-мазохистички однос са мужем, док други слој романа припада одрастању и службовању наратроке у Суботици и Новом Саду 80-их и 90-их година прошлог века, и то приповедање има аутоиронијски и пседоносталгичан тон.

Шта се дешава _____

Из претходног одељка се може закључити да је ауторкама и ауторима Југославија посредни мизансцен за њихове фавуле и заплете и да се наративни фокуси разликују не толико по томе где је смештена радња, колико када се одиграва. Сећање на преломне историјске догађаје, које и даље постоји као тема, посебно сада, у годинама сећања на Велики рат, углавном је обликовано као сећање на преломне догађаје крајем XX века, што коинцидира са приватним искуствима писаца. Прелом који је у животе појединаца унео распад земље, веома деструктиван рат и послератна тектонска промена животног простора окупира у највећој мери имагинацију средње генерације писаца.

Ниједан аутор не тежи великом наративу или историјским синтезама, сем донекле, Горан Војновић и то највише у свом последњем роману *Смоква*, који је најамбициознији и најзрелији роман овог аутора. Има и одлике историјског романа, јер радњу смешта у четири раздобља (Други светски рат, поратно раздобље, распад Југославије, период самосталне Словеније), односно прати четири генерације једне породице, па је по томе и породично-генеалогски роман. Још једна занимљива и важна ствар јесте конструкција идентитета ликова у роману *Смоква*: већина ликова поседује хибридне, сложене али и флуидне идентитете. То су идентитети састављени од неколико етнокултуролошких компоненти, које ликови углавном осећају као свој терет. Према наслеђу свог идентитета су равнодушни иако не могу да га се сасвим ослободе. Деда Александар у себи „садржи” комбинацију јеврејско-украјинског порекла родитеља и маску „српског” имена и презимена; његова жена Јана доноси, уз словеначко порекло, компоненту очеве судбине набеђеног сарадника окупатора за време Другог светског рата. И у роману *Југославија, моја дежела*, као и у претходном *Јужњаци марш!*, главни лик је „чефур” Владан Боројевић. Он то постаје на један заобилазни начин. Из Пуле, где га рат затиче као једанаестогодишњака, сели се у хотел „Бристол” у Београду, па код рођака у Нови Сад, да би на крају завршио у Љубљани, у родном граду своје мајке. Војновићев роман укршта две линије: потрагу за оцем, бившим високим официром ЈНА, бегунцем осумњиченим за тежак злочин у селу наомак Вуковара и трзавице одрастања без оца и без стабилног идентитета у полуостраној средини. Овај заплет делом асоцира на роман-првенац Иване Бодрожић *Хошел Загорје*, који је исприповедан из угла девојчице из Вуковара, која одраста као избеглица у Загорју, а која је изгубила оца у ратним околностима у Славонији.

У романима Ахмеда Бурића *Теби шећа шито се зовем Доналд* и Дамира Авдића *Грахе*, рок музичара и писца, *Тикет за револуцију*, наратори донекле наступају као тзв. културни брокери, као они који читаоцима приближавају неке културолошке и историјске околности и објашњавају актуелну ситуацију. Такав положај и улогу имају наратори у роману *Дубравке Угре-*

шић *Министарство боли* и у књизи прича Славенке Дракулић које приповедају животиње *Басне о комунизму*. Ахмед Бурић се на један колоквијално-шаљив начин дотиче социо-културних промена до којих је у Сарајеву дошло после рата, док је Авдић фокусиран на генерацију младих двадесетогодишњака, која све своје слободно време проводи у спортским клубовима и у теретани.

На примерима романа албанског аутора и мађарске ауторке показују начин на који се евоцира живот у две или више епоха, из домаће и егзилантске перспективе. Роман Бећа Цуфаја *Сјај њуђине на Косову* радњу смешта у два миљеа: маловарошки (место Река) и сеоски, у средини са већинским албанским живљем. Успут су скициране велике политичке теме осамдесетих и деведесетих година двадесетог века: губитак посла Албанаца почетком осамдесетих, паралелно студирање током деведесетих, илегално добијање азила у Немачкој крајем деведесетих. У другом делу романа, који је смештен у Штутгарт, у Немачкој, у егзилантском метежу фокус је на албанским емигрантима, мада је главна опозиција културолошка, на линији егзиланти – домаће немачко становништво. Главни ликови су Рики и Арбен Дука, који долазе из истог места, Реке. Рики је колерични патријархалац и несмирени женскарш. Арбен, иако скоро адаптиран на оскудан аутсајдерски живот, студира свакодневни живот, припремајући се за онај који га тек чека, позив писца. Ови ликови оличавају два типа емиграната, некавалификованих радника и студената-уметника.

Роман *Голубије срце* Мелинде Нађ Абоњи је породична сага, композиционо раслојена у две епохе. Осамдесетих година двадесетог века породица нараторке Илди(ко) сваке године долази у војвођански завичај код родбине. У деведесетим, мађарски егзиланти у Швајцарској почињу приватни бизнис вођења ресторана у атмосфери распада СФРЈ и појачане фобије према страним усељеницима. Мелинда Нађ Абоњи слика и историјско насиље: фашисти су нараторкиног деду кињили, желели да га принудно регрутују и отимали му намирице, док су му комунисти отели земљу и отерали га у радни логор, што је узроковало његову прерану смрт и потоњи раздор између његових синова. Нараторка посредно слика и предрасуде Швајцараца, иза чије се надмене углађености крије страх од плиме имигрантских варвара.

Имплицитни начин сећања на Југославију испоставља се кроз реактуализацију њеног економског уређења, односно социјалистичког друштвеног поретка. То срећемо, на пример, у књизи прича Виктора Иванчића *Радници и сељаци* и у роману Роберта Перишића *Подручје без сигнала*. У основи Перишићевог романа стоји идеја до које долазе бивши радници, губитници транзиције: како би било данас покренути производњу у давно пропалој творници турбина, уједно обновивши радничко самоуправљање. Нема носталгичних инвеститора филантро-

Шта се дешава _____

па, иницијатор посла је бизнис муљатор, Олег, посредник који треба да произведе и испоручи две турбине за Пуковника. Реактивирају се машине заливене бетоном, регрутовани су некадашњи инжењери и радници. Но, топе се снегови и крећу бујице „арапског пролећа”, које ће у муљ историје са Пуковником однети и прву турбину, може бити и самог иницијатора посла, док ће другу турбину на аукцији у Лондону једна интернетска компанија купити као „последњи соц-реалистички артефакт”. На неки начин, Перишић овде укршта утопију и гротеску.

Трећи моменат чини можда не толико реминесценција на Југославију, колико успостављање једног борбеног или слободног и толерантног духа који недостаје у данашњим постјугословенским друштвима. Иако је недостајао и раније, рат је насилно прекинуо цивилизацијски прогрес ауторитарне и патријархалне културе у Другој Југославији, тако да у овом трећем моменту видим извесне антиципативне и еманципаторске потенцијале које одређене књиге желе да успоставе, истина више у области слободног сексуалног избора и генерално интиме. Такав је роман *У зони* Ламије Бегагић или књига прича Норе Верде *О љубави, байинама и револуцији*. Док приче Норе Верде сликају конфликте и борбу за слободан избор, као и искушења живота партнера у истополним везама, које прате тескоба изолованости и фрустрација понижавајућих скривања, роман *У зони* Ламије Бегагић је обликован као једна инспиративна и успокојавајућа прича кроз пример успешне и прихваћене лезбијске везе. И као да је у томе „тајна успеха”: за везу нараторке Алме и Ивоне зна нараторкина мајка и прихвата је, у тој мери да им оставља стан на неколико дана када Ивона из Загреба дође к њој у Зеницу, и нараторка се по доласку у своје родно место дружи са својим пријатељицама, међу којима је и њена бивша веза (Аида).

Дакле, Југославија је мање присутна као простор носталгичне евокације или изгубљене утопије, а више као недовршени пројекат чије одлике самоуправљања, социјализма, мултиетничности и модернизма треба обновити, односно наставити тим путем и даље у борби за нову интиму.

Вуле Журић, Панчево

Ентропија у огледалу: интервју

Бележница: *Иако се у најавама и осврћима Помор и страх предсјавља као роман о кући у Ирију 1795–1796, Ви сте га у поднаслову одредили као „новели о запису на кухном јеванђељу”, као новели о једном тексту уз друштво (свети) текст, при чему се и у самом роману у више наврата и стилских референцијара темеатизује однос (будуће) текста према (текучој) стварности.¹ Шта Вам је, дакле, било инспиративније и интригантније: догађај који је широкој јавности, ако се не варама, мање-више непознат, или текстови односно разnorodна и разнојезична сведочења о њему, укључујући и народну епску песму? Шта Вас је конкретно подстигло на очигледно темељно истраживање извора о тој кући, које је, кроз лик нарајора, уткано и у сам роман, и колико је томе допринела чињеница да је кућа као тема и симбол, захваљујући Дефоу, Поу, Кампију, Пејковићу и другим писцима, већ стекла велики књижевноисторијски и интертекстуални значај?*

Вуле Журић: У корену сваког текста јесте мноштво других (написаних или ненаписаних) текстова. Одувек сам веровао да срж списатељског искуства чини читање, те да је писање само наставак читања другим средствима. Ипак, када решите да фикционализујете тако детаљно и богато документовано сузбијање епидемије куге с краја осамнаестог века, питање реферисања на наслове из богатог „кужног” каталога поставља се само од себе. Ипак, потенцијал-

Вуле Журић (Сарајево, 1969) – романсијер, приповедач, драмски писац, есејиста, преводац и антологичар, аутор романа *Благи дани зајим прођу*, *Тијеро*, *Мртве браве*, *Народњакова смрт*, *Рейублика Пойић*..., збирки прича *Умри мушки*, *У крвевеју са Мадоном*, *Кашеначо*, *Тајна црвеној замка*..., као и прича објављених у низу тематских зборника и приповедачких пројеката, седам радио-драма о српским писцима (и њихој смрти) које су извођене на Другом програму Радио Београда, а објављене под заједничким насловом *Црни глас за белу хармонију*, сценарија за ТВ драму Горана Марковића *Слепи ушњик на броду лудака*, састављач антологија прозних и приповедних текстова посвећених Гаврилу Принципу односно Бранку Попићу (*Гаврилов иринеј и Орлови поново леће*); добитник награда као што су Андрићева, „Стеван Сремац”, „Кочићево перо” итд. – био је гост Народне библиотеке Бор 27. фебруара 2019, када се борској публици представио грчки писац Димитрис Сотакис, за чији је роман *Без даха* у преводу Мине Радуловић Вуле Журић написао поговор.

Том приликом, с Вулетом смо разговарали о његовом књижевном стваралаштву и роману *Помор и страх*, за који је добио Виталову тј. Награду „Златни сунцокрет” за 2018. годину.

¹ Уз Везилића, аутора записа на јеванђељу, који дуго „вага” своје право и умеће да о кући остави неки запис, ту је и аустријски лекар Шпрауд, који у току самих догађаја непрестано на уму има свој будући извештај и правила тог документарног жанра, а она му намећу селекцију детаља који могу бити предмет бележења; затим, наратор коментарише опсег односно аспекте света који су у датом књижевноисторијском тренутку уопште представљиви итд.

Шта се дешава _____

ни проблем сам решио већ самим мотивом због којег сам се уопште и упустио у ово моје че- пркање по историји не тако давне пошасте, па је свако „посезање” у те текстове било искључиво истраживачког карактера. Као што сам читао студију Тихомира Остојића Досијеј Обра- довић у Хойову, исто тако сам читао Дефоову књигу о лондонској куги, или зборник текстова о историји апотекарства у Срему. А поменути мотив за писање *новести о зайису на кужном је- ванђељу* јесте управо тај непланирани сусрет са књигом доктора Симоновића Куја у Срему, и могућност да се поново, а на сасвим другачији начин, суочим са мојом омиљеном темом: пи- сањем! Јер, како тај мој поднаслов врло прецизно одређује *Помор и сѝрах*, ја се ниједног тре- нутка нисам бавио испредањем историје једне заразе, већ историјом настанка двају текстова – оног у Пешти штампаног тротомног извештаја доктора Франца Шрауда, и кратког записа ру- ком оца Везилића на једном од јеванђеља приношеним на целивање иришким морибундима.

Б.: Везилић је у *почејку* уверен да је *појребно* да и он за *будућности* забележи своје *виђење* де- шаванња *током епидемије*, само да *нађе праве речи* и *праву форму*, да би *касније дошао до сасвим ојречној уверења* у *сувишности њамћења*, *разорности сећања* и *неојходности „санитарној” забора- ва*. *Зашио сѝе овом лику ириписали овакве двојбе у погледу речи*, *бележења* и *сведочења*?

В. Ж.: Од самога почетка, Везилић се наметнуо као кључ романа. Морам да признам да је су- срет са овим човеком, о коме неколико редова бележи и Станојевићева *Народна енциклопед- ија*, за мене било сасвим ново искуство. Ишчитавајући Симоновићеву хронику сремске куге, свако мало бих наишао на име тог иришког пароха који као да ме је на тим страницама чекао. Звучи можда и сулудо, али готово одмах сам осетио како ни по коју цену не смем да га изневе- рим. Везилић није главни јунак ове повести, јер овакве приче ни не могу да га имају, али си- гурно јесте онај на чијим плећима почива не само целокупна грађевина ове повести, него су се под његову кожу завукли разум и осећајност целокупног нашег света. А неко тако и толи- ко осетљив не може него да живи у непрестаној сумњи, пре свега у себе. Ипак, из те, како сте лепо рекли „двојбе у погледу речи, бележења и сведочења”, напослетку се рађа не само тај ње- гов речима оскудан, а значењима крцат *зайис на кужном јеванђељу*, већ самосвест која је кадра видети свет „очима, изван сваког зла”.

Б.: У роману се *маска јавља не само као предмет са важном улојом у развоју ириче* о *сузбијању кује*, *нејо* и *визуелно*, као *слика*; *шу су* и *ѝајансѝивена девојка*, о којој се *сѝварају* врло различити *иред- сѝаве* и *чији наводно ѝрави иденѝиѝиѝеѝ* већини *ликова* и *жиѝељима* зараженој *месѝа* *осѝаје* *не- ѝознаѝ*, као и *дечак са два симболична имена (Пѝѝар и Сѝојан)*. *Чини ми се да су ѝрерушавање*, *ѝреѝварање*, *ѝоѝреѝно ѝреѝознавање*, *замене месѝа/улоја*, *удвајање*, *а онда* и *несѝоразум*, као *уз- рок* и/или *ефекат ѝѝх расцеѝа* и *обрѝа* у *иденѝиѝиѝеѝу* – *ѝа* и у „*иденѝиѝиѝеѝу*” *жанра* *чију ма-*

² Вуле Журић, *Црни илас за белу хартију: седам радио-драма о српским ијасцима* (Београд: Радио-телевизија Србије, 2017). Радио-драма *Бранин Орфеум у зунзариној илалати*, посвећена Брани Цветковићу, доступна је на: <http://www.rts.rs/page/radio/sr/story/24/radio-beograd-2/2415182/zvezdanicasovi.html>. Поред Цветковића, јунаци Журићевих радио-драма су: Бора Станковић, Бранко Ђопић, Милан Ракић, Светозар Ђоровић, Милутин Ускоковић, Емануел Јанковић и низ других, у споредним улогама.

³ Реч је о филму *Слеји иуиник на броду лудака* (2016), који је режирао Горан Марковић. Доступно на: <https://rtsplaneta.rs/video/show/424980/> и <https://rtsplaneta.rs/video/show/424983/>.

⁴ На пример: *Vule Žurić, prii. Orlovi ponovo lete: nove priiе о tagareћim godinama* (Београд: Laguna, 2016); *Vule*

ирицу корисније – константе у Вашем, иначе ирилично иројетском стваралачком раду. Колико Вам је као ијасцу иишање идентитетиа бијино и да ли је оно условљено иричама које желите да ииричате или их, ииришив, условљава?

В. Ж.: Питање идентитета је питање свих идентитета! Драго ми је што нисте пропустили да приметите моје готово опсесивно бављење идентитетом, о чему заправо пишем од самога почетка. Почео сам са бележењем искуства стицања уметничког идентитета, да би сви ови весели догађаји којима обилује још веселији крај историје утицали на то да мој списатељски перископ начисто полуди. А све те кризе идентитета заправо осликавају идентитет кризе. И у тој слици почива целокупна моја поетика: *илада еирироија себе у зрцало!*

Б.: *Такође сие ирејознаиљиви ио својерсној вербалној мимикрији, ио веиштини да ирисвојите најразличитије идиоме, жаріоне, дијакхронијске и синхронијске варијанте срискохрвајској језика. Да ли Вам је дражи/„лакши” иасиши или иародија?*

В. Ж.: Не правим питање! Са друге стране, суштина „мимикрије” управо је у знацима навода, јер моја је намера да привидним опонашањем опонашања све време стварам сопствени, непоткупљиви израз.

Б.: *Писали сие и радио-драме чији су илавни ликови канонски, али и неки скоро заборављени сриски ијасци², као и сценарио за ителевизијски филм о иоследњој иодини Кочићевој живоиш³. Радили сие и на итематским збиркама ирича, које нису анїолоијски избори из иосиојеће већ својерсни иројекти⁴. Колико се иисање оваквих, условно речено ириодних дела односно иексїова ио наруцбини разликује или не разликује од начина на који се иначе иише, с обзиром на ио да је код мноиш чиилалаца, ишв. иоклоника књижевности, романичарско иоимање ауиенитичне и сїонїане стваралачке инсїирације и даље ирилично уврежено?*

В. Ж.: Мислим да за уметника нема слађе инспирације од наруцбине. Таква врста односа ничим не нарушава поменути спонтаност. Тематска или жанровска омеђеност може само да боље усмери уметникову стваралачку енергију, чак да изазове неочекиване резултате. Такође, овакав рад је добар и за развијање самодисциплине, без које нема истинске уметности. Што се мог најконкретнијег искуства тиче, наруцбина да за Драмски програм Радио Београда напишем радио-драму о животу Боре Станковића у Београду за време Првог светског рата снажно је утицала на мој целокупни даљи рад.

Б.: *Ваша дела везана за живоише (и смрїи) срїских ијасаца нису биоїрафска, у смислу да развијају целовишћу и заокружену иредсїаву о нечијем живоићу, већ су сачињена од исечака и „офанзива” из различитиш иериода, формално неїовезаних, иа је и у њима, као и у веиштини друиш ирича и романа које сие иаписали, време ирилично out of joint. Како бираише на које иеише се моменти из живо-*

Шта се дешава _____

џа некој љица усредсредити и да ли љокушаваџе да њихове личностџи реконструираџе или да их домаћитџе?

В. Ж.: Одувек сам писао само о људима. Да ли су ти људи писци, фудбалери, саксофонисти, избеглице или удовице није утицало на моју љубав коју осећам према њима. А одувек сам бирао да пишем о тренуцима у којима се, на први поглед, у њиховим животима не дешава богзна шта. У белешкама које се налазе при самом крају романа *Калифорнија блуз* Милана Оклопцића, за цез пијанисту Чика Корију се каже отприлике да има нешто у томе када овај држи руке изнад клавијатуре. У том међупростору и тој гласној тишини смештен је цео мој свет.

Б.: *У складу са џада актуелним џоетикама и Ваши Везилић о џисању размишља у контексту „џолзе“ за народ, а Ви? Може ли данас роман односно књижевност (и да ли би уџишће џребало да џежи џоме) да буде и „народноослободилачка“?*

В. Ж.: Свака уметност је на страни људи, па је самим тим и „народноослободилачка“. Отуда паролу „Смрт фашизму – слобода народу!“ такође можемо читати и као целу једну поетику.

Б.: *И за крај: „којих се изрека и мудрих мисли најчешће сеџишће и држитџе“ и „какве су вам даље амбиције“?⁵*

В. Ж.: Нисам „љубимац“ изрека и мудрих мисли, али хајде да се подсетимо речи: „Правда ће победити!“, које Славко Симић, у улози професора Зубе изговара у телевизијској серији *Више од џре* Здравка Шотре, рађене по сценарију Слободана Стојановића. Што се амбиција тиче, пре се може говорити о жељама, и то прво онима за миром, добрим здрављем, и заједничким животом са мојом женом, а одмах потом и за радом.

*Разјовор водила Виолетта Стојменовић,
Народна библиотека Бор*

Žurić, prir. Gavrilov
princip: priče o
Sarajevskom atentatu
(Beograd : Laguna,
2014). Збирке већ
имају и друго односно
треће издање.

⁵ Уп. Вуде Журић, *Рејублика Ђоџић: народноослободилачки роман у девет џфанзива* (Београд: Службени гласник 2016), 171.

Јелица Илић, Народни музеј Зајечар

Значајно сведочанство прошлости: Историја 20. њешадиској љука 1914–1920.

Обележавање стогодишњице Великог рата, које је почело 2014. године, зајечарске институције културе – Матична библиотека „Светозар Марковић”, Народни музеј Зајечар и Историјски архив „Тимочка крајина” – дочекале су спремно. Не само да се те године читавим низом програма локална јавност подсећала на овај период прошлости, већ су се и наредних година организовале манифестације, предавања и изложбе, а објављено је и представљено неколико књига. Све наведено указује на изузетно развијену свест међу зајечарским радницима у култури, о значају Великог рата и његовом утицају на будући развој државе, као и на потребу да се догађаји сагледавају из мноштва углава. Значајно место заузела је издавачка делатност која, између осталог, подразумева и фототипска или репринт издања. Тако је Историјски архив „Тимочка крајина” 2014. године објавио три публикације које се тичу Великог рата:

Историчари Јелица Илић (Народни музеј Зајечар) и Бобан Ђорђевић (Матична библиотека „Светозар Марковић”, Зајечар) 16. 4. 2019. представили су борској публици три публикације које се баве Тимочком Крајином у време ратова од 1912. до 1918. а које је Матична библиотека „Светозар Марковић” објавила поводом стогодишњице завршетка Првог светског рата: *На фронту и у љозадини: народ Тимочке крајине у рајтовима од 1912. до 1918. године* Јелице Илић, *Историја 20. њешадиској љука: 1914–1920* (репринт изд. из 1931) и *Французи и ослобођење Зајечара 1918. године: кроз илустрације* Срђана Тодоровића, по тексту Јелице Илић.

¹ Издавач репринт издања је Матична библиотека „Светозар Марковић”, уредник је Бобан Ђорђевић, техничку припрему урадио је Срђан Мијалковић, а штампана је у штампарији „Терција“ ДОО Бор у тиражу од 300 примерака.

Албум фототипска хероја – Тимочана, репринт издања из 1922. године, *Поменик хероја из Окруја Тимочкој*, репринт издања из 1922. године и *Споменицу љоводом откиривања и освештања сјоменика љалим борцима Тимочке крајине у рајтовима за ослобођење и уједињење*, репринт издања из 1929. године. Исте године објављена је и монографија Драгутина Милутиновића *Тимочка дивизија II љозива народне војске у I и II Балканском рајту 1912–1913*, репринт издања из 1926. године. Поводом обележавања великог јубилеја – стогодишњице ослобођења, Матична библиотека „Светозар Марковић” потрудила се да приреди ново издање *Историје 20. њешадиској љука 1914–1920*, репринт издања из 1931. године.¹ Оригинална монографија објављена је у Зајечару, у штампарији и књиговезници Сретена Д. Диковића, а један од ретких сачуваних примерака налази се у фонду поменуте библиотеке.

Шта се дешава _____

Пре него што дамо приказ *Историје 20. њешадиској љука 1914–1920*, скренућемо пажњу на војну организацију Србије на почетку XX века и место које је заузимао овај пук. Од 1883. године у Краљевини Србији постојала је редовна војна обавеза. Територија државе је, уочи ратова почетком XX века, у војно-административном погледу, била подељена на пет дивизијских области: Моравску, Дринску, Дунавску, Шумадијску и Тимочку, од којих је свака имала по једну кадровску пешадијску дивизију. Војнотериторијална подела земље била је прилагођена формацији војске, тако да је свака јединица имала одређени рејон са кога је регрутовала људство. Људство са тимочке територије углавном се сврставало у Тимочку дивизију, мада је било обвезника и у другим пуковима и дивизијама, али у далеко мањем броју. Такође, градови у долини Велике Мораве као и села са њене источне стране, по војнотериторијалној организацији припадали су Тимочкој дивизијској области, чији је штаб био у Зајечару. Мирнодопске дивизије постојале су и у ратном стању, па су услед објаве рата формиране, осим дивизија I позива, и дивизије II позива, као и по један пук III позива, који није улазио у састав дивизија.

Свака дивизија састојала се од четири пешадијска пука. Пукови су, сами по себи, готово универзалне војноорганизационе јединице. Стога, историје пукова омогућавају увођење јасно дефинисане категорије у истраживање, што је иначе тешко постићи. Историје српских пукова из ослободилачких ратова од 1912. до 1918. године значајне су за истраживање не само тока појединих битака већ и локалне историје, затим питања војничког живота у ратним условима, али и историје идеја и промена које је рат уносио међу савременике. Историјско одељење Југословенског генералштаба је, у периоду између два светска рата, у неколико наврата настојало да прикупи недостајућу документацију о тек завршеном ратовању Краљевине Србије, па су упућивани позиви да се овој установи предају документа и фотографије које би помогле при изради ратних историја пукова. Настојање да сваки српски пук добије своју историју, ни поред свих иницијатива, до данас није остварено, те је у том контексту управо објављен репринт *Историје 20. њешадиској љука 1914–1920*. прави раритет. До реализације већег обима није дошло јер су потенцијални писци пуковске историје морали да превазиђу читав низ тешкоћа: од тога што су многе јединице изгубиле своје архиве, нарочито током одступања 1915. године, до тога да је требало описати велики број значајних догађаја који су се одиграли током ратовања. На крају, испоставило се да је књига и чланака о српским пуковима било онолико колико и команданата или других виших официра расположених да се посвете писању историја сопствених јединица, а то су: Милутин Ј. Јовановић, *XV њешадиској љук Сивевана Синђелића у рајћу љроћив Турака 1912–1913*, Београд, 1913; Добросав Миленковић, *Како се Шумадинци боре: XIX љук I љозива у рајћу Са Аусћирјанцима 1914*, Београд, 1915; Јован М.

Наумовић, *Са њезденим дружим њешадским њуком „Књаза Михаила” у 1912*, Цеље, 1923; Добросав Миленковић, *Шумадијски њук I њозива 1915*, Крагујевац, 1930. Међутим, искуство „из прве руке” аутора–официра дотичних пукова, поред несумњивих предности, подразумева и ризик због потребе аутора да оправдају неуспех или дају важност сопственој јединици, те стога савремени историчари морају критички да приступе историјама ових пукова.

Када је о Тимочкој Крајини реч, на територији Тимочке дивизијске области формиран су: Тринаести пешадијски пук „Хајдук Вељко” у Неготину, Четрнаести пешадијски пук у Књажевцу, Петнаести пешадијски пук „Стеван Синђелић” у Параћину и Двадесети пешадијски пук у Зајечару. Уочи Великог рата, мобилисани Зајечарци распоређени су и у Шести прекобројни пук у оквиру Комбиноване дивизије. Занимљиво је да нису сви пешадијски пукови имали II позив; наиме, дивизије II позива имале су само по три пешадијска пука, тако да је Тимочка дивизија II позива имала 13, 14. и 15. пешадијски пук, док је Двадесети пешадијски пук имао само I позив.

Публикација о Двадесетом пешадијском пуку – *Историја 20. њешадског њука: 1914–1920* – састоји се од три целине. У првом делу је исцрпан преглед догађаја од мобилизације 1914. године, преко битака исте године, периода мировања у Шепшину, борби у јесен 1915. године, повлачења преко Албаније, до реорганизације на Крфу. Пук је расформиран 28. јануара 1917, када је стигло наређење команданта Друге армије по коме је, у вези наређења Врховне команде, његовим људством требало попунити преостала три пука Тимочке дивизије. Рад на расформирању држао се у највећој тајности, а пук је поново формиран 1919. године. Осим ове целине, у књизи се налазе још и спискови погинулих и умрлих у периоду од 1914. до 1920, по годинама, и похвалне наредбе. Посебно су нам значајни спискови, јер су свеобухватни, наводе се пуна имена и презимена војника, чиновни, а у примедбама и место одакле су, понегде и где су погинули или умрли. Увидом у спискове сазнајемо да је највише људи страдало 1914. године, укупно 592, док је 1915. године број страдалих био 539, а у периоду 1916–1917. године – 58. У предговору је истакнуто да је објављивање књиге одобрено „решењем Господина Министра Војске и Морнарице П. И. Бр. 2542 од 1. априла 1929.” Осим тога, треба приметити и да се нигде не спомиње име аутора, мада можемо претпоставити да је то неко из официрског кадра овога пука, добро упознат са догађајима, као и да су датуми дати по новом календару.

У духу времена, дела о Првом светском рату написана у Краљевини Југославији већином припадају класичној војној историографији. Тако су расветљени, по правилу до најситнијег детаља, сви случајеви сукоба са непријатељем, почев од нивоа дивизија па до чета и водава. Верна реконструкција прошлости била је праћена и наглашеном педагошком улогом ове ли-

Шта се дешава _____

тературе: требало је пренети богата оперативна искуства, али и забележити сведочанства о великом пожртвовању српске војске. У књизи можемо наићи и на податке о обележавању славе: заједничко прослављање пуковске славе био је један од најважнијих дана јединице, чији је циљ јачање унутрашње кохезије трупе и неговање свести о њеној посебности. Избор догађаја из националне прошлости и његово повезивање са модерним пуком с почетка XX века, имао је дубљи значај јер је сведочио о начину на који су цивилне и војне елите доживљавале историју сопственог народа. Тако је Двадесети пешадијски пук славио као своју славу, почев од 1912. године, догађај из 1283, а „у спомен на дан победе над Грцима и Татарима”. Читаво једно поглавље у књизи посвећено је говору који је одржао командант пука, Властимир Д. Николић, на дан славе 25. марта (7. априла) 1916. на Крфу. Такође, кроз тзв. похвалне наредбе можемо сагледати дух времена, шта је било пожељно понашање и шта се ценило, почевши од истрајности на положају без смене и одмора, до малих иницијатива, на пример, да се на каменитом терену направи пут за стоку и тиме омогући њено напајање.

Најзад, историја сваког пука посебна је на свој начин, али свака понаособ доприноси и разумевању укупних ратних напора Србије у три тешка рата на почетку XX века.

Немали значај репринт издања ове публикације проистиче и из тога што се издавач, Матична библиотека „Светозар Марковић”, одлучио да, пратећи потребе читалаца XXI века, овом издању прикључи и предговор који је написао пуковник др Слободан Ђукић. Како др Ђукић примећује, публикација „може да послужи младим официрима и кадетима Војне академије као помоћна литература за изучавање тактике”, мада је препоручује „не само истраживачима и љубитељима српске војне историје већ и широкој читалачкој публици.” Истраживачима је препоручује, пре свега, због драгоцених података који су садржани у списковима погинулих и умрлих, а ми примећујемо да управо ти исти спискови могу послужити и широкој публици да покушају да пронађу податке о својим прецима. Ангажовањем др Ђукића, *Историја 20. пешадијског пука: 1914–1920* представљена је не само у Матичној библиотеци „Светозар Марковић” и Народној библиотеци Бор, већ и кадетима Војне академије у Београду, 11. децембра 2018.

Витомир Теофиловић, Удружење књижевника Србије

Парадокси у друштву и у нама

Одвек се верује, а психолингвисти то гледиште подржавају, да име које има неко значење прелива то значење на свог носиоца. То је феномен *omen (est) nomen*, који подразумева да је наш песник и мајстор кратких форми Милен Миливојевић својим ретким именом и садејством свог имена и презимена подстакнут да размишља о речима и њиховим међусобним односима још у време детињства и формирања свог примарног речника – дечје лексике и синтаксе, да већ тада открије магију игре речи и смисла. Разуме се, *nomen omen* ефекат треба појми-

У оквиру Дана књиге, у Народној библиотеци Бор представљена је 16. 5. 2019. збирка афоризама *Нама не свиће ни кад усћанемо* (Београд: Алма, 2018), борског књижевника Милена Миливојевића. Миленова књига добила је, у конкуренцији 80 књига, значајно признање Удружења књижевника Србије – проглашена је, равноправно са књигом *Афоризми* Вукомана Бошковића, за најбољу збирку афоризама у 2018. години.

Милен Миливојевић (1943) прве књиге песама објавио је пре тачно тридесет година, 1989. Те године из штампе су изашли *Расцјуће* (Књижевна заједница „Другари“, Сарајево) и *Тачка* (ШРИФ, Бор). До сада је објавио 13 збирки поезије, 8 збирки афоризама и једну збирку кратких сатиричних прича. Поред тога, био је наставник српско(хрватско)г језика у више основних школа, прво у селима око Сврљига и Бора, затим и у Бору, а у два наврата и новинар, односно главни и одговорни уредник *Борских новосија*. Као наставник, уређивао је и *Јасмин*, лист ученика свих борских основних школа, који је 1974. освојио прво место у оквиру акције „Гражимо најбољи школски пионерски лист“ Савета за васпитање и бригу о деци Србије и *Полијице*. Исте године, Скупштина општине Бор му је доделила и Октобарску награду, а 1999. и Златну значку. Освајао је награде на бројним конкурсима за афоризме и сатиру. Добитник је „Јежевог хумора“ часописа *Јеж* (1979), чији је стални сарадник, „Сатиричног пера“ за књигу *С ума* (1998) и двоструки добитник награде за књигу године борског аутора, коју је Народна библиотека Бор додељивала до 2011. – 1996. за збирку песама *Нећу више да се шћрам* и 2004. за збирку сатиричне прозе *Носћаличне ириче*. Миленови афоризми заступљени су у антологијама *Враћ и шала* и *Случајни узорак* Витомира Теофиловића, у *Енциклопедији афоризама* и изборима *Графијии* и *афоризми* и *Дриблин диха* Ђорђа Оташевића, као и у више других избора, прегледа и зборника сатиричне и хумористичке прозе, на српском, руском и македонском језику.

Песме, афоризме и приказе објављивао је или објављује у часописима *Градина*, *Развићак*, *Бгење*, *Наше сћварање*, *Мајдан*, *Савременик ѿлус*, *Unus mundus*, *Бележница*, у књижевним новинама *Свићак*, као и у *Оишћаном језу*, *Вечерњим новосијима*, *Полијици* и другим листовима односно веб-порталима посвећеним сатири и хумору.

Шта се дешава _____

ти *cum grano salis*, више симболично него супстанцијално – сви познајемо Мире из којих ђаволи вире, Вере невере, Наде које се мало чему надају, Боре који нису никакви борци, Ратиборе који нису нимало рагоборни... И читаоци, а поготово сатиричари, људи посебног духа и њуха, знају да је учинковитије у форм(ат)ирању карактера, а поготово у друштвеном позиционирању, зрачење презимена на име: *Тешко се сћиче име без јакој њрезимена*. Но, без обзира на ову ограду, симболику значења имена и других именица из специфичног семантичког сазвезђа с разлогом доводимо у везу са Миленом – игра речи и смисла, то непрестано преливање значења и звучења, важан је градивни елемент и особени знак његовог стила, и карактерише већ и сâме наслове његових књига: *Касно сам њочео да њишем, Држави није добро*, а одликује и ову књигу, са индикативним насловом *Нама не свиће ни кад усћанемо*.

Наслов ове збирке је наоко једноставан и спонтано га поимамо као констатацију, а прави је афористички бисер. То је изванредан пример *сложене једносћавносћии*, унутарње, дискретне врсте онеобичавања, како су овај вид фигуративног изражавања назвали теоретичари књижевности. Фолклорна синтагма *нама (вама...)* *не свиће* фигуративно означава рђаво стање, безнадежност, негацију *свићања* као метафоре новог, обећавајућег почетка. *Усћајање (буђење...)* је потврда, бодро прихватање свитања као светлосног сигнала и симбола тог почетка. Пажљив читалац у Миленовом афоризму разабера вишеструку игру смисла. Најпре запажа инверзију – устајање претходи свитању! Но та инверзија је привид, она је надградња природног догађања, подразумева природни след – устали смо после свитања, али инверзијом времена прелази из физике у метафизику: устали смо после свитања, наше устајање није само био-физички већ и морално-сазнајни чин, али кад смо увидели у ком смо стању ми и наша средина, односно друштвено стање, схватили смо да нам није свануло, већ да је то свитање било само привид, пука физика, понављање истог, што би рекао Ниче, а не нови почетак, буђење нове енергије, наде, оптимизма... Импликација је поразна: наше прегнуће показује се ништавним и безнадежним. Наоко крајње лежерним, колоквијалним благохуморним тоном Милен шаље драматичну, готово трагичну поруку. Ето које је стилско и значењско богатство садржано у овом маленом Миленовом скупу речи.

Истој матрици значења припада и уводни афоризам збирке – *Циљ нам је јасан, али сћарџи не назиремо*. И ова инверзија сублимира више значења. У првом плану је отклон од дијалектике односа циља и средстава, сажетих овде у појам *сћарџа* као њиховог полазног и стратешког оријентира. Но појам *сћарџи* овде има много ширу конотацију – подразумева и субјекта догађања и објективне прилике, целокупни животни и друштвени контекст. Импликација је још далекосежнија и метафизички потресна: не назирати старт значи не поимати ни своју стајну

тачку, ни свој идентитет; своје јаство и место у свету. То је метафизичка изгубљеност или некорењеност, како су руски хришћански мислиоци назвали то душевно стање.

Милен је, као и скоро сва његова браћа по перу, већина српских афористичара, превасходно сатиричар. Но иако је прави простор сатире актуелна стварност, Милен увек има у виду најшири контекст, вертикалу читаве људске историје. Другим речима, политика као кројач и модератор унутардржавних и међународних односа није историјски већ праисторијски и надисторијски феномен, појава стара колико и људски род – његов исконски *modus vivendi* а не стицај одређених околности; есенцијално одређење људског друштва као таквог: *Силазак с дрвета није био последњи мајмунов корак. Уследио је улазак у холивику*. Еволуција је имала два истовремена процеса: био-физичку и социо-психолошку трансформацију једне живе врсте у другу. Другим речима, тај преображај је сам по себи стварао и политику као силу друштвене кохезије. Синтагма *мајмунов корак* иронизује еволуцију као био-историјску појаву, одузима јој идилу футура као неупитне оптимистичке пројекције бољег сутра.

Упркос суморној визији стварности, Милен се не препушта духу губитништва. По њему, и зло наилази на препреке и има и спољне и унутарње међе. Такође, попут добра, нема континуитет: *Све је ишло наопако, али наша нада је у томе што се код нас још ништа није завршило онако како је почело*. Другим речима, ако зло може да расте у висину и ширину, не може у дубину: *Заустављено је наше пројектање. Хвала дну!*

Премештањем зла из онтологије у феноменологију одузимају му се атрибути свемоћи и вечности, зло постаје решива једначина. Али, то је премали, неуверљив разлог за оптимизам. Историју свог становишта писац нам, у аутобиографском стилу, овако предочава: *Ја сам најпре био оптимистички, али су ми несимични понудили реалнију перспективу*.

Миленово неисцрпно врело надахнућа су народне умотворине. Своју немаштину маестрално нам дочарава садејством колоквијалне синтагме *кора хлеба* и фолклорног идиома *ни лук јео: Немам ни за кору хлеба. А ни лук јео ни лук мириса!* У ризници усмене баштине је и чувена изрека да нема хлеба без труда и муке, коју Милен ставља у надреални контекст, премештањем мотике из њиве на трпезу: *Нема хлеба без мотике, али ја ја једем и без ичеја*.

Милен је превасходно сатиричар. То је морални дуг писца свом роду и свом добу, најчешћи изазов хуманисте у времену материјалне беде и краха система вредности. Упркос тако депримирајућем миљеу, наш сатиричар није дозволио да му видно поље и знатижељу сасвим испуни политичко-економска тематика већ је остао отворен за најшири дијапазон тема, од рођења до смрти, од љубави до мржње, од проблема појединца до планетарних тема и дилема. Но опора стварност замрачује и најведрије теме, као што су детињство, школа, младост... Све теме

су постале суморне, сизифовске, оловно тешке. Посебно је потресна слика школе и образовања. Ево у шта се прометнуло племенито начело избацавања физичке казне из образовног процеса: *Бајшине су у школи забрањене јер су ђаци норужани. Уместо оптималне сарадње наставника и ученика, максималне толеранције и међусобне емпатије, батина је само променила руке. Последица је наопако поимање вредности, обрнута хијерархија (ко би јоре, сад је доле): Сина сам ирејустиио улици да ја васиийава. Штја би му фалило да буде йосланик! А постоји и атрактивније звање и знање: Учиийељице, кад йорасишем, ја ћу да будем иийијун. Они све знају. Дискретном алузијом на друштвене прилике, коришћењем двоструке, дословне и фигуративне конотације именице йуий, писац ойац скида родитељску васпитну одговорност са себе: Мојао сам децу да изведем на йрави йуий, али она су расла брже неіо изйрадња йуийева.*

Сатиричари знају да нема застоја ни у животу појединца ни у друштвеном животу, да је *застіој* само еуфемизам за *назадовање*. Тај ретроградни ток се може исказати на разне начине, међу којима посебно место припада *бесіијализацији* или *зоофикацији* човека и људског друштва, регресији од људског ка животињском царству. Немајући довољно људских епитета и етикета за човека, Милен га је низом афоризама описао зоолошком лексиком и метафориком. Није то учинио само из разочарања људском природом, већ што у постојећим условима ни он сâм не успева да живи као човек. Ако је за утеху, за разлику од животиња, чији су изглед и начин живота предодређени припадношћу својој врсти, човек у исто време може да живи животом разних животиња: *Блејим као овца, завијам као вук, ћуиим као риба, бадавацишем као йруий... А волео бих да живим као човек. Људска илузија је да је живот животиња јадан а људски*

Милен Миливојевић

Избор афоризама из књиге *Нама не свиће ни кад усіанемо* (Београд: Алма, 2018).

И новац се скупља од прања.

Чим је злочин расветљен, злочинци су се нашли у сенци.

Ђаво је однео шалу. И ено га, плаче.

Преци нам се у гробу окрећу. И они хоће и са Истоком и са Западом.

Генерациски јаз између сина и унука премошћен је дедином пензијом.

И ја сам човек од крви и меса. Нисам од речи.

Не примају сви мито. Друга половина га даје.

Његова савест је гадљива. Уопште га не гризе.

– достојанствен. Ми смо деца исте мајке – мајке природе. Животиње не само што имају свој идентитет већ је њихов интегритет стаменији од људског. То није одлика само великих звери већ и слабих и малих бића, чак и оних којима је срце у петама: *Зеца је истии. Мења се само њрм у коме лежи.*

Нису – скреће нам пажњу Милен – људска и животињска судбина много различите, ни овде ни тамо нису срећни вуци самотњаци, а камоли усамљене, црне овце. Припадници стада и чопора свуда су срећнији: *Увек сам био црна овца. И брзо се видело чија мајка црну вуну њреде.*

Усредсређени на Миленову сатиричну бриткост, нисмо поменули његов раскошни хумор – сваки афоризам је „дриблинг духа”. Иако Миленове поруке нису ведре, лековите су. Приказујући нам зло изблиза, предочава нам његове шупљине и напрслине. За победу добра довољно је да зло погурамо одлучном вољом и заједничком снагом.

Није крив писац што његове поруке нису ведре нити сликар због тамне гаме ако им мрке боје испуњавају читав хоризонт. Зато нам не свиће ни кад устанемо. Морамо пре устајања да упалимо своје светиљке, спољне и унутарње, да бисмо видели ко смо, какви смо и куда ћемо.

Ивана Пантелић, Институт за савремену историју, Београд

Јованка Броз и јавност у Србији: од партизанке и „прве другарице” до заборава

У Народној библиотеци Бор је 30. маја, у оквиру манифестације Дани књиге, представљена студија историчарке др Иване Пантелић *Ујсон и њаг „прве друџарице” Јуџославије: Јованка Броз и српска јавност 1952–2013*, коју је прошле године објавио Службени гласник у својој едицији „Саборник”. О књизи су, осим ауторке, говориле и историчарка др Сања Петровић Тодосијевић из Института за новију историју Србије и уредница у Службеном гласнику Весна Смиљанић Рангелов.

Јавност (медији, службени извештаји, архивски записи итд.) често није била наклоњена Јованки Броз. Вероватно није било лако да се повежу познате и доступне чињенице о Јованки Броз захваљујући неистинама и полуинформацијама које су пласирали разни политичари са којима она није била у добрим односима и који су на тај начин креирали њену слику у јавности. Тешко је да се реконструише њен живот јер недостаје њена страна приче – прича Јованке Броз, без обзира на бројна „сведочења”, филмове, „биографије” и сл. Упркос сумњама и страховима тадашњег режима и спекулацијама у јавности да је Јованка написала мемоаре и предала их на чување високој званичници пријатељске несврстане земље, све је то остало на нивоу нагађања, за шта никада није било доказа.

Интересовање јавности за Јованку Броз и њену судбину никада није престало. Некада је било јаче, некада слабије, али је увек постојало.

Савременици су јој у својим потоњим сећањима замерали да је била престога према запосленима у резиденцијама, да је отпуштала људе, инсистирала на савршености, на преобимном протоколу и прескупим ручковима и поклонима, да се одевала крајње раскошно, носећи одећу светски познатих креатора, да се мешала у политику и желела власт, да је покушавала да неке идеје које је добијала од „својих људи” наметне Брозу, да је „филтрирала” информације које је пласирала свом мужу, да је говорила како је идеја о покрету несврстаности у ствари њена итд. Посебно су биле опасне оптужбе да није дозвољавала да се болесном председнику пружа одговарајућа здравствена заштита, да га је прислушкивала, да је била психички нестабилна, па самим тим и опасна по државу и живот самог председника.

У књизи, др Пантелић анализира однос јавности према Јованки Броз, супруги јединог, доживотног председника Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. Не може се говорити о Јованки Броз, а да се не говори о једном значајном периоду наше историје, јер је Јованка Броз била неодојиви њен део. Ово је студија и о једном времену и на основу слике која се пласирала у јавности о *првој друшарици Југославије* може се много тога закључити о самом стању друштва у то време, почев од 1952. године, када се удала за Јосипа Броза, па до разлаза са њим 1977, и након његове смрти 1980. године, па све до времена демократске власти која је, делом, рехабилитовала Јованку Броз.

„Пратећи медије и став јавности према *првој дами* или *првој друшарици* социјалистичке Југославије, у књизи је обрађено и шест деценија историје Србије и Југославије, на основу разноврсне литературе, а у циљу што опширнијег и прецизнијег контекстуализовања теме истраживања”¹, каже ауторка и додаје:

Мишљење јавности о Јованки Броз мењало се под утицајем историјских догађаја, али и елите, медија и слике прошлости која је значајно еволуирала од времена када је јавност почела у већој мери самостално да усмерава своје интересовање (крајем осамдесетих година 20. века), па до година у којима је однос постао сличан опсесивном занимању јавности какво јавност неких западних држава негује према посебним члановима краљевске породице или супер-звездама филма и музике.²

О односу српске јавности према супруги јединог председника Социјалистичке Федеративне Републике Југославије разговарали смо са ауторком књиге, др Иваном Пантелић.

Бележница: *Ваш ојсежни вишегодишњи рад у области еманципације жена и њиховој учешћа у преломним догађајима на путу бивше Југославије прво је заокружен књигом Партизанке као грађанке, а потом и исцрпним истраживањем за докторску дисертацију из које је настала књига Успон и пад „прве другарице” Југославије: Јованка Броз и српска јавност 1952–2013. Да ли се истраживања за ове две публикације ослањају једно на друго? Да ли је студија о Јованки Броз, која је иакође била партизанка – лоички наставак прве књиге?*

Ивана Пантелић: Можда, на први поглед, изгледа да су ова два истраживања повезана; она заправо, сем методолошких основа, немају много заједничког нити се из рада о партизанкама могу уопштити и извести закључци о Јованки Броз. Иако је била партизанка и током рата делила судбину својих саборкиња, у послератном периоду њен живот и друштвени статус наиста не представљају типичан живот бивше партизанке. То је сасвим очекивано с обзиром на чињеницу на каквом се месту налазила, а то такође указује и на немогућност примене резултата и закључака из моје студије о партизанкама на живот и место Јованке Броз у новом друштву.

¹ Ивана Пантелић, *Успон и пад „прве друшарице” Југославије: Јованка Броз и српска јавност 1952–2013* (Београд: Службени гласник, 2018), 11.

² *Истио*, 23.

Шта се дешава _____

Б.: У књизи се бавише Јованком Броз из угла односа јавности према њој. Које сће изворе користили? Ко је, током деценија и како, креирао слику јавности о Јованки Броз?

И. П.: У књизи је покривен дуг временски период, тачније, пратила сам однос јавности према Јованки Броз од удаје за Јосипа Броза Тита 1952, па до смрти 2013. године. У тих шездесет година десиле су се суштинске промене у друштву. У првом периоду, до Титове смрти 1980, она је визуелно веома присутна у јавности, али готово искључиво као нема пратња председника СФРЈ. Социјалистичка Југославија је нестала а новонастале државе су тежиле да на сваки начин успоставе дисконтинуитет са претходним временом. Судбину социјалистичке Југославије и Тита делила је и Јованка Броз. Примарна грађа, на основу које сам конструисала основни наратив монографије, јесу штампани медији, дневна штампа и периодика, такође ми је и мемоарска грађа била од велике користи за реконструкцију онога што се у јавности могло чути и прочитати о Јованки Броз. Током истраживања користила сам и сву расположиву грађу из Архива Југославије.

Б.: Прайећи „живој“ ове књије у јавности, њено представљање публици не само у Србији, већ и у бившим републикама СФРЈ – данас самосталним државама – књија је у неким медијима најављивана као биографија. Међутим, она то суштински није. Зашто нисте написали биографију Јованке Броз, књију која се дуго и несирљиво иичекује у јавности, ако занемаримо радове публицистиа и разних дружих аутора који публици нису саопштили ништа ново ниши на научним јосијуйцима и на основу научних чињеница утемељено?

И. П.: Моја књига, иако извесно није биографија, садржи доста материјала који би били свим погодни као основ за рад на биографији Јованке Броз. Њен живот је био веома разноврстан, интересантан и нарасве инспиративан, али проблем јесте у томе што она није имала никакву званичну функцију, осим што је била *прва дама/друјарица*, тј. супруга доживотног и јединог председника социјалистичке Југославије. Због тога је тешко реконструисати одређене сегменте њеног живота а не склизнути у таблоидизацију, што је свакако са позиције науке, а и етике, недопустиво. Новинари користе неке другачије истраживачке поступке и алате; публицистика дозвољава једну произвољнију форму па тако и садржаје, али озбиљно историографско истраживање не допушта такве половичне, сензационалистичке закључке ако нису поткрепљени валидним историјским изворима, што у случају Јованке Броз и њене неформалне улоге као *прве друјарице* заиста није могуће учинити.

Б.: У својој књизи Партизанке као грађанке, позиваите се на разговор са Херјом Хаас, Титовом друом сујруом. Да ли сће икада усјосјавили коншакш са Јованком Броз?

И. П.: Не. Покушала сам неколико пута да ступим у контакт са њом, али никада нисам добила ни потврдан али ни одричан одговор. Како год, са њом нисам разговарала, што за моју тему и није било од примарног значаја, а овако сам ипак успела да задржим ту истраживачку дистанцу и да останем објективнија него што бих вероватно била да сам је упознала. Сваки сусрет у животу на нас оставља некакав утисак и чини нас у одређеној мери емотивним према особи са којом смо се упознали, а самим тим и мање способним да неке процесе и догађаје из њеног живота сагледамо са дистанцом и без сувишног уплитања емоција.

Б.: *Иако књига има неколико поглавља, она у ствари разматра два периода: пре 1980. године и после 1980. године. То је година смрти Јосипа Броза Тита. Преломна година у животима свих Југословена, која је најавила крај државе којом је владао, али и преломна година у животу Јованке Броз. Зашто је ова година граница? Како се јавност односила према Јованки пре, а како после 1980. године?*

И. П.: Година 1980. се логично наметнула као гранична у књизи, пошто је то била једна од значајнијих година у животу Јованке Броз, најалост, веома трагична, али незаобилазна година. Након Титове смрти, она је брутално избачена из куће у којој је живела, без могућности да са собом понесе личне ствари. Она тада заиста губи статус *прве друшарице* и, стицајем сплета трагичних околности, бива изолована а како је време пролазило, све мање везана за реални живот и промене које су се у држави дешавале. По нестанку Југославије, она престаје да буде симбол. Јавност, као таква, није једна хомогена целина. До 1980. јавност је строго контролисана од стране Партије и врха државе, и у последњој декади постојања социјалистичке Југославије не мења се превише тога када је однос према Јованки Броз у питању. Мемоарска грађа, која почиње да излази након Титове смрти, међутим, неретко приказује Јованку Броз у веома негативном контексту. Деведесете године двадесетог века доносе сасвим нове вредносне, идеолошке парадигме, либерализује се тржиште штампаних медија, али интересовање за статус и живот Јованке Броз није тема која окупира јавност у Србији. Слично је и са двехиљадитим – осим момента када су јој уручена лична документа и неколико месеци пред смрт, о Јованки Броз се јавно не говори.

Б.: *Иако је тема књиге однос српске јавности према Јованки Броз, сигурно сте нашли и разматрали и неке најисе старије шtamпе. Какав је однос старије шtamпе према Јованки Броз? Шта су писали о њој, да ли су били објективнији у односу на домаћу шtamпу?*

И. П.: Страни медији, колико сам ја пратила, писали су о Јованки Броз 1952, када су се њих двоје први пут званично појавили у јавности као супружници. Велики број страних агенција

Шта се дешава _____

пренео је вест да Јосип Броз има нову супругу. Садржај вести тицао се разлике у годинама између супружника, такође су сви писали о лепоти нове *прве друћарице*, бивше партизанке.

Б.: *Многа је књига написана о Брозу, нарочито након његове смрти. У тим књигама, он је приказан крајње њозиивно, а она као његов антићод. Зашто? Колико је то било објективно?*

И. П.: Сећање на Јованку Броз присутно је у свим књигама о Титу, она је неизоставни сегмент његовог живота. Мемоаре су писали многи Титови сарадници који су били на различитим функцијама. Ни овде не можемо говорити о хомогеној целини. Оно што им је заједничко јесте тај негативни сентимент када је реч о Јованки. Она је, иако није имала ниједну званичну функцију, ипак доста послова неформално обављала. На пример, била је задужена за протокол. Водила је рачуна о функционисању свих резиденција у земљи. Интересантно је да се у сећањима људи који су радили у протоколу она увек појављује као изразито нетолерантна и негативна особа, док је гости, поједини уметници, у својим књигама памте и спомињу као дивну, насмејану, ведром жену која читаву организацију свих догађаја држи под контролом. Очигледно да зависи из које позиције је посматрана; као и у свему у животу, крајности ретко постоје, мало шта је црно или бело, већина ствари је у некакавој сивој зони па би и вредносни судови о Јованки Броз требало да се тако посматрају и тумаче.

Б.: *Временом, слика о Јосипу Брозу у јавности се мењала. Како су њозиивне емоције према њему оидале, према Јованки су расле. Како то објашњаваће?*

И. П.: Деведесетих година 20. века Јованка Броз себе измешта из југословенске парадигме и враћа се својим српским, личким коренима, чак проналази неке праплетке на Косову у средњовековном наслеђу. То је један сегмент који нам може бити аргумент за такав позитиван однос јавности према њој у времену у ком се тежило да све што има предзнак Југославије и југословенства буде заборављено, затрто и заувек избрисано. Али то свакако није главни разлог за наклоност према Јованки Броз. Заправо, њена трагична судбина након Титове смрти, изолација у коју је доведена и у којој је наставила да живи, направили су од ње „мученицу” и у јавности произвели поштовање и емпатију за тако тежак живот једне жене. А она је, без сумње, након Титове смрти живела живот понижавајући и недостојан слободног човека.

Б.: *У првим годинама, иако јој медији ѡсвећују велику ѡажњу, и домаћи и страни, када Јованка свуда праћи свој суируа, када медији описују њену ѡламурозну ѡјаву док она обилази музеје, фабрике, установе – закључујете да је њена улога била ѡасивна и да је била дубоко у Брозовој „сенци”. Ипак, да ли је она као ѡаква, „југоосмех” на фототрафијама, слика без звука, на неки начин уишциала да се јавно мњење о неким важним иишњима промени?*

И. П.: Заиста не могу дати одговор на то питање, а да иза њега стојим са одговорношћу коју ми струка налаже. Званичних докумената да би се такве тезе верификовале нема, а како функционише динамика двоје људи у браку и колико једни на друге утичу – то свакако није био, нити може бити предмет мога истраживања.

Б.: У свом јавном деловању, Јованка Броз се залагала за еманципацију и већа права жена, иврдећи да ће Партија и релевантне установе знаћи да унапреду оложај жена, за које је говорила да су и саме криве за свој пооређени оложај зано шно су пасивне. Оговорено се усвоишила изв. „квошмама” када је реч о засвоуљеносно жена у друшвенном и олошном живону.³ Те квонне оосноје и данас, у демократском друшву, зар не?

И. П.: Не био могла до краја да се сложим да се Јованка Броз активно залагала за еманципацију жена. Она је заправо јавно износила ставове Партије. То можемо видети на конкретном примеру укидања Антифашистичког фронта жена Југославије. У интервјуу часопису *Жена данас*, она о овом догађају говори потпуно са позиције власти која је и укинула ову једину женску политичку организацију и то само осам година по завршетку рата, уз образложење да су жене у комунизму добиле сва права, па и политичка, и да је даље постојање такве организације неоправдано. То свакако није био случај у пракси. Жене јесу формално изједначене са мушкарцима, али патријархалне матрице и данас су јаке, тешко се против њих боримо а тако је било и те 1953. године. Јованка Броз, као ни водеће политичарке тога времена, није сматрала да је укидање АФЖЈ-а неосновано и неправедно.

Б.: Какав је однос медија према Јованки након Брозове смрти? Колико је јавност заинтересована, а и уознаша са шиме шна се дешавало са њеном удовицом?

И. П.: Након Брозове смрти она постаје заиста заборављена. На годишњице Титове смрти и Дана младости, уколико се тим датумима даје простора у медијима, а то се чини све ређе и мање, помене се понекад и Јованка Броз, пошто се њен гроб такође налази у Кући цвећа.

Б.: Према сведочењу адвоката Томе Филе, Јованки Броз је шоком година нуђено да добије генералску пензију, ирвоборачку, шна од она хоће, само јој нису доушшали да добије Титову пензију а са њом и шнашус удовице иредседника СФРЈ. То је веровашно кључни моменаш. Шна шо значи?

И. П.: Јованка Броз је инсистирала на друштвеном статусу ирве друшарице/даме, па и ирве удовице, ако могу тако произвољно да се изразим. Упорно је тражила да јој се месечна новчана надокнада одреди у односу на Титова примања, не зато што је била незадовољна висином генералске пензије, то није имало никакве везе са новцем већ са друштвеним статусом који је имала живећи са Титом и који је, на крају, одвојена од њега, изгубила.

³ Ставови које је Ј. Броз изнела у интервјуу у сарајевском *Свијету*, у марту 1969. године, парафразирано у књизи *Ушо и шад „ирве друшарице” Југославије*, стр. 70.

Шта се дешава _____

Б.: *Књига је предсјављена и у неким градовима у бившој Југославији – како је тамо прихваћена? Како се сећају Јованке и Тиша и да ли се њих сећања разликују од ових у Србији?*

И. П.: Да, књигу сам представила у Сарајеву и у Загребу. Занимљиво је да је у оба града публика била старосно различита. Доста младих људи је дошло да чује причу о Јованки Броз, то ме веома радује. Сећања на Јованку и Тита су потпуно позитивна и афирмативна, али то не значи да та друштва деле емоције и вредности људи који су долазили на промоцију књиге. Сви посетиоци били су заиста добронамерни и југоносталгични, што свакако није доминантан наратив ни у једној од постјугословенских држава.

Б.: *С обзиром на то да је изв. историјска комуникација, још од средине 80-их година прошлог века, непримерно освајала медијски и културни простор свих држава бивше Југославије, а да је 90-их историјно преовладала у јавном дискурсу и значајно утицала на обликовање јавне сфере, њених идејних и естетских вредности, а након проучавања релевантних извора који су послужили за писање књиге, након што сте раздвојили селекције од чињеница – каква је уистину била улога Јованке Броз у јавном животи Југославије и након Југославије?*

И. П.: Понављам, управо због тих компликованих односа и њене сасвим неформалне улоге није лако и готово није могуће давати овакве оцене и анализе. Јованка Броз је, као прва друштарница, заиста извршавала формалне дужности које такав статус са собом носи. Након Титове смрти, она ипак није остала до краја пасивна и повучена. Иако преплашена и понижена, одлучила је да се бори за оно што је сматрала да јој припада, а то је било Титово наследство. Ишла је са адвокатима у јавност и до краја живота борила се за то што је сматрала да јесте њена борба. Ја величину Јованке Броз, као самосталне, независне особе, жене која управља својим животом, видим управо у тој одлуци да после свега што је доживела и преживела остане храбра и борбена.

*Разговор водила Ана Јанковић,
Народна библиотека Бор*

На нашој стази

ПОВОДОМ ДВАДЕСЕТОГОДИШЊИЦЕ БЕЛЕЖНИЦЕ

Године 1999. Народна библиотека Бор почела је да издаје *Бележницу* као информативно, едукативно и средство комуникације са корисницима, локалним заједницама, колегама широм Србије и другим заинтересованим лицима. Циљ листа био је да се широј јавности представе сталне и периодичне активности, стручни рад и интереси/интересовања Народне библиотеке Бор, те да се потенцијална публика, а најпре чланови библиотеке, информишу о набавци, актуелним библиотечко-информационим услугама и културно-едукативним програмима. Лист је покренут на 130. годишњицу оснивања читаонице у селу Злоту, прве читаонице на подручју завичајности Народне библиотеке Бор и прве сеоске читаонице у Србији, која се поклопила са 90. годишњицом Социјалистичке читаонице коју су, такође у Злоту, основали учитељ Милан Поповић и рудар–социјалиста, истакнути члан радничког покрета Петар Радовановић. С обзиром на то да се први број новооснованог гласила припремао у току бомбардовања Србије, покретање листа имало је, макар за раднике библиотеке, чланове редакције и ауторе прилога, сем информативно-комуникативног и комеморативног, и политичко значење, представљајући се као чин пркоса и отпора културе политици односно агресији и деструкцији. За објављивање текстова у *Бележници* убрзо су се заинтересовале и колеге из библиотеке којима је Народне библиотека Бор матична, а затим и други, тако да се круг сталних и повремених стручних и других сарадника листа, а самим тим и његов тематски опсег, значајно проширио. Од двоброја 20–21 (2009) *Бележница*, због обима и природе радова објављиваних у њој, постаје часопис. Због тога је од бр. 22 у потпуности редизајнирана: уместо „бележничког“ А4 формата и грубог, рециклираног папира, од 2010. *Бележница* се штампа на кунстдруку, са таблама у боји као граничницима између рубрика. Нови формат је квадратни: 20 x 20 cm.

Прва четири броја *Бележнице* уредила је Јелица Живковић, тадашњи руководилац Матичне службе Народне библиотеке Бор. Бројеве 5, 6 и 7 уредио је библиотекар Горан Миленковић, док је од бр. 8, закључно са бр. 27 главна и одговорна уредница *Бележнице* Ана Јанковић, руководилац Одељења за набавку и обраду библиотечке грађе.

Горан Миленковић, Народна библиотека Бор

Alamos politkos

Питањем које је поставио Енрико Ферми за време ручка у кантини атомског пројекта „Менхетн“ у Лос Аламосу у Новом Мексику 1950. године (познато у научној публицистици као Фермијев парадокс), представљено је стање неравнотеже између претпостављеног огром-

ног броја ванземаљских цивилизација у нашој галаксији и чињенице непостојања јавно познатог и у науци признатог контакта са било којом од њих. Промисљање Фермијевог парадокса, између осталог, потакло је каснија уобличена астробиолошких теорија. Питање је популарно: *Where is everybody?*, то јест: *Где су сви?* Ако их је толико много и ако постоји мноштво искуствених и логичких разлога да сматрамо да они негде јесу, где су онда они?

За лаике, озбиљност овога, на први поглед једноставног, свакодневног питања, постаје видљивија ако се посматра десетак година касније на исту тему изведена Дрејкова формула и њени саставни делови, који се односе на: број цивилизација способних за комуникацију, број звезда које настану у једној години у нашој галаксији, број звезда које имају планете и број планета на којима је могућ настанак неке форме живота, вероватноћу развоја живота у посебним условима, развој интелигентног живота, вољу да се комуницира са нама на планети Земљи; коначно је ту и просечан век трајања технолошких цивилизација. Резултат из 60-их година двадесетог века гласи: једна од две хиљаде планета има цивилизацију која је развила технолошке могућности за контакт. Удаљеност тих планета процењена је у то време на око сто светлосних година. Једна светлосна година јесте дужина од око девет и по билиона (хиљада милијарди) километара. Дакле, прве суседе вероватно имамо на девет стотина хиљада милијарди километара удаљености од наше планете. У галаксији Млечни пут, знамо данас, постоји око сто милијарди звезда и најмање толико планета (наша звезда има их осам). У настањивој зони налази се четвртина планета, што значи да у Млечном путу постоји најмање двадесет пет милијарди места где је могуће наћи неки знак живота.

Општим проблематизовањем смисла у духу Фермијевог парадокса можемо узнемирити и друге контексте. То су онај однос или онај поредак или онај систем који су обележени неким обликом непостојања комуникације, па се поставља питање како то што недостаје прескаче логику очекиваног постојања. *Зашто комуникације нема?* Ево примера. Будући да за две деценије постојања *Бележнице* није успостављена никаква стварна, конкретна и сврсисходна комуникација између представника политичке класе и чињенице постојања часописа, могуће је питати се, у смеру Фермијевог парадокса – *где су они?* Јер, сви они су ту, а не говоре и не виде се. Друго, у смеру Дрејкове формуле – колики је број представника политичке класе способан за комуникацију у пољу културе, колику је меру развоја комуникационе интелигенције достигла политичка класа, потом да ли у случају постојања тих способности постоји воља за комуникацијом, колико времена имају људи који припадају тој класи, ако се има у виду просечно политичко трајање у јавном политичком пољу итд.

Уколико комуникација *недостигаје*, треба одговорити и на питање: зашто је то тако да нам нешто недостаје? У случају изванземаљских цивилизација, узроци су релативно јасни. Каткад смо дружељубива и фина, а увек јесмо радознала бића, жељна сазнања, и на нивоу атома и на нивоу универзума. Такође, нажалост, империјална смо и зла врста, жељна освајања, ширења својег простора и својих цивилизација. Што се тиче политичара и њиховог присуства у култури, један од могућих одговора био би следећи: као симболички представници владајуће друштвене свести, припадници политичке класе требало би да верификују врсту дискурса и поље у којима се остварује часопис као место промишљања и утврђивања различитих форми идентитета града и људи који живе у њему или су везани за њега на различите начине. То значи да политичари, иако се култура не прави ради њих и иако култура постоји и пре и после и ван њих, имају функционалну политичку улогу признавања вредности одређених поља у којима се људи остварују. Ипак, то се не дешава. Уместо потврде да је актуелно стање културе заиста израз тежњи и жеља људи који активно или пасивно учествују у животу друштва, добија се неми одговор да је култура егзопланетоидна, те се да закључити да између два слоја политичке стварности, оног јавно-административног и оног културног, не постоји никаква веза, осим финансијске. А финансијска веза може бити и резултат какве административне инерције. Свакако треба размислити о томе какве је то врсте одговор који се састоји у непримећивању.

Разлози за постојање одређених феномена стварности као што су књижевна критика, библиотека, слобода јавне речи, верска неопредељеност или људска права трансродних особа могу да буду увођени у политички систем са горњих нивоа функционисања друштва. Друштву је, рецимо, непотребна и за њега можда опасна категорија отвореног приступа информацијама. Али, да би било признато у савременим институцијама којима је опточена цивилизација, оно ту категорију прописује себи. Кад је једном увело ту категорију у свој систем, друштво скупља медни сок признања учествујући у животу света. Изнутра, у свему осим на речи, оно категорију не примећује и пушта је да издише на сувом, неплодном хоризонту стварности. Могуће нијансе тог односа су још: занемаривање, одлагање контакта, одсуство компетенција (неупућеност, необразованост и неписменост различитих облика али зато грозоморних размера) итд.

Било би добро да утврдимо оно што бисмо могли сматрати јасним чињеницама. Једна датост била би та да комуникације заиста нема – политичка класа не учествује нити као аутор, нити као читалац који иза себе оставља коментар као знак читања, нити као сведок појављивања часописа путем посета промоцијама часописа и његових текстова. Дакле, нити суштински, нити протокарно. Друга датост могла би бити чињеница да су припадници политич-

ке класе заинтересовани и вољни да се посвете и учествују у обележавању одређених делова стварности у којима се на неки начин рађа, прелама и расте или дели политичка моћ. Једну епизоду те интенције, рецимо, могуће је било годинама посматрати управо у непосредној близини јавне библиотеке, издавача часописа: градски функционери, различитих нивоа, с љубављу, многим муком и бригом на лицу, у дугом времену, повремено али постојано, стоје око и бригну о здрављу једне неугледне, ружне, баналне, ни по чему памтљиве, ни по чему значајне, анонимне, дисфункционалне јавне фонтане, која се налази на платоу, управо наспрам саме куће културе. Из ове две исходи и трећа чињеница. Часопис живи свој горки живот усамљеника, са свом оном унутрашњом супстанцом, оствареном у речима и сликама, са свом својом структуралном супстанцом, свим амплитудама формалне, теоријске, културне, стилске и идеолошке природе, са свом тишином која притом допире одасвуд, док далеко од њега, ван граница његових, буја, расте, извија се тешки дим моћи.

Није могуће не приметити да је понашање политичке класе у извесном смислу врло логично. Они ћуте зато што су они само постварена жеља политичке јавности, коју свакако треба узети као чињеницу. И та свеобухватна политичка јавност нимало не љуби „хладни кам“ једног часописа културе. Питање је колики инфинитезимални део тог тела заиста има знање о његовом постојању. Некада се моћ ломила око књига, слика, музичких дела. Политичка јавност данас доминантно је архитектурално-скулптурално-површинска. Склона је голом погледу, виђењу, додиривању (комуницира кожом), самеравању, бројању, количини, сензацији. А није склона језику, мишљењу, не тоне ка унутарњим пределима бића, није одушевљена апстракцијама, трбпима, поновним презентацијама стварности. Стога, следеће што би могло да се деси, у првој или другој или трећој критичној ситуацији, јесте ускраћивање средстава за штампање часописа. То би било очекивано и логично – и политичку јавност и њену политичку класу, са њеном симболичком функцијом еманирања друштвене свести, узбуђују и мотивишу ка делању другачији стимулуси. Чак и од сâмих библиотекара–учитеља у протеклим годинама долазили су налози утискивани строгим шарам капиталистичке чизме. Уколико политичка класа не буде имала друга оправдања, увек се може, без бојазни да ико слуша, позивати на класичне разлоге профита.

Најгора од свега (гора од његовог нестанка), свакако би била ситуација означавања часописа као политички потентног оружја политичке класе. С те стране потпуно је неочекивано да један индустријски град, са претпостављеном јаком и годинама грађеном основном социјалне и радничке свести, буде склон клањању пред немодерним, ултраконзервативним, националистичким пројектима различитих врста. Међутим, нарав и судбина овога друштва, без пар еп-

На нашој стази _____

ских временских мрља којих се политичка јавност заправо стиђи, били су и биће оптерећени лелујавим десним радикализмом. Можда није далеко дан када ће слободна *Бележница* бити лагано или грубо одвођена у собу за силовање, идеолошко исправљање и маштовито сакаћење. Стога је потребно искористити стање усамљене слободе и рећи оно што мора да се каже.

Ана Јанковић, Народна библиотека Бор

Зрно по зрно погача, камен по камен палача, белешка по белешка *Бележница*

Ова 2019. већ јесте и биће значајна по многим догађајима и верујем да ће је многи памтити као годину након које много тога неће бити исто, као што ни мој родни град више неће бити онај Бор који памтим неколико деценија уназад, пошто је рударска „бакарна и златна кока”, индустријска, радничка „алфа и омега”, фабрички гигант стратешки изграђен усред града (боље речено где је насеље расло око рудника, а његови становници принуђени да читавог живота гледају диме ли се фабрички димњаци), где је рудничка јама сâм центар, „нулти километар” – постала власништво странаца, који попут огромног октопода, својим џиновским пипцима месецима пребирају по свему што су генерације Борана радиле и градиле, утврђујући право стање и последице – штету и/или корист – своје трговине.

У том „макрокосмосу” – и збивањима која озбиљно потресају српско друштво од врха па наниже, док се смењују слике које ће заувек изменити културну и демографску слику једног малог града на истоку Србије, а која неће бити забележена у кратком журналу да би се, као некада давно, у неком прошлом животу, приказивао пре играног филма посетиоцима биоскопа, који ће се усрдно трудити да у покретним сликама на платну препознају неког „из града или улице” јер ту никог познатог неће бити – постоје и бројни „микрокосмоси” са својим малим животима и ограниченим улогама, а у њима и мали јубилеји који непримећени и неометани пролазе као што све пролази и заборавља се пре или касније.

И тако, у поменутом малом, одувек некако скрајнутом граду на истоку, док промене неумољиво наваљују у ковитлацу снажног црновршког северног ветра, „домаћег производа” званог *севрац*, непримећена пролази једна важна годишњица чија се величина не мери бројем година већ значајем онога што се заокружује, нечега што постоји већ две деценије, на најбољи начин представљајући завичајно богатство и културну сцену, доследно пркосећи локалном схватању саме културе и њене улоге у истицању и очувању идентитета, где се приоритети нису увек јасно знали и где се често гостовања естрадних извођача сматрају за културни догађај, поготово што такви догађаји „полазе од масе”, тј. обезбеђују масовност и обично су у дослуху са званичном политиком и идеологијом, док библиотечки програми и јубилеји, иако пажљиво осмишљени управо да

не буду део културне индустрије или један од изазова тржишта – бивају занимљиви појединцима чије схватање културе није популистичко већ је одраз личних и нешто више истанчаних потреба.

У таквој атмосфери поразне незаинтересованости, те „сталног конфликта” између различитих схватања културе, њене улоге и различитих потреба за културним догађајима, чудним аршинима приликом расподеле новца грађана намењеног култури а не њеним антиподима, када се под утиском квазибриге за грађане у једном тренутку кризе захтевало да се буџетски новац законито намењен програмима културе, установама културе одузме и преусмери градској топлани, у том огромном раскораку – двадесет година опстаје и расте часопис за библиотекарство, књижевност и културу *Бележница*, познат и цењен у стручним круговима, али не и у граду у коме се и за који се ствара и који сам и ја, са великим задовољством и поносом, десет година уређивала, стрпљиво чекајући да се неке ствари промене, да се, и стварно и метафорички, погледи са топионичких или топланиних димњака, са материјалног, већ једном усмере ка библиотеци, ка духовном.

Иако то нисам дочекала, не желим да текст о јубилеју *Бележнице* буде ламентација. Он треба да буде ода радости због тога што су борски библиотекарски успели да превазиђу оквире овдашњег традиционалног *фолклора*, чији је давно установљени начин понашања наметао да се мноштво добрих и корисних идеја, обично кратког даха, убрзо напусте.

И, радујем се. На столу је повећа гомила досад објављених бројева. По ко зна који пут прелиставам их и присећам се одличних текстова и сјајних аутора, изузетних сарадника, који нису допуштали да *Бележница* остане без даха.

Бележница никада није била конципирана тако да буде посвећена само библиотекарству, јер су њени покретачи и идејни творци и носиоци читавог тог позамашног културног пројекта, библиотекарски борске библиотеке, били свесни тужне чињенице да у граду не постоји часопис који би се бавио друштвеним и културним темама, који би бележио важне ствари, људе и појаве везане за историју, културу, архитектуру, књижевност и уметност овог краја. Кад се разговарало о покретању часописа, баш пре него што су уследили трагични и страшни дани бомбардовања наше земље, који су само одложили, али не и избрисали идеју о гласилу библиотеке – гласилу града, једном новом облику деловања библиотеке и библиотекара у локалној заједници, било је јасно да то неће бити уско стручни, библиотечки часопис, јер он, у средни без правог штампаног гласила, са једним фабричким и пар локалних листова чија је улога и суштина била чисто информативна – као такав – не би имао своју сврху.

И, у јесен 1999. године, појавио се први број *Бележнице*, у скромним оквирима од 28 страна, једноставно дизајниран и то у две верзије: прва је, ваљда захваљујући нечијем почетничком и

незловивом превиду, била црно-бела, па је насловницом подсећала на гласило неког погребног предузећа, што није никога обесхрабрило; напротив, пропуст је отклоњен и објављена је исправљена верзија са више колорита а мање контраста. *Бележница* је била ту, пред читаоцима, као весник новог времена, новог човека ван мрачних склоништа од бомби али и скучености ума, далеко од пркосних и залудних рецитала у библиотеци, што је, могло би се претпоставити, требало да оснажи и окуражи преплашени свет (тј. онај његов део који долази у библиотеку) и надјача реске звуке фабричке сирене, једног од симбола рударског града, која је тих несрећних дана, своју улогу да означи почетак и крај сменског рада променила у знак за почетак и крај ваздушне опасности, због чега се након тога десет година није оглашавала да не би узнемиривала духове. *Бележница* је била ту, без икакве намере да пркоси већ да поучи, подсети и поправи, објави и остави за године и генерације које долазе.

Та 1999. година библиотекарима је била важна и као 130. годишњица од оснивања прве читаонице на подручју борске општине, па као таква и прави тренутак за велики искорак ка другачијој форми комуницирања са јавношћу. *Бележница* је била замишљена тако да *покрива* три основна тематска подручја: делатност библиотеке, локално стваралаштво и завичајне теме. Дакле – претежно локални домет. Околности и потребе убрзо су показале да постављени оквири ни издалека нису довољни, па се круг тема и интересовања брзо ширио, било је све више сарадника и из Бора и из других градова, који су желели да објављују у *Бележници*, те је, примера ради, већ 9. број 2003. године имао 80 страна. Текстови су добијали и на квалитету и на значају, па је првобитно убеђење о потреби да се има озбиљно локално гласило убрзо превазиђено. Читава ова мала историја библиотечког часописа није промакла строгом оку колеге Владимира Арсенића, који је у 15. броју *Панчевачкој читалишћу*, а поводом 19. броја *Бележнице* у њеној јубиларној десетој години постојања, написао:

Часопис *Бележница* Народне библиотеке Бор представља мешавину неколико различитих концепата и у том смислу би му требало упутити примедбе. Међутим, уколико се зна да већина стручних часописа из области библиотекарства излази у градовима који већ имају књижевне часописе (Панчево има два књижевна часописа поред *Читалишћа*, Крушевац има *Савремену библиотеку*, али и *Бајдалу*, а о Београду да не говоримо), не треба бити престрог према амбицијама Борана да *Бележницу* претворе у важно културно гласило које би обухватило и књижевност и библиотекарство и тако је извуку из уских оквира струке. [...]

Бележница вероватно не представља врх данашње часописне продукције, ни када је у питању струка, ни када је у питању шира област књижевности и културе. Ипак, њен значај не сме се умањити јер

она својом храбром полемичком нотом представља значајан допринос поправљању опште културне климе, како у својој локалној средини, тако и у Србији. То је само по себи већ веома значајно.¹

Данас, десет година након ове, могуће најискреније и бескомпромисне критике, ближе правом стању ствари, а не ономе што бисмо желели да чујемо, свесна свих мањкавости, али још више врлина, захвална сам свима који су допринели и помогли да *Бележница* постоји и буде цењена и радо читана, онима који су писали без хонорара, из чистог ентузијазма и жеље да ураде нешто лепо, добро и корисно, дакле – свим ауторима прилога, текстова и фотографија, свим досадашњим члановима редакције који нису библиотекари и којима то није била обавеза, већ задовољство, а посебно главним уредницима, библиотекарима Јелици Живковић, Горану Миленковићу и актуелном уреднику Виолети Стојменовић – за несебично залагање, велики труд, велики рад и велико нервирање и многа разочарања која су неминовно доживљавали и морали стоички да поднесу као и сви други који су се икада латили уређивања неког часописа. Надам се да су, са друге стране, имали и довољно лепих тренутака задовољства због великог посла који су урадили.

Када је редакција у 16. броју *Бележнице* увела још једну рубрику која је требало да подсећа на „ствари које су прошле” и која је управо тако и названа, објављен је текст књижевника Радише Драгићевића који се, у анегдоти, присетио негдашњих, по свему судећи лепих времена, али помало суморне културне атмосфере:

У Бору се, ипак, поуздано још не зна ни које први, ни како је са писањем почео.

Углавном их данас (писаца, не књижевника), има скоро стотинак.

Па нека проговоре о својим почецима.

А зна се како на почетку беше: на киоску, пред тадашњом Борском банком, човек тражи да купи *Књижевне новине*.

„То ми не примамо”, одбруси из таме стакленог прозорчета, иза новина скривен набусити лик.

„А зашто не примате?”, упоран је потенцијални читалац.

„Зато што у Бору нема књижевници!”²

Срећом, ово запажање показало се као нетачно, без обзира на то колико је било искрено и са великим убеђењем изречено. Ко не верује, нека прелиста *Бележницу*.

Тамо је све забележено.

¹ Владимир Арсенић, „Бележница”, *Панчевачко чийалиште* год. 8 (15) (2009): 123.

² Радиша Драгићевић, „Сваки почетак је тежак, али је крај (ипак) најтежи”, *Бележница* год. 9 (16) (2007): 91.

Ђура Рех, Бор „Песма за Бор”

На месту где се данас налази паркинг у Брестовачкој бањи, налазила се 1943. године једна барака у којој је у слободно време група вршњака – „обвезника радне обавезе”, како се називао принудни рад у Борском руднику за време Другог светског рата – спремала репертоар за „свирке” недељом на „Четвртом километру”, али пре свега наступ на Београдској радио-станици. Међу њима су били: Воја Милановић, први џез певач и један од оснивача спортског друштва „Црвена звезда”, Предраг Терзић, касније спортски новинар и музичар, виолиниста Тодоровић, Сава Богојевић са својом усном хармоником, Мишко Велимировић, музиколог који се касније преселио у Америку и други.

Ова група је највише пажње посветила увежбавању мелодије „Не брини, мајчице мила, јер мене чува сам Бог...”¹, коју је, годину дана раније, 1942, компоновао Александар Саша Ђукић, иначе новинар, кога ће и самог у августу 1943. послати на принудни рад у Бор.² Његова композиција, позната и као „Песма за Бор”, постала је веома популарна захваљујући честом понављању на таласима Радио Београда, посебно у емисији која је емитована у најбољем термину – сваког недељног поподнева у четири. Емисија се звала „Београд поздравља Бор” и била је део нацистичке пропаганде која је требало да ублажи црне вести из борских логора и да популаризује „радну обавезу”. Осим „порука поздрава и жеља”, могла се увек чути и забавна музика – шлагери и џез мелодије које су певали Војин Поповић, Воја Милановић, Олга Николић, сестре Перих и други. На репертоару у програму на српском језику биле су композиције Дарка Краљића, Миодрага „Белог” Илића, Боривоја Боре Симића, али и младих безимених композитора.³

Међутим, слушаности програма је највише допринела чињеница да је „Не брини, мајчице...” постала нека врста химне, посвећена свима који су далеко од дома, јер није било домаћинства из којег неко није био негде на принудном раду или у униформи нечије војске или полиције. Популарност саме песме искористила је и пропагандна машинерија да из колективне свести потисне „Песму чежње” или „Заробљеничку песму”, заживелу у претходном рату, која се завршавала песимистички: *Над младоси и срећу, јесен ми се свила, / Брзо ме је йрош'о мој живоийа мај. / Далеко си мајко, љубо, сејо мила, / Далеко ми је мој родни крај. / Ах, йесмо моја, йи на йвоме крилу, / Понеси ми сузу и йонеси вај. / Поздрави ми мајку, љубав, сеју милу, / Мио и драји зави-*

¹ Нумера је познатија као део музике из филма *Балкан експрес 2* (1989).

² Вид. *Коло* (21. 8. 1943): 10. Доступно и на: http://istorijskenovine.unilib.rs/view/index.html#panel:pp|issue:UB_00033_19430821|page:10 (посећено 17. 6. 2019).

³ Најаве недељног програма Београдске радио-станице, са листама учесника у емисији „Београд поздравља Бор”, могу се видети у профаштистичким листовима на српском језику, као што су *Српски народ*, који је уређивао професор Велибор Јонић, министар просвете и вера у влади Милана Недића, или *Коло* Миће Димитријевића. Вид. нпр. 14. стр. *Кола* од 5. 6. 1943, 12. 6. 1943, 19. 6. 1943, 26. 6. 1943 и даље, или 15 стр. *Српској народа* од 26. 6. 1943, 10. 7. 1943. итд. Дигитализовани примерци ових листова доступни су на сајту Претраживе дигитализова-

чај. Уместо тога, разлило се низ радио таласе, оптимистички четворогласно: „Не брине мајчице мила, јер мене чува сам Бог...”. А нотни запис Боривоја Симића, који је са својим квартетом и већ славним певачем Војином Поповићем доста допринео слушаности, за две године је штампан у данас незамисливих седам издања.

И када је популарност емисије „Београд поздравља Бор” достигла такве размере да су приређивачи одлучили да је, како би данас рекли „мултимедијализују”, тј. да је повежу са програмом под називом „Српско шарено поподне” (средом на Коларцу, пред 1.500 гледалаца у сали и још много публице која је програм пратила преко звучника, напољу⁴), неко од извођача се сетио да њихове колеге музичари страдају у Бору. Убедили су и организаторе да, ако је приредба већ посвећену Бору, и ако је сав приход од улазница намењен побољшању услова за живот и рад у Бору, зашто да и промотивно извођење песме, која је такође, наводно, посвећена Бору, не буде поверено музичарима са принудног рада у Бору. Била је то прилика да се принудним радницима омогући више времена за вежбање у Брестовачкој бањи. Поред тога, долазак у Београд и кратко виђење са породицама и пријатељима много је значило младим музичарима. Иначе, своје учешће у том „Шареном поподневу” на Коларцу и Радио Београду, неки познати београдски уметници, нарочито глумци, платили су главом, неки затворским казнама или губитком грађанске части, што је подразумевало и конфискацију имовине, док су музичари мало боље прошли. Музичка група из Брестовачке бање није имала баш најбољу заштиту, па су и њих по повратку у Бор казнили; заправо, дозволу за одсуство није им издао главни него неки локални „тотовац”, па је прорадила сујета.

Наши музичари нису посустали ни после тога и није малаксала њихова жеља за музиком, али ни за кућом и радиом, па се убрзо у бањској бараци припремао нови подухват, ново извођење песме, овог пута на немачком језику: „Sorge nicht mütere liebe Der Gott is immer bei mich...” – некеме за пропаганду, некеме само за ново одсуство, а мајкама ... ех, мајкама ...

*Не брине мајчице мила
Јер мене чува сам Бој
Не брине мајчице мила
Ја ћу ти скоро доћ*

*Ја сањам сада о срећи
Осећам зајрљај твој
И нежне умилне речи*

не историјске новине УБ „Светозар Марковић”. Уп. [http://www.unilib.rs/istorijske-novine/napredna-pretraga?search=%22beograd+pozdravlja+Bor%22&results=50&sort=date_asc&collection=*%&dateFrom=&dateTo=\(18.6.2019\)](http://www.unilib.rs/istorijske-novine/napredna-pretraga?search=%22beograd+pozdravlja+Bor%22&results=50&sort=date_asc&collection=*%&dateFrom=&dateTo=(18.6.2019)).

⁴ „Ни весели део програма није запостављен. Прави српски народни хумор, који приказују најбољи београдски претставници веселе музе, ствара срдечно и пријатно расположење тако да два часа програма пролазе као један тренутак. Нарочито обележје имаће ‘Шарено поподне’ у среду, 30 јуна. Оно ће почети са једном песмом из Бора која је баш преко радија постала омиљена. Целокупни чисти приход приредбе намењен је српским радницима у Бору. То је још један повод више да сваки посети ову приредбу. ‘Српско шарено поподне’, које

се приређује сваке среде у 16 часова, постало је појам за слушаоце радија. Најпопуларнији српски уметници старају се да расположење публике буде у правом 'штиму'." („Сваке среде два весела часа 'Шараног поподнева',“ *Коло* (26. 6. 1943): 14. Доступно и на: http://istorijskenovine.unilib.rs/view/index.html#panel:pp|issue:UB_00033_19430626|article:pageDiv14 (посећено 18. 6. 2019)).

*Доћи ћеш сине мој
А када ојей с њобом будем ја
Тада ће сунце леише да на нам сја
Бићемо срећни ми
Мајчице ја и њи*

*Не брине мајчице мила
Јер мене чува сам Бој
Не брине мајчице мила
Ја ћу њи скоро доћ*

За најважније податке из овог текста неизмерно захваљујем Војиславу Бубиши Симићу, његовом таленту, крепкости и разборитости. Благо нама што имамо Бубишу! Не само што је одговорио на сва питања, него је окупио део старе гарде и заједно су снимили по сећању „Не брине, мајчице мила”, у духу времена и са свим чарима старог цеза. Хвала Воји Милановићу, који је поново отпевао ову мелодију.

Виолета Стојменовић, Народна библиотека Бор

Између заорава: Бранислав Ј. Крстић (Злот, 1989 – Београд, 1966)

[...] *заборављање, а не сећање јесте основни модус људској и друштвеној животи* [...] *Ево једној примера за то ...* (Asman 2018: 29)

У свом некрологу др Браниславу Крстићу, фолклориста Ненад Љубинковић, уз податке о Крстићевом раду и заоставштини, наводи да је овај енергични интелектуалац последње године живота провео у самоћи, апатичан, разочаран и скрхан, мање болешћу, а више „уверењем да његове колеге, тачније његови сународници, не цене његов рад“ (Љубинковић 1966: 306). А био је, судећи не само по броју и обиму публикација које је написао, приредио или уредио, анализирао, приказао, већ и по подацима о његовом ангажману и раду, који се могу прикупити из постојећих објављених и архивских извора, неуморан и, током радног века, углавном заокупљен већим бројем послова истовремено, не одустајући од научног и истраживачког рада ни по одласку у пензију. Ипак, током пола века од његове смрти, на његове доприносе српској педагогији, психологији, фолклористици тек се у пар наврата скретала пажња, пре свега у текстовима проф. др Михајла Ротера (Roter 1983; 1984), а онда и у приказима постхумно објављеног *Индекса мойива народних њесама балканских Словена*, припремљеног за штампу двадесетак година раније (Nikolić 1984: VII).¹ Референсни извори за области и дисциплине, којима се бавио нотирају његово постојање, често се врло селективно односећи према његовом раду. Вуковић (1989: 419), на пример, наводи неколико Крстићевих радова из области психологије и педагогије, док га Трнавац (2012: 273) приказује као стручњака за дечју психологију са великим и разноликим педагошким искуством. Драган Крстић (1996: 937–938) највише истиче његов рад у области тзв. психотехнике, наводећи одломак из коауторске студије *Психотехника у радиографији* (1938) као илустрацију за појам „Селекција“ (Исто, 849). С друге стране, Крстић се понегде спомиње само као „проучавалац народне поезије“ (Pešić, Milošević Đorđević 1984:

¹ Вид. нпр. (Самарција 1984: 661–63). Поред тога, Самарција (2017: 20), у осврту на међуратне токове проучавања народне епике, стручну јавност узгред подсећа на неке од предмета/тема неких од Крстићевих објављених истраживања народне поезије (а значајан део тога није објављен; в. Архив САНУ, Историјска збирка, бр. 14364 (необрађено)), без анализе радова и оцене квалитета резултата тих истраживања. О Крстићевом раду у области фолклористике биће, међутим, више речи у другом делу овог рада.

² *Просветни гласник* (у наставку само ПГ) год. 7, св. 19 (15. 10. 1886): 784 и св. 20 (31. 10. 1886): 820. Сви наведени бројеви ПГ доступни су путем портала „Претраживе дигитализоване историјске новине“ УБ „Светозар Марковић“: http://www.unilib.rs/istorijske-novine/pregled?newspaper=UB_00008.

³ Могуће је да Лепосава

потиче из такође учитељске породице Младеновић: супружници Младеновић су тих година били учитељи у Великом Извору, селу крај Зајечара.

⁴ ПГ год. 10, св. 21–24 (31. 12. 1889): 582.

⁵ Вид. *Српска краљевска мушка учитељска школа у Јагодина: петти, шестти и седми годишњи извештај: 1902–3, 1903–4, 1904–5 шк. год.* (пр. Сретен М. Ацић), 70 и *Српска краљевска мушка учитељска школа у Јагодина: осми и деветти годишњи извештај: 1905–6 и 1906–7 шк. год.* (пр. Сретен М. Ацић), 42.

⁶ Исто, 47–48. Рајн је, заправо, Вилхелм Рејн, чија је педагошка лабораторија на факултету у Јени, где су студирали и неки наши педагози, допринела ширењу тзв. хербартовске дидактике, засноване на строгом методичком формализму (след наставних „корака“ примењив на све градиво), и педагогије утемељене на етици и психологији,

129). Тек се у новијем *Српском биографском речнику* набрајају све области његовог рада и деловања (Рајновић 2011: 371), мада ни селективни списак Крстићевих „дела“, односно серијских публикација у којима је објављивао текстове ни подаци у биографском делу чланка нису без грешака.

***

Аутор монументалног *Индекса мојшва...*, незаобилазног референсног штива за све истраживаче тема, мотива и сижејних образаца народне поезије (упркос недостацима које стручњаци за фолклор у њему проналазе, о чему ће бити речи у посебном делу овог рада), мада му је, с обзиром на образовање, академско звање и каријеру, проучавање фолклора било, такорећи, хоби којим се више од три деценије бавио приљезно и систематично; један од пионира психотехнике у Србији и првој Југославији; службеник Министарства просвете на високим положајима и још доста тога, Бранислав Ј. Крстић рођен је 1889. године у селу Злоту, где су му родитељи службовали као учитељи. Отац Јован, тада учитељ трећег и четвртог разреда у злотској основној школи (*Календар...*, 1888: 83; *Календар...* 1889: 89), дошао је у Злот 1888. из Топонице, где је био и управитељ школе.² Мајка Лепосава, рођена Миладиновић, била је учитељица у злотској женској школи (*Календар...* 1888: 84; *Календар...* 1889: 90).³ Јован Крстић је, по молби, 5. 12. 1889. пребачен у село Штитар (Шабачки округ),⁴ где су супружници наставили свој учитељски рад, уз даље селидбе.

Бранислав Ј. Крстић завршио је Српску краљевску мушку учитељску школу у Јагодина, чији је управник, Сретен Ацић, био један од наших најстраственијих и најистрајнијих заговорника тзв. радне школе (образовање уз и за рад), односно покрета за увођење ручног рада у процес образовања и свакодневну школску праксу (Илић Рајковић 2013: 20–30), са врлодобрим успехом.⁵ Школа је у то време примала неколико немачких педагошких и психолошких часописа, док је настава, када је о предметима релевантним за Крстићеву каријеру реч, ученике усмеравала у правцу Вунтове психологије: за овај предмет (Психологија са логиком, у оквиру Педагогике) нису се користили уџбеници, него се учило из скрипти („забелешке по В. Вунту“ и оне „у духу Рајнове Етике“), док су се педагошка начела будућих учитеља формирала уз помоћ *Ојшше педагогике* („умереног хербартовца“ (Трнавац 2012: 643)) Војислава Бакића и *Историјске педагогике* Петра Деспотовића.⁶ Своја знања ђаци су проширивали кроз рад „Узданице“, друштва за „међусобно умно усавршавање“, у оквиру којег су се преводили и писали а онда и дискутовали оригинални научни радови из области психологије. Школовање је Крстић наставио у Јени (Немачка) и Берну (Швајцарска), где је 1912. докторирао са темом

„Појам психе код Хермана Лоцеа: критички осврт”, коју је 1914. објавила „Академска књижа-ра Макса Дрехсела”.⁷ Притом, није на списку државних питомаца, тј. стипендиста тадашње Владе, послатих на студије у Немачку, Француску и друге европске државе.⁸ У Швајцарској је, свакако, био и у прилици да се ближе упозна са педагошким начелима у духу Песталоција, чије су идеје о образовању, схваћеном као процес развијања свих способности одређеног ученика кроз склад интелектуалног, моралног и телесног (практичног и радног) васпитања, биле демократичније од идеја хербартијанаца, који су, поред тога, моралном васпитању подређивали све друге васпитно-образовне циљеве и поступке.⁹

Његово прво радно место била је мушка Учитељска школа у Неготину, где је школске 1913/1914. године предавао психологију и немачки, као педагог који се „нарочито истицао” (Крстић 1970: 10). Истовремено, био је и хонорарни суплент за географију у неготинској Гимназији (Плавшић 1989: 124, 127). Одатле је отишао на ратиште. За учешће у Првом светском рату, одликован је медаљама за храброст.¹⁰ После рата је радио у Зајечару: у Гимназији је предавао немачки језик, а онда, у новооснованом педагошком одељењу (за будуће учитеље) и стручне предмете – педагогију, психологију и логику (Милошевић 1987: 100–101). Крајем 1921, „по службеној потреби”, пребачен је у Сомбор, да предаје у Женској учитељској школи.¹¹

Од 1923. до краја живота (1966) живео је и радио у Београду. Његова је каријера била динамична и богата: до Другог светског рата радио је у неколико образовних установа за будуће просветне раднике, али и у Министарству просвете, у више наврата и на различитим положајима, истовремено се бавећи и научноистраживачким и публицистичким радом; потенцијална исцрпна библиографија Бранислава Ј. Крстића садржала би, поред пет-шест монографских публикација (углавном сепарата¹²), на десетине стручних и научних радова, извештаја о сопственим или туђим истраживањима, приказа стручне педагошке и психолошке литературе, научнопопуларних чланака, полемика. Уза све то, често је држао јавна предавања, повремено пропраћена демонстрацијама психолошких експеримената, било у струковним удружењима, као што је Педагошко друштво, у чијем је оснивању (1924) учествовао, било у оквиру програма рада установа намењених народном просвећивању и општем образовању, као што је Народни односно Коларчев народни универзитет. Стога се може рећи и да је значајно допринео популаризацији психологије односно тема и феномена којима се тада бавио („нова”, тј. експериментална, а не спекулативна и само на интроспекцији и спекулацији заснована) психологија, при чему су феномени везани за опажање и мисаоне процесе (перцепција и когниција) у том периоду били у жижи психолошких истраживања. Међу темама о којима је говорио заинтересованој јавности, многе су и данас популарне и атрактивне: „Истина, фантазија и лаж

усмерене ка моралном васпитању и формирању карактера ученика кроз свестрано образовање.

⁷ Библиографски опис тезе на немачком језику, са датумом одбране (17. 7. 1912), доступан је на: [https://www.worldcat.org/title/seelenbegriff-bei-hermann-lotze/oclc/250739765?referer=di&ht=edition](https://www.worldcat.org/title/seelenbegriff-bei-hermann-lotze/). Херман Рудолф Лоце (1817–1881) – немачки филозоф. Доказујући испреплетаност чињеница, закона и вредности, те да механички закони дејствују и у области живота и духа (не укидајући вредности), Лоце је постулирао аналогију између устројства космоса и људског духа, јединство сопства и мноштва његових, наизглед различитих става. Гл. дела: *Тротомни Микрокосмос, Медицинска физиолоџија или физиолоџија душе* и др. (Riz 2004: 472).

⁸ Вид. „Државни питомци: 1882–1914” у: (Трговчевић 2003: 245–264).

- ⁹ „Песталоцијска традиција“ као допринос домаћих педагога образованих у Швајцарској спомиње се и у првом прегледу развоја педагогије у првој заједничкој држави (Јовановић 1983: 70).
- ¹⁰ Вид. нпр.: *Службени војни листи* (8. 6. 1915): 340 и (27. 1. 1920): 112. Доступно и на: http://www.unilib.rs/istorijske-novine/ pregled? newspaper= UB_00001. Пореда тога, одликован је и Медаљом за ревносну службу и француским Ратним крстом (Рајовић 2011).
- ¹¹ *ПГ* (1. 11. 1921): 220.
- ¹² Крстић је, по Ротеру (Roter 1983: 120–121), 1931. објавио литографисани уџбеник *Психологија деце*, чији садржај описује и оцењује као концизан али свеобухватан (у тексту је дат комплетан садржај књиге). Овај се наслов Крстић Брана (уместо Бранислава), спомиње и у *Српској библиографији*. Том 9 (1989): 208, док у узајамном каталогу

у раном детињству“; у оквиру серијала посвећеног психологији детета, током којег је говорио о карактеристикама памћења и сећања у детињству;¹³ циклус „Тело, мозак и душа“¹⁴; „Психологија боја“ (са демонстрацијама и пројекцијама, а касније и у оквиру циклуса „Душевни живот као предмет научног проучувања“) – тема која је, заједно са концертом којем је присуствовао у Хамбургу а током којег су кинематографи пројектовали боје и облике у претпостављеном складу са музиком, инспирисала занимљив чланак о почецима научног истраживања синестезије, тачније „синопсија“ и „фотизама“, визуелних опажаја тј. опажаја боја и светлости изазваних аудитивним стимулусима;¹⁵ предавања о хипнотизму, месмеризму и сличним облицима (наводне) психолошке контроле над туђим телом и умом¹⁶ и – слично – „Сугестија и хипноза“ у Дому радничке коморе,¹⁷ или „Окултизам“ у Југословенско-немачком друштву¹⁸; „Психологија несрећних случајева“,¹⁹ „Мерења у области душевног живота“²⁰ итд. Читаоци дневних новина су често могли да прочитају извештаје односно резимее тих предавања у тада најтиражнијим и најчитанијим информативним гласилима. Тако је, на пример, у једном чланку препричано предавање под називом „Деца примитивних народа“, које је Крстић одржао на Народном универзитету, у оквиру циклуса „Психологија и педагогика детета“ (1931/1932), с обзиром на то да је ту било речи о „егзотичним“ стиловима родитељства, те о жртвовању и сличним, суровим поступцима према деци/са децом. Предавање на тему „Конфликт генерација“, које је Крстић одржао у Хришћанској заједници младих људи, уочи Ускрса, резимирано је под (бомбастичним) насловом „За непоштовање родитеља криви су и деца и сами родитељи“ – да ли је Крстић заиста говорио баш о кривци деце која не успевају да одбаце првобитну идеалну слику узорних родитеља и која се, стога, не мире са (болно разочаравајућом) стварношћу, што се сматра инфантилним, или је то извештај тако интерпретирао, остаје нејасно. Из текста је очигледно једино да јесте говорио о интензивирању генерацијских и других конфликта у „једној прелазној фази“, тј. у послератно доба размимоилажења тежњи и идеала различите провенијенције.²¹ Речју, током друге и треће деценије двадесетог века, Крстић је више него присутан и агилан како у стручној јавности тако и у друштву уопште.

***

Крстићева београдска каријера почела је Трећој мушкој гимназији. Истовремено, почиње да, и теоријски и практично, развија своја интересовања за дечју односно развојну и експерименталну психологију, залажући се за увођење савремених метода испитивања односно тестирања склоности, способности и постигнућа деце, али и за развој тзв. психотехнике и у нашој земљи, по угледу на европске државе у којима су се емпиријска и квантитативна испитивања

(достигнутог нивоа и/или самог процеса развоја) интелигенције и других психолошких параметара интензивно развијала и пропагирала као, између осталог, средства научно утемељене професионалне оријентације и ефикасне рационализације како образовног система тако и других друштвених структура и процеса, нарочито рада и производње, јер је послодавцима нудила инструменте за одабир адекватне радне снаге. Као грана примењене психологије, психометрија – и на њој заснована психотехника (касније позната и као индустријска психологија, психологија рада и сл.), оријентисана је ка индивидуалним и то мерљивим карактеристикама на основу којих се појединци међусобно разликују, а не ка општим (развојно) психолошким одликама и правилностима у процесима опажања, доживљавања, размишљања, реаговања. Њеним зачетником сматра се немачки филозоф и психолог, неокантовац Хуго Минстерберг (1863–1916), професор на Харварду (САД). Ширу примену је први пут стекла у време Првог светског рата (па је Крстић зове и ратном психотехником (Крстић и Узелац 1938: 7)), у САД и у области регрутације војника, а у европским земљама у области расподеле војника по трупима, а онда и као средство студирања рада и понашања различитих јединица у различитим ситуацијама.

У основи психотехнике је идеја да је потребно да се, ради постизања максималних учинака, човек, радно окружење и алати којима се човек током рада служи (или им служи), прилагоде једни другима; економичност, продуктивност и ефикасност којима се уз помоћ психотехнике тежи као врхунским вредностима, ову област психологије и њен динамичан развој током прве половине двадесетог века нераскидиво повезују са тзв. фордизмом и тејлоризмом односно са радним, пословним и политичко-економским идеологијама које у први план истичу стандард(изацију), систем(атичност), специјализацију, поделу односно атомизацију рада/производње, непрестани раст и квантитет. „Психотехника не испитује вредност привредних циљева, а још мање их поставља, јер она није ни етика ни социологија“, објаснио је својим слушаоцима у Радничкој комори, током предавања о проблемима и тешкоћама у психотехници.²²

Међу Крстићевим аргументима за увођење психолошког тестирања и на њима заснованог (необавезног) саветовања деце и/или родитеља у вези са школовањем и одабиром позива јесу и немогућност да сама деца, па и њихови родитељи, (по)знају све врсте занимања и квалификација потребних за одређене послове, друштвено-економске прилике које су обесмислиле праксу одабира позива на основу staleжа/класе којој ученик рођењем припада, породичне традиције и сл., неоснованост поверења у жеље и/или моду: деца би требало да се за школу и позив опредељују на основу својих укупних психо-физичких карактеристика, на основу способности и могућности, али и с обзиром на актуелне потребе тржишта рада односно посло-

постоји само као деизидерат.

¹³ Редакција *Училишта* сматрала је да су за струку та предавања толико корисна да је анонимни аутор (можда тадашњи уредник, Михаило М. Станојевић, и сам агилан и свестран учитељ и педагог) написао детаљан реферат „Са народног Универзитета“, *Училиште* год. 4 (38), бр. 8 (април 1924): 559–562 и бр. 9 (мај 1924): 618–620.

¹⁴ *Време* (20. 12. 1926): 4. Сви наведени бројеви *Времена* доступни су на порталу „Претраживе дигитализоване историјске новине“: [http://www.unilib.rs/istorijske-novine/ pregled? newspaper=UB_00043](http://www.unilib.rs/istorijske-novine/pregled?newspaper=UB_00043).

¹⁵ *Време* (26. 11. 1926): 6 и (27. 11. 1929): 9; Вид. и (Крстић 1926ц).

¹⁶ *Време* (28. 4. 1930): 7.

¹⁷ *Време* (9. 2. 1936): 10.

¹⁸ *Време* (10. 2. 1937): 11.

¹⁹ *Правда* (25. 1. 1937): 17.

²⁰ *Правда* (15. 3. 1934): 16.

²¹ *Правда*, бр. 308

(1932): 8; (20. 4. 1933): 5.

²² „Проблеми и тешкоће психотехнике: предавање г. др. Бранислава Крстића”, *Правда*, бр. 335 (30. 11. 1932): 5.

²³ Б. С., „Први почетци испитивања дечје интелигенције код нас: поводом предавања г. Б. Крстића”, *Време* (1. 2. 1926): 6.

²⁴ Преглед просветних и школских прилика у Краљевини СХС односно Југославији у: (Димић 2000).

²⁵ Студија „Испитивање интелигенције по методи Binet-Simon“ изашла је у деловима у неслаужбеном делу *ПГ* (1. 1. 1924): 22–34; (1. 2. 1924): 92–103; (1. 3. 1924): 158–169; (1. 4. 1924): 222–232. Алфред Бине – професор психологије на Сорбони, кога је, са лекаром Теодором Симоном, француско министарство задужено за образовање 1904. ангажовало да развије метод испитивања на основу којег ће се, у оквиру школ-

даваца, који одређују потребне, данашњим језиком речено – „компетенције” (Крстић 1930б: 765–766). У више наврата, Крстић је истицао додатни и специфични значај оваквих пракси у Краљевини СХС – услед неразвијености школског система, школе су приморане да део деце дорасле за школовање одбију; и у новинском чланку поводом Крстићевог серије предавања о испитивању интелигенције и других способности, одржане у Учитељској школи, спомиње се да се у том моменту чак 50% пријављене деце одбијањем осуђује на неписменост, односно да „остану довека непросвећени”.²³ Уз помоћ психолошких тестова односно тестова способности, селекција деце била би праведнија и смисленија, јер би се одбијала деца чијем развоју школа не би много допринела, а задржавала „даровита” односно деца чије су способности и склоности такве да им настава, учење и школски рад одговарају (Крстић 1925ђ: 342). Рад о психолошком испитивању деце на почетку школског живота објављен је и као друга књига Крстићеве библиоотеке „Теорија и пракса испитивања интелигенције“ (1926). С грешком у наслову, та је брошура приказана у часопису *Училије*. Писац приказа (Драг. А. (А 1926) – вероватно и сâм учитељ) кривицу за нешколовање деце дорасле за школу (нарочито женске), пребацује на родитеље: било да немају свести о потреби и значају школовања, било да су им, услед сиромаштва („из економских разлога“) деца потребна за рад, родитељи децу не пријављују за школу. Свакако да је Крстић имао врло јасан увид у сâм школски систем и, мада је, вероватно, знао на какве све проблеме и отпоре налазе учитељи у различитим деловима новонастале, у просветном и културном смислу драстично неуједначене државе, чини се да су њега, ипак, више интересовале могућности за системска решења једног конкретног проблема; просвећивање неписменог и неосвешћеног „народа“ спада у другу, каснију фазу његове каријере.²⁴ С друге стране, ако се има у виду превелико интересовање деце и/или родитеља за гимназије (тј. опште образовање), које су, уз мањи број будућих студената, „производиле“ чиновнике и масиван бирократски ситем, у односу на интересовање за тзв. грађанске односно стручне школе, јасно је да би се стручним и тимским саветовањем деце и родитеља у вези са рационалним и аргуменлованим, а не на предрасудама заснованим избором будућег занимања, овај проблем делимично решио, иако га Крстић лично не спомиње.

Први Крстићев рад везан за могућности и домете психологије као науке засноване на емпиријским истраживањима, мерењима, класификацијама и тестирањима јесте расправа под називом „Постоји ли специфична даровитост за математику”, у којој се, по први пут код нас (Крстић 1996: 937) говори о структури способности. Затим се бави детаљним анализама тадашњих психолошких (развојно-психолошких, когнитивно-психолошких) тестова и скала, испитујући не само њихову оправданост и ефикасност, већ и потребе и могућности да се

неки од њих примене и код нас, са или без прилагођавања. Иако се наша (тј. београдска) ревизија (из 1934. године) тада најпознатије Бине-Симонове скале везује за Борислава Стевановића, универзитетског професора психологије, касније и декана Филозофског факултета и члана САНУ, увођење ове методе у нашу педагогију и психологију резултат је Крстићеве иницијативе: детаљну и упоредну анализу тестова на основу које се врши процена интелигенције Крстић је објавио 1924. године.²⁵ Другим речима, тест се није тек тако „појавио” на нашем језику, како су деценијама учили студенти дечје психологије (Смиљанић и Толичич: 1992: 10) у једној другачијој Југославији.

Крстићев кључни аргумент за увођење оваквих метода у само школство – а његова конкретна препорука била је масовна примена незнатно модификоване Терманове ревизије Бине-Симонове скале за децу узраста од 10 до 14 година (Крстић 1925б: 100)²⁶– заснива се на увиду да ни оцене ни испити, као средства мерења и показатељи школског успеха, нису довољни и апсолутно поуздани када је реч о испитивању интелигенције, мада у својим списима не преувеличава ни домете односно импликације резултата тестова чије коришћење предлаже: „Обе методе, експеримент и посматрање [дугогодишње, савесно и систематично посматрање деце од стране наставника], треба да се допуњују, али никако не могу једна другу заменити“ (Крстић 1924а: 232). Шта притом подразумева под интелигенцијом, Крстић је, ослањајући се на Хербарта, Вунта, Штерна и друге немачке психологе савременике, изложио у расправи под називом „Шта је интелигенција?": најсажетије – диспозиција односно капацитет или способност, настројеност човека за мишљење (Крстић 1925в). Као таква, интелигенција није ограничена (само) наслеђем, тј. строго предодређена, већ је у великој мери зависна од средине и конкретних материјалних и других услова одрастања и у корелацији је са другим психичким и физичким карактеристикама, те се њен развој може подстицати односно стимулисати (па и уз помоћ музике, спортских и других игара, филмова, екскурзија) – мада не изоловано – као што може доћи и до својеврсне регресије: мишљење се, по Крстићу, мора редовно „тренирати“. До оваквих и сличних закључака Крстић је долазио на основу резултата психолошких истраживања која је, сам или са сарадницима, обављао са различитим групама деце. С друге стране, његово истраживање утицаја дужине школовања на психолошки развој сеоске деце било је и имплицитна подршка новоуведеном (1929. године) пропису о обавезном осмогодишњем школовању, нарочито значајном за сеоску децу, која, за разлику од градске, нису или скоро да и нису имала никаквог додира са другим образовним и културним институцијама (Krstić 193?: 11).

Од идеје да поступци провере знања ученика и начини оцењивања у домаћем школству нису адекватни, већ површни и са негативним ефектима на однос ученика према учењу и

ског система, деца која заостају у развоју и учењу одвојати од (нат)просечно интелигентне деце. Они су 1905. развили скалу менталних узраста на основу задатака за које су експерименталном методом установили да их успешно решава већина деце датог узраста. Затим је немачки психолог Штерн предложио да се количник менталног и биолошког узраста детета помножен са 100 уведе као јединица за мерење интелигенције – IQ (Miler 2005: 375–378; Стевановић 1934: 2–5) Испитивање количника (кофицијента) интелигенције водило је истраживању утицаја одређених фактора, чиме се Крстић такође бавио: тестирајући децу, анализирао је утицај средине и „социјалне беде“ (бескућништво и сиромаштво, депривација) односно дужине школовања на развој интелигенције. Вид. нпр. саопштење на Петом конгресу о

истраживању деце у Брну, штампано као сепарат: (Крстић, 193?). Вид, и: (Roter 1983: 119–120).

- ²⁶ Луис Терман – амерички психолог чија је ревизија Бине-Симонове скале, позната као Стандфорд-Бинеова скала интелигенције, била најупотребљивија (мада је њега испитивање интелигенције касније одвело у правцу еугенике), па ју је и Стевановић изабрао као полазиште (Stevanović 1934: 5).
- ²⁷ Училије год. 4 (38), бр. 9 (мај 1924): 444), Реч је о студији *Le langage enfantin: acquisition du Serbe et du Francais par un enfant Serbe* [Дечји језик: усвајање српског и француског једног српског дечака], која је 1920. објављена у Паризу. Иначе, и сам Крстић је на сина примењивао метод посматрања, пратећи развој његовог говора, тако да у

знању, Крстић (1935а: 163–164) није одустајао. Залагао се за укидање дотадашње праксе да се, мање-више паушално, оцене дају само на основу усмених одговора и за увођење наставних тестова, сматрајући да су тестови свеобухватнији када је реч о провери знања из одређеног предмета у целини и да дају егзактније и објективније податке о постигнућима појединих ученика и целих одељења/разреда, који су притом упоредиви, а да, за разлику од квалитативних карактеристика индивидуалних способности и постигнућа, не захтевају да наставник достигне врло напредан ниво знања из психологије. Сам је Крстић знања својих ученица из психологије тестирао користећи Торндајков тип тестова, дошавши до закључка да на успех у учењу утичу како организација наставе и наставне методе које се користе, тако и психофизички чиниоци (полне разлике које се рефлектују током периода развоја) и социјални статус ученика. Интересантно је да је предлагао да се тестови у настави користе не само зато да би се оценила постигнућа и знања ученика, већ и да би се оценио рад појединих наставника односно читавих школа на основу тога да ли и у којем проценту ученици постижу успех који одговара њиховим природним способностима односно њиховом коефицијенту интелигенције (Исто: 173).

Године 1925. покренуо је научно гласило *Прилози за психологију деце* (= *Revue de la psychologie de l'enfant*). Приказујући прву свеску часописа, Сретен Аџић (1925), управник учитељске школе коју је Крстић завршио, оцењује да ће часопис „попунити једну осетну празнину у нашој очајно мршавој научној журналистици” (часопис је и најављен као наш једини психолошки часопис²⁷) али и да је превише научан јер чланци обимом премашују уобичајени опсег пажње „модерног“ читаоца („дебеле расправе без слика“). Уредио је прву, трећу и четврту од свега четири свеске овог наслова, а радови „Експериментално испитивање развитка говора и интелектуалних функција у раном детињству“ и „Психолошко испитивање деце у првим данима школског живота”, које је првобитно објавио у *Прилозима*, изашли су и као посебне књиге. Нарочито га је интересовао развој говора: не само да је превео Штерново упутство за посматрање развоја дечјег говора, пропативши га коментарима (Крстић 1925а) и приказао/препоручио за превођење код нас никада преведену студију Миливоја Павловића, који је своју теорију засновао на студији случаја свог сина (Крстић 1925а),²⁸ већ је, изгледа, покушао да развије и свој метод испитивања једног аспекта тог процеса – флексије, критикујући процене развоја говора деце само на основу лексике односно дечјег речника.²⁹ Наредне године је одржао и серију предавања током којих је демонстрирао методе испитивања интелигенције и селекције деце с обзиром на обдареност. У изјави за *Време* говорио је и о плану да десет већ формираних група професора/учитеља задужених за испитивање по једног аспекта интелигенције (памћење, машта итд.) почну да ове методе рада спроводе у дело. Иако спомиње

разврставање, тј. издвајање деце по способностима – циљ испитивања, који остаје у оквиру организације и реализације просветних задатака и наставе усклађене са могућностима и потребама различитих група деце – Крстић, изгледа, на уму има и тадашње распрострањено уверење да је интелигенција једно од средстава националне и етничке диференцијације: сем интелектуалног нивоа појединих народа, у чланку се помиње и могућност „да упоредимо расне одлике и специфичне способности упоређених народа”³⁰ на основу резултата образовања усклађеног са способностима и склоностима ученика, мада остаје нејасно да ли чланкописац Б. С. цитира, препричава или тумачи/коментарише Крстићеве изјаве.

Исте године је „под руководством нашег познатог и агилног психолога” (Бешлић 1926), у организацији Југословенског учитељског друштва и са дозволом Министарства просвете, одржан и први курс за педагошку психологију и експерименталну педагогију за учитеље, не само зато да би се они упознали са сазнањима и достигнућима ових дисциплина, већ и да би се оспособили да се активно укључе у истраживачки рад односно у научно утемељено психолошко посматрање школске деце. У оквиру курса, сâм Крстић је одржао предавања о експерименталној психологији и „педагогици”, дечјој психологији и испитивању даровитости деце. Међутим, Крстић је у програму курса укључио не само истакнуте научне раднике из других области истраживања, као што су утемељивач српске геологије Јован Жујић или историчар и енциклопедиста Станоје Станојевић, већ и бројне истраживачке и едукативне излете и посете научним и културним установама и новооснованим организацијама. У свом свестраном приступу програму курса, није изоставио ни идеолошки моменат – говоре у прилогу народног јединства односно југословенства. Такође је издејствовао да се у Учитељској школи у Београду отвори и лабораторија за експерименталну психологију и педагогију којој, по оцени „странкиње” (Петковић 1926: 112–113) – трговачке посреднице за набавку одговарајућих справа, нема равне у Европи.

Међутим, експериментална (педагошка) психологија, тј. оспособљавање учитеља за циљано и ефикасно посматрање, испитивање и тестирање ученика у оквиру и контексту наставног процеса, како би се наставна пракса и васпитање прилагођавали ученицима, а не обрнуто, није могла а да не наиђе и на отпоре и/или критике. Тако је превод *Психолошких њоука учишељима* чувеног америчког филозофа и психолога Виљема Џемса [Вилијам Џејмс], односно приказ те књиге који је написао есејиста, књижевни критичар и преводилац, бергсоновац и један од гласноговорника тада врло раширене и у бројним контекстима вариране и разрађиване идеје о словенском културном и духовном месијанизму (Прпа 2018: 332–333), Владимир Вујић, постао повод за Крстићеву полемику са овим заговорником беспотребности пе-

коментарима уз Штерново упутство, по потреби, употребљава примере из говора свог детета (Крстић 1925б: 82. фн. 2).

²⁹ Ову своју активност Крстић спомиње узгред, у тексту који се бави Алисом Декеар (Женева) и њеним тестовима за испитивање „душевног развоја” деце у периоду од друге до седме године, објављеним 1921, при чему тврди да за основу свог метода узима Ебингхаусов метод попуњавања празнина у тексту. Вид. (Крстић 1925г: 301, фн. 1).

³⁰ *Време* (1. 2. 1926): 6. Могуће је да је аутор чланка сâм Борислав Стевановић, који је у склопу своје студије о развоју дечје интелигенције, користећи ревидирану Бине-Симонову скалу, изнео упоредни преглед интелигенције српске, немачке, француске и америчке деце (Стевановић 1934: 130–136).

³¹ Вид. и (Крстић 1926б).

- ³² *Време* (7. 3. 1927): 1.
³³ „Треба ли помоћи етички покрет Миљенка Видовића? : Г. Др. Бранислав Крстић одговара г. Видовићу”, *Време* (18. 11. 1929): 5.
³⁴ Вид. Видовићеве односно Крстићеве чланке у: *Време* (9. 11. 1929): 3; (18. 11. 1929): 5; (13. 12. 1929): 3; (14. 12. 1929): 3; (15. 12. 1929): 3; (16. 12. 1929): 3; (21. 12. 1929): 3; (28. 12. 1929): 4.
³⁵ Вид. нпр. његове чланке у *Времени*: „Исповести једног медијума” (1. 2. 1926): 6; дводелне „Трикове медијума” (7. 2. 1926): 5 и (8. 2. 1926): 4); „Краљица медијума Еусапја Паладино” (22. 2. 1926): 6 и други део текста посвећен овом првом медијуму којим се међународна научна заједница деценијама бавила у покушају да разлучи објашњиво и/или могуће од илузорног и лажног ((1. 3. 1926): 4); „Како је Марија Силберт

дагошке психологије односно неутемељености идеје да се вештина васпитавања и подучавања деце може заснивати на егзактној науци, тј. на психологији схваћеној као егзактна наука. „Ништа не мења чињеница, да је психологија наука у стварању и да је још далеко од егзактности.” (Крстић 1926а: 444)³¹

У овим се текстовима Крстић показује као вешт, фокусиран и истрајан полемичар, систематичан у педантно аргументованој критици противничких ставова и закључака, али пре свега као непоколебив борбеник прагматичног рационализма, уверен у могућности напретка теоријских и практично примењивих, функционалних знања и као жучни противник сваког облика ирационализма, антирационализма, мистицизма, свођења свих западноевропских вредности и постигнућа на материјализам, интелектуализам и антихумани рационализам, али и дилетантског бављења научним проблемима и темама од чијег решавања зависе читави друштвени системи и организације. Без обзира на бројна задужења и професионалне ангажмане, Крстић као интелектуалац и публициста није, дакле, остао у оквирима уско стручних и непосредно професионалних изазова и тема, изван општијих културноисторијских дешавања. О томе сведоче и ова и друге његове полемике са личностима које су на различите начине и са различитим циљевима говориле и писале о кризи, пропасти, декаденцији или изумирању западноевропске културе, било зато што су сматрале да нови национални идентитет и култура новоосноване државе треба да се заснивају на антиевропским (антизападним или источним/источњачким) идеологијама, било зато што су заговарале тотални прекид са сваком прошлошћу и наслеђем на општем или неком посебном плану. Бранка Прпа (2018: 336–337) Крстићево мишљење, формулисано кроз полемичку критику идеја Владимира Дворниковића, сматра типичним за све оне који се нису слагали са дефетистичком и песимистичком представом о тзв. Западу као пропалом, исквареном, обездуховљеном, хиперрационалистичком и антихуманистичком. Међутим, Крстићева критика није била уперена само против Дворниковићеве тезе о „облагорођавању запада помоћу истока” (Крстић 1924б: 66), изнете у предавању/брошури под називом *Криза западно-европске културе*. Реч је о ширем контексту непрестаних расправа па и оштрих сукоба између различитих схватања културе, различитих појмова о наслеђу и концепција/конструкција традиције која се може и треба да прихвати (и) као национална, те између непомирљивих претпоставки даље културне оријентације нове Краљевине (а у оквиру ње, свакако, и оријентације још увек недостајуће разрађене, јасне и доследне просветне политике, на основу које би било могуће установити смисао знања и образовања и њихове функције на индивидуалном, друштвеном, економском, националном плану).

За разлику од оних, тада у већини, који су сматрали да се треба окренути источњачкој мударости и духовности, словенству, Русији, да треба „спасавати” посрнулу Европу од њеног бездушног материјализма, прихватити сопствену „мисију”, која проистиче из средишњег и посредничког положаја (југо)словенске културе, Крстић је доследан „Европејац” за кога је култура, а пре свега више хиљада година континуирано развијана, све префињенија, сложенија, истанчанија и све богатија и разноврснија западноевропска култура апсолутна, непропадлива вредност: „Народи несумњиво старе и изумиру, културе не. Нису пропале сасвим ни културе преисторијског човека, а још мање јелинска [хеленска, старогрчка] или која друга култура.” (Крстић 1924б: 67) Противник тада изоштрених поларизација, Крстић верује не само у научни или научно-технички него и у културни прогрес, у културу као процес непрестаног, неискључивог проширивања и оснаживања свести, интелекта, воље и карактера, како на индивидуалном тако и на националном или етничком (расном, како се тада претежно говорило) нивоу, културу која је интегрални и функционални део а не опрека цивилизације схваћене чисто материјалистички. Ипак, иако не прихвата поларизацију исток–запад, Крстић, као психолог, не успева да одбаци етнопсихолошко разврставање, тако да се код њега разлика међу њима читије најмање на интелектуалном, нешто више на емоционалном односно на нивоу сензибилитета, „а највише у особинама воље, у ономе што чини карактер једног човека.”

Оријенталац је *хедониста*, он у животу пре свега тражи уживање, заборављајући да уживање обично уништава способност за уживање; Европљанин је по свим особинама свог духа *борац*, он налази срећу у раду и борби. Пасивност је одлика првог, активност другог типа. Овај други тип је несумњиво много погоднији за стварање културе од првог, и Словени ће успети да у толико преузму вођство у европској култури у колико буду успели да се приближе овом другом типу, закључује Крстић (Исто, 68; подвукао Б. К.).

Неприхватаљива је и неутемељена, по Крстићу, свака верзија тезе о „пропасти Запада”, ма шта да је њеним присталицама иначе циљ и визија. Стога ће се, неколико година након полемике са Дворниковићем, упустити у врло жучну, на крају и непријатно личну расправу са Миљенком Видовићем, педагошким реформатором пореклом из Хрватске, оснивачем дописних и вечерњих школа у Сарајеву, а касније и Београду, као и низа педагошких и просветних ревија, познатог по популарним предавањима која су привукла пажњу и опште и стручне јавности. Полемику је у *Времену* (9. 11. 1929) отворио сам Видовић, реагујући на дискусију и Крстићеве коментаре на његово предавање о новом етичком покрету чији је оснивач, практичар и заговорник односно вођа. Извештај о Видовићевом предавању у Педагошком друштву

[ухваћена] у превари: поводом једног предавања“ (10. 6. 1926): 3; „Језик којим говоре становници Марса!” (14. 11. 1926): 4) итд.
³⁶ *Време* (22. 4. 1926): 8.
³⁷ Д. А. [Драган Алексић?], „Прву завесу са тајанства слике на земунском гробљу открива професор Бранислав Крстић”, *Време* (29. 9. 1927): 9. Колико и појава „духова” на фотографијама, толико је и (зло) употреба фотографских техника за доказивање постојања духова и њихове материјализације Крстићу била занимљива као тема. Уп. „Фотографије духова: експерименти са Евом Це”, *Време* (6. 10. 1927): 7.

³⁸ Лекари Клара и Станислав Жупић били су оснивачи првог антропозофског друштва у тадашњој Југославији, превиоци Штајнерових дела на српско-хрватски и врло активни пропагатори антропозофских наче-

ла и пракси. Антропозофија је Штајнеров назив за мистички систем који позива на и омогућава, подстиче еволуцију свести. Крстићев чланак „Авети и духови у антропозофији: сујеверје као доктрина“, *Време* (11. 4. 1929): 6, објављен је као реакција на једно од (многих) предавања госпође Жулић о духовима. Расправа се сутрадан наставила одговором који је редакцији послао С. Жулић и даље (нпр. Б. К. „Извол’те, г. докторе! Ево Вам прилике да постанете славни!“; *Време* (16. 5. 1929): 7), док је сам Крстић није окончао прогласивши противника неозбиљним творцем „теорије о репатим аветима“ и недостојним даље дискусије (*Време* (26. 5. 1925): 6).

³⁹ „Могу ли се продукције г. Јозефа Крауса (Фреда Мариона) објаснити природним путем: одговор г. инж. Ј. Д.“, *Правда*, бр. 345 (13. 12. 1932): 4.
⁴⁰ *ПГ* (1. 8. 1927): 482.

и трочасовној дискусији која је за њим уследила, укључујући и Крстићеву жучну опаску о, по њему читито антрополошки и психолошки неодрживој, визији преророда/преображаја (нашег) човека кроз усмено и штампано проповедање позитивног односно проактивног морала, донело је *Време* (6. 11. 1929): 3. Судаћи по месту које даје и Видовићевим ауторским и текстовима повезаним са идејама и праксама његовог етичког покрета, као и по фасцинираности новинара који о Видовићевим наступима извештавају, уредништво овог режимског и незванично дворског листа читаоцима сугерише симпатије према идејама и ставовима које пропагира и реализује вођа новог, националног (југословенског) и социјалног, антизападњачког и антиматеријалистичког етичког покрета. Можда је разлог за то и што је основ одрживости и напретка друштва Видовић, врло оптимистички, налазио искључиво у моралу, пропагирајући да „народ“ треба прво етички просветити речима, научити га солидарности, несебичности и друштвеној одговорности, па ће из тог етоса проистећи и економско благостање, док је својим противницима, па и Крстићу, приписивао становиште по којем се духовне и културне вредности развијају тек када се реше економски проблеми. Уредништво *Времена* дискусију је ставило у контекст питања „За западну културу или против ње?“, што је био и наслов Видовићевог егзалтираног и одушевљено прихваћеног јавног предавања о словенском месијанизму пар година раније.³² Одговарајући на Видовићево „прозивање“, Крстић оштро реагује на основне претпоставке (шпенглеровска „пропаст Запада“) још једног заговорника „обртања културе за 180 степени“, односно одбацивања „страних“ (тј. несловенских) културних тековина, тврдећи да радикални дисконтинуитет и сужавање поља традиције доводе до културне стагнације, и даље инсистирајући на непропадљивости нематеријалног наслеђа које увек изнова може постати продуктивно. Његово поимање културе подразумева моделе развоја који нису строго линеарни и кумулативни, униформни, и који обухватају различите, разгранате правце промена: „Нове тековине и нова схватања, чак и онда када стоје у извесној супротности са старим, имају своју историју, која далеко води у прошлост, и потпуно су историјски условљена развојем културе.“³³ Другим речима, сâм Видовић и његов етички покрет резултат су традиција са којима желе да сасвим прекину јер критика западноевропског бездушног материјализма и искуства криза духовних вредности већ јесу део западноевропске културе. Притом, Крстић карикира и примерима лако побија Видовићеве аргументе у прилог тези о западњачкој хипертрофији интелекта (и атрофији духа) и сасвим пасивном моралу (односно етици нечињења), којим се не тражи добро него само кажњава зло; њихова се расправа на крају претвара у, такорећи, књижевнокритички спор, сукоб око различитих интерпретација ликова Шекспировог Хамлета, Гетеовог Фауста и „идиота“ Достојевског, кнеза Мишкина, с обзиром на

то да управо у тим фигурама Видовић, редукционистички, проналази доказе за своје тврдње о стању западноевропског духа.³⁴

Интересантно је, такође, да га је уредништво *Времена* 1926. позвало да, као познат и угледан психолог, у својству професора Више педагошке школе, пише о личностима и феноменима из домена спиритизма и окулатизма; у антрфилеу, уредништво скреће пажњу на нови талас популарности разних медијума, односно на масовно интересовање за наднаравне, натчулне, интуитивне, мистичне или мистериозне облике и начине стицања знања и комуницирања. У оквиру „Анкете о спиритизму“, Крстић је објавио низ чланака у којима је рационалним и научно утемељеним аргументима демистификовао, демаскирао или извргавао руглу поступке, трикове и идеје тада познатих медијума, или износио историје њихових случајева (каријере) и начина на које се другде доказивало да је реч о шарлатанима и преварама.³⁵ Истовремено је држао и јавна предавања током којих је објашњавао и показивао како се стварају обмане телекинезије или тзв. материјализације.³⁶ Захваљујући познавању (манипулативних, илузионистичких) фотографских техника, постао је и јунак шаливо-авантуристичке новинске приче: са новинаром *Времена* обишао је место „чуда“ – надгробни споменик са фотографијом жртве братоубиства на којој се испод лика убијеног појавило лице убице (истраживши порекло фотографије, Крстић је установио да је реч о лошем ретушу тј. неуспелом покушају да се лик убице уклони са фотографије).³⁷ Међутим, споменути „талас“ интересовања за окултно није се ни повлачио ни слабио током наредних година, што је Крстића – увек спремног да јавно појављивање нових локалних или интернационалних, путујућих медијума, профајлера, спиритиста, хипнотизера, видовњака или проповедника антинаучних погледа на свет и човека дочека критичким освртом или коментаром у штампи – увукло у низ полемика. Током 1929. на страницама *Времена* водио је расправу са др Станиславом Жупићем, антропологом тј. „штајнеровцем“,³⁸ да би касније, у *Правди*, постао мета напада извесног Ј. Д. (инжењер који због службеног положаја није смео да у штампи обелодани свој идентитет) јер је оспоравао телепатске односно видовњачке способности Фреда Мариона, тј. Јозефа Крауса (право име овог чешког видовњака).³⁹

Године 1926. Крстић је изабран и за просветног инспектора: радио је као начелник Одељења за средњу наставу а онда, 1927, и као шеф Одсека за учитељске школе при Министарству просвете. Министар Нинко Перић одлучио је да му преда уређивање неслужбеног дела *Просвештој гласника*,⁴⁰ који је, после пар година паузе, обновио министар Веља Вукићевић, првобитно доделивши уређивачку функцију историчару Глигорију Глиши Елезовићу, који је службовао и као начелник тадашњег Одељења за основне школе и народно просвешћивање.

³⁴ ПГ (1. 2. 1928): 120; *Училишћ* год. 8 (42), бр. 6 (фeбруар 1928): 473. У то време је, по сведочењу сарадника Агапова (1938: 176), почео да обавља психолошке прегледе у својој канцеларији. Када је смењен са те дужности, испитивања је вршио у школској поликлинци. Вид. и „Да ли треба затворити Психотехнички завод Београдске општине“, *Правда* (7. 4. 1933): 4.

⁴² ПГ (1. 10. 1928): 886.

⁴³ С обзиром на то да су у школски систем Краљевине увођене и установе за децу са посебним потребама (Тешћи 2000:76–77), за наставнике специјалних школа организовани су посебни течајеви, па је Крстић таквим наставницима предавао психологију детета са испитивањем даровитости. Вид. нпр. ПГ (1. 8. 1930): 765. Поређ тога, о начинима рада са децом заосталом у развоју писао је и за месечни билтен Међународне канцеларије за јавно здравље

(Крстић 1937).

⁴⁴ ПГ (1. 12. 1928):
1100. Вид. и (Ракић
1983: 237).

⁴⁵ Време (21. 4. 1929): 9.

⁴⁶ Сем што је констатовао да је одзив био слаб, учитељ Душан Вујновић (Vuynović 1932) је у *Учићелу* дао прецизан опис како отварања завода и његових функција и циљева, тако и тема које су се на курсу обрађивале, односно садржаја предавања свих предавача, укључујући и самог Крстића.

⁴⁷ Време (11. 2. 1931): 9.

⁴⁸ Време (4. 12. 1932):
9; *Правда* (27. 11.
1932): 19.

⁴⁹ Време (29. 4. 1932): 5. Чланак инсистира на сличности дечјих цртежа и тзв. примитивне уметности, што је тада доста распрострањена идеја, како у оквиру хуманистичких дисциплина, које постулирају аналогичност између онто- и филогенезе, тако и међу самим, пре свега авангардним уметницима. Иако се у тексту не спомиње као актер отварања

Неслужбени део *Просветној исласника* био је намењен расправама, краћим студијама, оценама и приказима тема, проблема и извора везаних за педагогију, дидактику, методичку наставу, школство и просветне прилике у земљи и иностранству, па је Крстић у њему објављивао радове и пре и током свог кратког уредничког рада – кратког због тога што је публикација већ 1928. редукована, а онда и изнова укинута, „због уштеде“ (Теших 2000: 63).

Указом од 22. 1. 1928. Крстић је постављен за обласног школског надзорника (за Београд)⁴¹ и члана Сталне испитне комисије за полагање професорских испита за период 1928–1931.⁴² Током наредне деценије често је био у испитним комисијама за наставнике разних врста школа, али и предавач у оквиру додатних курсева за наставнике специјалних школа.⁴³ Крајем 1928. почео је да ради као професор у Женској учитељској школи, где је предавао филозофију и историју и за коју је везан највећи део његовог наставничког рада: на почетку Другог светског рата, од 1941. до 1943. био је и директор те установе.⁴⁴

Циљ његовог стручног рада, рада на заговарању, представљању, демонстрирању, популаризацији, критичкој анализи и примени различитих врста тестова за испитивање склоности и способности, те утицаја појединих фактора на одређене параметре психофизичког развоја деце, било је отварање установе специјализоване за психотехнику при некој од постојећих социјалних односно здравствених установа: са психолошким испитивањима почело се прво у београдском Централном хигијенском заводу, са чијим стручњацима је Крстић блиско сарађивао, при чему су као „материјал“ за испитивање и тестирање Крстићу и његовим сарадницима стављана на располагање и деца у домовима/сиротиштима, као и питомци „Привредника“, хуманитарне организације која је посредовала при запошљавању и обуци сиромашних ученика (Агапов 1938: 173–176; Ротер 1984: 162–163). Крајем 1929. у штампи је најављено отварање Психотехничког института, „као у иностранству“, мада завод специјализован за саветовање при избору будућег позива на основу психолошких и лекарских прегледа, на чијем челу је био Бранислав Крстић, почиње да ради тек две године касније, у оквиру Дирекције за социјално и здравствено старање Општине града Београда. Истовремено, Крстић организује и први Информативни течај за психотехнику и саветовање при избору позива.⁴⁶ Такође, наставља да ову дисциплину популаризује кроз јавна предавања: предавање под називом „Интелигенција деце и методе њеног испитивања“ одржао је на Народној универзитету,⁴⁷ док је у Дому радничке коморе одржао вишеделно предавање о психотехници и избору позива, демонстрирајући психотехничке методе.⁴⁸ За Ускрс 1932. Завод приређује и изложбу дечјих цртежа које је Крстић прикупљао од (пред)школске деце током испитивања, а коју је отворио Сима Пандуровић, како би се од прихода од улазница купиле књиге и часописи за библиоте-

ку ове нове установе.⁴⁹ Поред испитивања и истраживања која обавља у Заводу, са својим тимом, Крстић је активан и на другим пољима. Сарађује, на пример, са Владимиром Спасићем, творцем једне од концепција тзв. нове односно школе рада.⁵⁰ Његов исцрпан и поучан извештај о анкетирању ученица једне гимназије и Женске учитељске школе у вези са оптерећењем наставом и умором, пропратила је с великом пажњом и тадашња (нестраначка) штампа, с обзиром на то да је изложен током седница Педагошког друштва, које су биле отворене за јавност. Притом, већина Крстићевих „открића” и данас се јавља у вредновању наставе и школе: лоше наставне методе и неефикасна организација наставе деморалишу и преоптерећене ученице подстичу на „лекцијашење” (тадашњи израз за оно што се данас назива кампањско, односно учење само оних лекција које ће бити предмет испитивања); у резолуцији коју је предложио након дискусије поводом резултата анкете, Крстић је, између осталог, истакао да наставници (као и учитељи) треба да се обучавају и за васпитаче, а не само за предаваче, да им је потребна „допунска спрема”, тј. континуирано образовање и да треба отворити огледне школе за тестирање нових наставних метода, с циљем да се оне, које се покажу добрим односно бољим од усвојених, уведу у све школе.⁵¹

Међутим, већ 1933. Завод, за који тек што се изборио, затварају: на седници општинских власти, током које се расправљало о београдском буџету за ту годину, дошло је до расправе између заговорника и противника ове службе, који су, на крају, превладали. Потегнут је омиљени контрааргумент свих популиста – гладна деца:

Нарочито је дуга и бурна била дискусија око Психотехничког завода. Док су г.г. Јован Викторовић, проф. др. Шаховић, Аца Динић и Воја Симић истицали његову научну вредност, дотле је г. Јован Гавриловић доказивао да се у овим тешким социјалним и економским моментима, када се откида чак и од позиције буџета за исхрану наше гладне деце, и помоћи многобројне сиротиње, не може одобрити позиција личног расхода једне установе, чију су научну а још више практичну вредност оспорили многи говорници у дискусији као н.пр. г.г. адв. Драгослав Стојадиновић, Алберт Фирт и др.⁵²

Против ове одлуке устали су и Педагошко друштво и део научне заједнице: штампа је предала писма подршке неколико универзитетских професора, док је Педагошко друштво, са седнице одржане поводом одлуке о укидању завода, упутило резолуцију, инсистирајући и на томе да су установе за саветовање при избору позива неопходне у савременим друштвеним и економским околностима. Међу научницима који су подржали рад Психотехничког завода био је и истакнути биолог и физиолог, академик Иван Ђаја, који је признао да једном при-

изложбе, сам Крстић је, највероватније, извор идеје изнете у њему, те је, почетком 1931, одржао јавно предавање са пројекцијама управо о односу дечјих цртежа и примитивне уметности (*Време* (20. 1. 1931): 8).

⁵⁰ Предавањима о дечјој психологији допринео је Спасићевом феријалном курсу нове педагогије (Спасић 1932). Уп. и приказ Спасићеве докторске тезе (Крстић 1927а).

⁵¹ Вид. *Правда*, бр. 323 (18. 11. 1932): 4, бр. 334 (29. 11. 1932): 3; бр. 353 (18. 12. 1932): 5. Међутим, судећи по званичним одлукама, Крстић је у то време требало да буде у Учитељској школи у Чаковцу (Хрватска), где је изненада премештен, мада је одатле, „по молби”, враћен у Женску учитељску школу у Београду после пет свега месеци. Вид. *ЛГ* (1. 2. 1933): 153 и истраживање М. Ротера (Roter 1984: 164), који је установио да је, заправо, Крстић све време

био на боловању. Затварање Психотехничког завода почетком 1933. још један је доказ да је Крстић наишао на неке препреке у раду. У изјави за штампу, поводом затварања Завода, Крстић је споменуо „једног човека“, који се његовим залагањима за примену психотехнике супротстављао још у време када је био школски надзорник. Вид. „Да ли треба затворити Психотехнички завод Београдске општине“, *Правда* (7. 4. 1933): 4.⁵² „Претрес и пријем буџета О. Г. Б. за 1933. год.“, *Београдске ојштинске новине: часопис за комунално-социјални, привредни и културни животи Београда* год. 51, бр. 3 (1. 3. 1933): 225–226. Наведени бројеви *Ојштинских* односно *Београдских ојштинских новина* доступни су и на: [http://www.unilib.rs/istorijske-novine/](http://www.unilib.rs/istorijske-novine/pregled?newspaper=UB_00005) pregled?newspaper=UB_00005. Споменути Фирт је на једној од наредних седница, када се гласало о уки-

ликом јесте рекао да је установа за заштиту одојчади преча од Психотехничког завода, али да Крстићеву установу и Крстићев рад сматра и потребним и значајним и корисним.⁵³ Међутим, управо њему је његов ученик, психолог Михајло Ротер (Roter 1984: 164) приписао фразу против „мерења памети“, коју је Крстић споменуо као крилатицу „једног човека“ који је његов рад саботирао и у време када је био школски надзорник, а нарочито од када руководи Заводом.

Од школске 1933/1934. Крстић је хонорарни,⁵⁴ а од 1936. и редовни професор педагошке психологије у Вишој педагошкој школи. У исто време почиње и да се бави народном књижевношћу. Ипак, није престао да се бави дечјом односно развојном психологијом и, нарочито, психотехником. Напротив. Наставио је да прати развој ове дисциплине (Крстић 1935б). Са Симом Узелцем, војним инжењером, спровео је своје најзначајније истраживање, чији су резултати изнети у: (Крстић и Узелац 1938). Циљ им је био да представе методе психотехничког одабира кандидата али и да самостално испитају ефекте обуке (учења) на способности појединаца односно група појединаца са сличним способностима (који су на почетку у истом рангу). Установили су да је ранг групе готово константан, нарочито када је реч о групи састављеној од најбољих односно најгорих – код „средњих“ су промене ранга чешће – док се ранг појединца током обуке мења, при чему је напредовање најбрже на почетку, док се током читаве обуке почетне разлике међу појединцима све више истичу и повећавају (Крстић и Узелац: 72–75; Roter 1983: 120). Очигледно је да одговор на основно истраживачко питање – да ли напредовање зависи од (урођених) способности тј. даровитости (за нешто) или од дужине и квалитета обуке (наставе), чему треба „да захвалимо за оно што смо“ (Исто: [3]) – није једноставан.

Године 1938. поново га ангажује Министарство просвете (у време другог циклуса министровања правника Божидра Максимовића, најагилнијег и најпродуктивнијег међуратног министра просвете, потписника свих дугоочекиваних закона о школама (1929), уједно и најзаслужнијег за централизацију, унификацију и губитак аутономије школства) – прво као административног инспектора, а затим као начелника Одељења за народно просвећивање (1939). Наиме, Уредбом о уређењу Министарства просвете од 31. 3. 1937, Одсек за народно просвећивање, који је био у саставу Одељења за основну наставу, постало је самостално одељење (са два одсека: за домаћичке школе и течајеве и за просвећивање народа ван школе, што је подразумевало покретање аналфабетских течајева, популарних јавних предавања, иницијативе за отварање просветних домова, библиотека, читаоница, соколских и певачких друштава) (Тешић 2000: 56–57). И на овом месту се Крстић показао као савестан, систематичан и темељно припремљен радник: и сâм је наставио да држи јавна предавања, сада посвећена народном просвећивању, од оног којим се будућим делатницима на овом послу објашњавају принципи, ме-

тоде и организација народног просвећивања, одржаног на „Коларцу”,⁵⁵ до оних о просветном и просветитељском значају појединих медија (књига, филм). Таква су, на пример, „О значају књиге” – предавање одржано на отварању Дана књиге у Шапцу, или „Филм у савременом просвећивању”, о чему је у Шабачкој народној читаоници говорио пар недеља пре колапса и пропасти државе у чијој је служби био.⁵⁶ Поред тога, по одлуци министра је, са Андријом Жежељом, уређивао гласило под називом *Народно просвећивање: додатак „Просвећеном гласнику”*, који је излазио током 1940. и у прва три месеца 1941. Појава овог гласила образлагала се неуспехом дотадашњег рада на подизању нивоа писмености и општег културног нивоа становништва:

Истини треба погледати у очи: за двадесет година од ослобођења и уједињења ми смо остали оно што смо углавном и пре тога били – земља неписмених и недовољно школованих сељака. Досадашњи наши напори на народном просвећивању очигледно нису уродили жељеним плодом. Морају се тражити нови путеви и успешнија средства.⁵⁷

Оцену о неписмености (Крстић 1940а: 2) истакао је и у изјави за штампу, са нагласком на просвећеност као виши степен писмености: „Сваки други човек код нас непросвећен је... Статистике су сувопарне, кадкад и погрешне. Не треба мешати неписменост и непросвећеност”, додајући да ће Југославији у раду на народном просвећивању узор бити Данска, „сељачка земља на највишем ступњу културе”, у којој су схватили да се методи рада на селу морају разликовати од метода даљег просвећивања већ колико-толико школованог градског становништва, које има потребе за другачијим знањима.⁵⁸

У већ цитираном уводнику, „Уредништво” се позива на дисконтинуирани развој државе и народа, тј. на споро, касно и крваво стицање слободе, на борбу за опстанак, која је борбу за културни напредак бацила у запећак, истичући шири значај и нужност мукотрпног рада на развоју просвете и културе („ми нисмо никакав ’изабрани’ народ, да бисмо без смишљенога рада и без тешких напора могли постићи оно што су други постигли споро и по цену највећих жртава”). „Уредништво”, наравно, не помиње ни недовољна улагања државе у просвету уопште, па и у народно просвећивање, од којих се толико очекивало и који су се, с правом, сматрали замајцем општег друштвеног развоја и модернизације, ни одсуство доследне односно стабилне и ефикасне просветне политике, нарочито оне која би ишла даље од инсистирања на „народном јединству“, „једној држави и једном краљу“, ни споре, вишегодишње, одлагане, за каснеле, непотпуне или нереализоване реформе одређених типова просветних установа, легислатива и школског система, ни две деценије странчарења чија су последица вртоглаве смењивања министара, политичко-идеолошка инструментализација просвете и културе и/или биро-

дању Психотехничког института, као аргумент за затварање изнео „на који је начин и каквим случајем дошло до тога да се изврши набавка инсталација” („Записник V редовне седнице Одбора Општине београдске...”, *Ойштинске новине: службени орган Ойштинске града Београда* год. 51, бр. 16 (20. 4. 1933): 180).

⁵³ „Да ли треба затворити...”, „Шта ће бити са Психотехничким заводом?: Педагошко друштво устаје противу одлуке о његовом затварању”, *Палишка* (7. 4. 1933): 4. Ђајино писмо цитира се и у: *Правда* (7. 4. 1933): 4.

⁵⁴ *ПГ* (1. 2. 1934): 141 и *ПГ* (1. 8. 1934): 563.

⁵⁵ *Време* (17. 3. 1940): 17. О томе се у два наврата писало и у *Учишљу*.

⁵⁶ *Време* (18. 5. 1940): 5 и (14. 3. 1941): 14.

⁵⁷ *Уредништво, Народно просвећивање* год. 1, бр. 1 (јануар 1940).

⁵⁸ *Време* (6. 3. 1940): 6. У Краљевини Југославији је 1938. било 46,6% неписмених, уз

драстичне разлике између одређених делова земље.

кратски апарат незаинтересован или некомпетентан за просвету. Крстић и Жежељ су позивали сараднике који би могли да дају концизне и смислене извештаје о раду појединих установа или организација и реалне приказе стања просвете и просвећености у одређеним крајевима и местима, нудећи стручној јавности не само теоријске оквирице за размишљање о методама и начелима народног просвећивања односно андрагогије (образовања одраслих) и правде везане за могућности и рад појединих типова културно-образовних установа већ и тзв. примере добре праксе, како из земље тако и из иностранства, јер је реорганизација Министарства просвете у програм рада Одељења за народно просвећивање укључила и рад на упознавању са конкретним приликама и стварним потребама људи у различитим, неравномерно развијеним крајевима тадашње земље, као и прикупљање и проучавање примера из иностранства, који би се, када је то могуће, примењивали и код нас (Тешић 2000: 56–57). У текстовима које је сам написао, Крстић је, прво, износио и образлагао сама начела, функције и проблеме народног просвећивања – „Народно просвећивање не сме бити у служби партикуларних интереса и пропаганде: ни партијске, ни класне, ни верске, ни научне. [...] не сме стварати непомирљиве духове, већ олакшавати узајамно разумевање” (Крстић 1940а: 3) – а онда и примере употребе различитих медија као наставних средстава, од којих су нека боља за тзв. екстензивно односно васпитање усмерено ка великом или масовном аудиторијуму, који је само (пасивни) реципијент или конзумент садржаја, који у потпуности контролише његов аутор (произвођач, дистрибутер, предавач), док су други погоднији за новији, модернији, код нас још увек готово незаступљен облик рада – интензивно васпитање – што подразумева мањи али активан аудиторијум, интеракцију, дијалог између свих учесника и сарадничку позицију аутора/предавача, подстицање самообразовања и мотивисање интересовања а не пружање готових, заокружених сазнања (Крстић 1940б). Стога препоручује едукативну употребу народних песама, радија и, нарочито, филма, који га је јако интересовао због тога што се уз помоћ филмске технике знање могло уобличити у занимљиве и пријемљиве представе. У својим се текстовима залаже како за масовнију употребу тада још увек нових медија, као незаобилазних културних чинилаца, за емитовање уметничких, у позитивном смислу пропагандних и едукативних аудио односно аудио-визуелних садржаја (од аудио-снимака предавања или дискусија преко концертних класичне музике до тзв. културних и научних филмова, што би подразумевало не само тзв. журнале (биоскопске вести) већ и путописе, репортаже, документарне односно научнопопуларне филмове) тако и за промишљено, одмерено и сврсисходно коришћење елемената забаве у едукативне сврхе, како би се програмски обухватили сви слојеви становништва, без обзира на њихову бројност (Крстић 1940г; 1940е; 1940ж). Интересантан је његов предлог како

да се додатно активира васпитни и образовни потенцијал тада, по њему, у јавности и у оквиру рада установа за народно просвећивање, занемарене и потиснуте народне поезије, нарочито погодне за рад са људима на селу односно са неписменима, који је – наводно – знају напамет и радо и вешто певају/рецитују. Крстић је, наиме, замислио да се при јавном читању или извођењу одређене народне песме, нпр. „Душанова женидба” [Женидба Душанова], у разговор са публиком укључи не само тема односа истине (стварности, историје) и фикције/фантазије, већ и конкретна историографска, затим географска или антропогеографска и друга научна сазнања и проналасци за које би детаљи из песме могли да буду „шлагворт”, као што би Балачко у наведеној песми могао да буде пример митотворачке трансформације аеростата, док би детаљ са светлећим накитом могао да послужи за то да се публици објасни физички феномен фосфоресценције (Крстић 1940д).

Из текстова о могућностима да се народна поезија, радио или филм користе за просвећивање односно образовање ширих маса, види се да је Крстић не само добро упознао прилике везане за употребу медија у другим, развијенијим земљама и техничко-технолошке аспекте производње медијских садржаја, већ је, очигледно, пратио и расправе у вези са ефектима нових медија и нових типова медијских садржаја на општу културу, те о утицају самог медија на садржај и смисао садржаја који се њиме преноси. Стога и он промишља питање могућности васпитавања, постепеног развијања и унапређивања масовног укуса и ефикасност компромиса са њим односно са склоношћу маса ка лакој забави и садржајима који не оптерећују пажњу, пружају ужитак и не захтевају никаква знања. Интересовања, жеље и потребе публике не могу се и не смеју занемаривати, напротив. Потребно их је истражити и макар делимиче задовољити да би се уз помоћ тог задовољства њима могло управљати и на њих деловати у смислу обликовања, култивисања. „Он [радио] мора водити публику, а не сме се у свему поводити за њеним ускусом” (Крстић 1940е: 100). Притом, на примеру других земаља, као што је САД, где се радио-станице образовних установа гасе, Крстић показује неопходност државног улога у развој опште културе и народно просвећивање у савременим условима: држава треба да обезбеди финансијске и технолошке ресурсе за производњу квалитетних односно едукативних медијских садржаја који би и по продукцији и по времену емитовања односно трајања могли да парирају претежно забавним и тривијалним али пријемчивим садржајима комерцијалних произвођача.

Рат је прекинуо даљи Крстићев рад на просвећивању народа: на лични захтев је у новембру 1941. ослобођен дужности у Министарству просвете (Љубинковић 1966: 306), мада наставља да предаје. У марту 1942. „додељен је на рад” (Исто) Српској краљевској академији

(данашња Српска академија наука и уметности), тако да се дефинитивно окреће фолклористици, о чему ће бити речи у следећем броју *Бележнице*. Пензионисан је 1946. као професор Прве мешовите учитељске школе у Београду, како се у том тренутку звала образовна установа у којој је најдуже радио.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

А) Серијске публикације – новине, часописи, календари, извештаји

Време, Београд (1923–1941). Доступно и на: http://www.unilib.rs/istorijske-novine/pregled?newspaper=UB_00043.

Годишњи извештај, Српска краљевска мушка учитељска школа у Јагодини (1902–1907).

Календар са шематизмом Краљевине Србије: за њресџуину ѓодину 1888. Доступно и на: http://digitalna.nb.rs/wb/NBS/Knjige/kalendar_sa_sematizmom_srpskoga_knjezenstva/II_14714_1888?#page/40/mode/1up.

Календар са шематизмом Краљевине Србије: за ѓодину 1889. Доступно и на: http://digitalna.nb.rs/wb/NBS/Knjige/kalendar_sa_sematizmom_srpskoga_knjezenstva/II_14714_1889?search_query=календар#page/45/mode/1up.

Оџишњинске новине, Београд (1930–1941). Доступно и на: http://www.unilib.rs/istorijske-novine/pregled?newspaper=UB_00005.

Политишка, Београд (1933). Доступно и на: <http://www.digitalna.nb.rs/sf/NBS/novine/politika>.

Правда, Београд (1923–1941). Доступно и на: http://www.unilib.rs/istorijske-novine/pregled?newspaper=UB_00042.

Просветџни ѓласник, Београд (1888–1914; 1920–1941). Доступно и на: http://www.unilib.rs/istorijske-novine/pregled?newspaper=UB_00008.

Учџтељ: ѓегаѓошкџ часоѓис за сџџручно усавршавање учџтеља и школски живоѓџ = Učitelj: pedagoški in znanstven list, Београд (1920–1941).

Б) Радови Бранислава Крстића⁵⁹

Branislav Krstić, 1924a: „Испитивање интелигенције по методи Binet-Simon.” *Просветџни ѓласник: службени лист Министарсџива ѓросветџе* год. 41 (1924): [neslužbeni deo]: 22–34 (1. 1. 1924); 92–103 (1. 2. 1924); 158–169 (1. 3. 1924); 222–232 (1. 4. 1924).

1924b: „Крџза западно-европске културе.” *Покрџеџ: ѓолиџџичка, књџжевна и ѓривредна смоѓџра* год. 1, бр. 5 (1. 3. 1924): 66–68.

⁵⁹ Овај попис обухвате само Крстићеве радове на које се у овом тексту упућивало, искључујући чланке из дневне штампе који су навођени у фуснотама, и то у оној верзији која је преглеђана (неки од Крстићевих радова доступни су у бар две верзије – као саставни део часописа односно зборника радова и као сепарат).

- 1925a: „Штернов упут за посматрање развитка говора нормалне деце: (превод са коментарима).” *Прилози за психологију дејтеџа*, св. 1 (март 1925): 70–90.
- 1925б: „Томсонови Нортумберландски тестови за испитивање интелигенције.” *Прилози за психологију дејтеџа*, св. 1 (март 1925): 91–105.
- 1925в: „Шта је интелигенција?” *Прилози за психологију дејтеџа*, св. 2 (1925): 105–122.
- 1925г: „Експериментално испитивање развитка говора и интелектуалних функција у раном детињству.” *Прилози за психологију дејтеџа*, св. 3 (1925): 243–303.
- 1925д: „Dr Milivoie Pavlovich, 'Le language enfantine.” *Прилози за психологију дејтеџа*, св. 3 (1925): 308–316.
- 1925ђ: „Психолошко испитивање деце у првим данима школског живота.” *Прилози за психологију дејтеџа*, св. 4 (1925): 334–387.
- 1926a: „Психологија, педагогија и учитељи.” *Учињел* год. 6 (39), бр. 6 (февруар 1926): 442–447.
- 1926б: „Још једном психологија, педагогика и учитељи.” *Учињел* год. 6 (39), бр. 7 (март 1926): 513–518.
- 1926ц: „Покушаји једне нове уметности: обојени звуци.” *Време* (1, 2. и 3. маја 1926): 25.
- 1927a: „Odabiranje darovitih učenika u Hamburgu.” *Просветни гласник: службени лист Министарства просвете* год. 44 (1927): [neslužbeni deo]: 1–11.
- 1927б: „Dr. Vladimir J. Spasitsch, Die Lehrerfrage in der Neuen Schule [Учитељ и нова школа], Weimar 1927.” *Просветни гласник: службени лист Министарства просвете* год. 44 (1927): [neslužbeni deo]: 30–32.
- 1927в: „Библиска Педагогија Д-ра Паје Радосављевића.” *Просветни гласник: службени лист Министарства просвете* год. 44 (1927): [neslužbeni deo]: 58–62.
- 1930a: „Психолошки преглед београдских ученика.” *Ойштинске новине: службени орган Ойштинске града Београда* год. 48, бр. 3 (1. 2. 1930): 129–137.
- 1930б: „Комунални заводи за саветовање при избору позива.” *Ойштинске новине: службени орган Ойштинске града Београда* год. 48, бр. 15 (1. 8. 1930): 765–770.
- [193?]: *Psihički razvoj seoskog deteta po izlasku iz škole: (iz Psihotehničkog zavoda Opštine grada Beograda)*. Р. о.: Zpárvy V. sjezdu pro výzkum dítěte v Brně. Přerově : Obzor, s. a.
- 1935a: *Оцењивање ученика и наставна твистови*. П. о.: Сјоменица десетогодишњице животоа и рада Више педагошке школе у Београду, 163–135. Београд, 1935. Доступно и на сајту „Завичајна дигитална колекција“ Библиотеке „Милутин Бојић”: https://www.zavicajna.digitalna.rs/jsp/RcWebImageViewer.jsp?doc_id=96571949-03d6-478e-ab44-a2d5ad68f935/10000001/0000001/00000108

- 1935б: „Психотехника и научна организација рада у чехословачким градовима.” *Београдске оштинске новине: часопис за комунално-социјални, њивредни и културни животи Београда* год. 53, бр. 10 (октобар 1935): 571–572.
- L' éducation des enfants arriérés et tarés en Yougoslavie.* Paris : Office international d' hygiène publique, 1937. Р.о.: *Bulletin mensuel de l'Office International d'Hygiène publique*; t. 29, fasc. 8, 1937.
- Крстић, Бранислав Ј. и Симо П. Узелац. *Психотехника у радиоелектрографији : са 27 слика и 17 табеларних њремеда*. Земун: Типографска радионица Штаба ваздухопловства војске, 1938.
- 1940а: „Проблем народног просвећивања”. *Народно њросвећивање: годашњак „Просвећеном ѓласнику“* год. 1 (1940): 2–3.
- 1940б: „Екстензивно и интензивно васпитање.” *Истио*: 20–22.
- 1940в: „Борба против неписмености.” *Истио*: 33–38.
- 1940г: „Филм у служби народног просвећивања.” *Истио*: 12–15.
- 1940д: „Српске народне песме и народно просвећивање.” *Истио*: 62–64.
- 1940ђ: „Наставни филм у немачким школама.” *Истио*: 74–75.
- 1940е: „Радио и народно просвећивање.” *Истио*: 99–102.
- 1940ж: „Како постају наставни и културни филмови.” *Истио*: 142–145.
- Indeks motiva narodnih pesama balkanskih Slovena.* Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 1984.

В) Литература

- А. Драг. „Дг Бранислав Крстић: *Психолошко исцњивање деце у њрвим данима школских животи*.” *Училић* год. 7 (39), бр. 9/10 (мај–јуни 1926): 704–705.
- Агапов, Максим В. „Психометријска испитивања у Југославији: од 1918. до 1938. године.” *Училић* год. 19 (53), бр. 3–4 (децембар 1938): 170–180.
- Asman, Alaida. *Oblici zaborava.* Beograd: Biblioteka XX vek, 2018.
- Ацић, В. „Д-р Бранислав Крстић: Експериментално испитивање развитка говора и интелектуалних функција у раном детињству.” *Училић* год. 7 (39), бр. 9/10 (мај–јуни 1926): 702–704.
- Ацић, Срет. М. „Прилози за психологију детета.” *Училић* год. 5 (38), бр. 8 (април 1925): 587–591.
- Бешлић, Милан. „Белешке.” *Училић* год. 7 (40), бр. 2 (октобар 1926): 149–151.
- Вујновић, Душан. „Informativni тећај за psihotehniku i savetovanje pro izboru poziva u Beogradu.” *Училић* год. 13 (46), бр. 2 (oktobar 1932): 141–145.
- Димић, Љубодраг. „Југословенска држава, друштво и просветна политика.” У *Министарсцњво њросвеће и министри Краљевина Срба, Хрваица и Словенаца и Краљевине Јуославије: 1918–1941*, 7–32. Београд: Педагошки музеј, Министарство просвете Србије, 2000.

- Илић Рајковић, Aleksandra. *Радна школа у Србији: (1880–1940): докторска дисертација*. Београд, 2013. Доступно и на: <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:8243/bdef:Content/get>.
- Krstić, Dragan. *Psihološki rečnik* (3. dopunjeno izd.). Београд: Savremena administracija, 1996.
- Крстић, Драгољуб. „Неготинска учитељска школа од оснивања до краја Другог светског рата.“ У *Шездесет година неготинске Учитељске школе: (1910–1970)*. Неготин: УШ „Саво Драгојевић“, 1970.
- Љубинковић, Ненад. „Др Бранислав Крстић.“ *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* год. 32, св. 3–4 (1966): 306–308.
- Miler, Fernan-Lisjen. *Istorija psihologije* (prev. D. Janjić). Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2005.
- Милошевић, Жарко. „Зајечарска гимназија: 1863–1941.“ У *Гимназија и сѝручне школе у Зајечару : 1836/37–1986/87*, 13–145. Зајечар: Историјски архив „Тимочка крајина“: Тимок, 1987.
- Nikolić, Pija. „Predgovor.“ У Krstić, B. *Indeks motiva narodnih pesama balkanskih Slovena*, V–IX. Београд : Srpska akademija nauka i umetnosti, 1984.
- Петковић, В. „Експериментална педагогика.“ *Училище* год. 7 (40), бр. 2 (октобар 1926): 112–113.
- Решић, Radmila i Nada Milošević Đorđević. *Narodna književnost*. Београд: „Vuk Karadžić“, 1984.
- Плавшић, Никола. „Неготинска гимназија од 1839. до 1918. године.“ У *Неготинска гимназија: 1839–1989*, 15–135. Неготин: Гимназија „Предраг Костић“, 1989.
- Прга, Branka. *Srpski intelektualci i Jugoslavija: 1918–1929*. Београд: Clio, 2018.
- Рајовић, В. „Крстић, Бранислав Ј.“ У *Српски биографски речник. 5, Кв–Мао*, 371. Нови Сад: Матица српска, 2011.
- Ракић, Радмила. *Век Училишњеске школе и деценија Педагошке академије у Београду*. Београд: Педагошка академија за образовање наставника разредне наставе, 1983.
- Riz, Viljem. *Rečnik filozofije i religije* (prev. J. Babić... i dr.). Београд: Dereta, 2004.
- Roter, Mihajlo. „Branislav Krstić.“ *Psihologija*, br. 3 (1983): 117–122.
- Isti. „Pionirski rad dr Branislava Krstića u oblasti profesionalne orijentacije i selekcije.“ *Psihologija* br. 1/2 (1984): 151–169.
- Самарџија, Снежана. „Бранислав Крстић, *Индекс моштва народних песама балканских Словена*.“ *Књижевна историја* год. 16, бр. 64 (1984): 661–663.
- Самарџија, Снежана. „Заборањени: осврт на међуратне токове истраживања српске епике.“ У *Савремена српска фолклористика. IV*. Београд: Удружење фолклориста Србије, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, 2017.

- Смиљанић, Вера и Иван Толичич. *Дечја психологија* (18. изд.). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1992.
- Спасић, Влад. [Владимир] Ј. „Течај школе рада у Београду.“ *Училиљ* год. 47, бр. 1 (септембар 1932): 55–62.
- Српска библиографија : књије : 1868–1944*. Београд : Народна библиотека Србије, 1989 – . Претражива дигитализована верзија доступна на порталу „Дигитална Народна библиотека Србије”. http://bibliografi.nb.rs/authors_2/pretrazivac.html?tabela=autori
- Стевановић. Борислав. *Развиће дечје интелекције и београдска ревизија Бине-Симонове скале*. Београд: Српска краљевска академија, 1934.
- Тешић, Владета. „Министарство просвете: (организација и рад).“ У *Министарство просвете и министри Краљевина Срба, Хрватиа и Словенаца и Краљевине Југославије: 1918–1941*, 33–111. (Београд: Педагошки музеј, Министарство просвете РС, 2000).
- Трговчевић, Љубинка. *Планирана елија : о сугуђенима из Србије на евројским универзитетима у 19. веку*. Београд : Историјски институт : Службени гласник, 2003.
- Трнавац, Недељко *Лексикон историје педагогије српског народа: период до 1945. године*. Београд: Завод за уџбенике, 2012.
- V[uković], R[ade]. „Krstić Branislav.” У *Pedagoška enciklopedija*. 1, 419. Beograd... [et. al.]: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva... [et. al.], 1989.

Прикази, читања, расветљења

Драган Стојменовић, Народна библиотека Бор

Где смо сада?

Замислите: отварате књигу *Доба хероја*¹ и осећате да сте нашли нешто давно изгубљено, или схватате да се нисте враћали себи од када сте од себе отишли. Били сте ту, боси на маховини, у хладовини разгранате крошње. Сада седите на појачалу у гаражи слабо осветљеној сијалицом, замашћеној моторним уљима, удишете испарења бензина, старих гума, јефтиног шампона за косу, панол пасте и просутог пива. Притиснете прекидач на „ON”. Пак! „OFF” искаче из равни пластике која имитира кожу. Чује се потмуло брујање, блага микрофонија и крчање прашњавог потенциометра. Покушавате да зауставите то крчање уобичајеним повлачењем кабла и окретањем бананице у инструменту. Успели сте, без обзира на то што то и није био прави узрок непријатног пуцкетања. Сада чујете само брујање звучника, напон у појачалу – вероватно је то звук струје.

Тишина не постоји. Тишину нико још није чуо. У тишини нико није био, нити се из ње врадио. Ево, читате звуке тишине, свако слово је рупа на ваљку која окида лим на вашем верглу. Она бруји и вибрира. Светло и звук су таласи, они су чиста физика, а физика – само пусто „слинавозелено” и „мудомразно” море. А море се, иако га зову свако на свој начин, одазива свакоме и никада за друге није исто, само је себи, као и нама, понекад, празно. На тим празнинама увек се другачије свира, увек се ти звуци другачије чују. Ако сте сада ту, сигурно сте у детињству лутали по природи боси, или сте се губили у бескрајном низу једнообразних гаража тражећи ону из које се чује проба бенда. Исто је то.

Довољан је један пасус инспирације и наизглед безазлена ситуација да би све оживело и почело да бруји:

Тако је Блејков тигар, макар и привидно, припитомљен тако што је постао mainstream јунак из школске лектире. Лагана за памћење због свог хипнотичког ритма, ова се песма нуди деци као штиво подесно за учење напамет, а притом прикладно с дидактичке тачке гледишта по својој „зоолошкој” тематици. Због тога се и заборавља брзо као и само детињство, или се памти онако како ми памтимо песме Чика Јове Змаја – као део света који више није наш.²

На краткој релацији од музичке школе до куће, возим супругу и тринаестогодишњу кћер која показује озбиљније интересовање за поп и рок музику. Већ пар недеља преслушавам у ко-

¹ Zoran Paunović, *Doba heroja* (Beograd: Geopoetika, 2018).

² *Isto*, str. 15.

лима нови албум Коља – 4 *йрсѝа*, рутински к’о и сваки „ћале” који више нема времена за студиозно слушање музике. Везали смо се. Кад упалимо кола, аутоматски се пали и CD плејер. Возимо се уобичајеном трасом. Слушамо „Ој дуледу”, блуз интерпретацију песме „На леду” Чика Јове Змаја у обради Николе Пејаковића Коље.

*Ој дуледу, ој дуледу, дуледу,
овако је на леду,
овако је на леду.
Ноге као стреле, терај бацо, терај селе.*

*О весело, весело је, весело,
све се живо креће,
све се живо креће.
Нос се мало црвени, ал’ отпасти неће.*

*Ој дуледу, ој дуледу, дуледу,
овако је на леду,
овако је на леду.
Један лети управо, други мало кружи.
Свако чека похвалу, ако је заслужи.*

*Ој дуледу, ој дуледу, дуледу,
овако је на леду,
овако је на леду.
Ту је живот прави, ту је живот прави,
док се не откриви.³*

Паркирамо ауто испред зграде. Песма се завршава. Девојчица одвезује појас и коментарише, надам се узгред: „Мислила сам да је ово децја песма.” Излази из аута. За њом и супруга. Осетио сам некакав изненадни страх и непријатну хладноћу. Није ваљда чула и разумела песму онако како сам је ја чуо и читао је. „Доба хероја”. Неки су одлетели, неки мало круже.

Пак!

³ Уп. Kolja, 4 *prsta* (Београд: Long Play, 2018), numera br. 5.

Прикази, читања, расветљења

Читати, учитавати се, антиципирати, превртати се на аутобуском седишту. Слушалице су у ушима. Неколико пута сте се будили и настављали читање. Читате кришом у канцеларији. Ујутру, на тераси уз кафу и цигарете. Различите су ситуације. Различито разумевање. Присећате се тих албума, тих песама. Лакше вам је да их пронађете на нету, него у стану. Замислите, могу да буду у џепу. Да ли сте их разумели баш тако, или сте само осећали њихову обесну меланхолију и перманентни бес? Ексцентрично је то враћање себи након одласка, нараста осећај неуспеха након тражења себе ван познате средине у својој кожи. *Доба хероја* нам посветом, на самом почетку књиге, даје кључ за разумевање. Прескачемо са камена на камен преко бујице која их на трен закотрља. Са друге стране, при крају игре, пружају нам руку савременици и извлаче нас на другу страну – у нашу свакодневицу. Да ли су сви ти хероји из света који више није наш? Тражимо их у детињству, прошлости. Замишљамо какви би били у будућности. Где су сада? Вероватно су на истом том месту, у нашој савремености као што су тамо били и тада. Раде исто што радимо и ми сада – покушавају да разумеју стварност коју живимо, изврћу је на лице и облаче је наопако. Маминим зихернадлама буше уши, истражују, остављају трагове кармина и креоном пишу домаће задатке.

Када преслушате књигу, схватите да је она концептуални албум смислено уређених есеја са дубоким и разгранатим коренима у романтизму, бунтовништву, ангажованости, креативности, изазовима истраживања непознатог и опчињености откривањем саморазумљиве свакодневице. Анализирати есеје значило би да нисте уживали читајући их, да нисте пожелели да одлутате где год да вас све воде. Од егзистенцијалне тескобе, неизвесности и страхова ослобађамо се пењући се уз стабло, у крошњу где звуци допиру са свих страна. Да бисте се пели уз то стабло до звучне крошње, морате бити лагани, неустрашиви и детињасто вешти, тада ће се поред звукова око вас распрострети и цртеж. Сетићете се да ова испреплетеност музике, политике, књижевности и призора (стрипа) бруји као појачало пре него што ударите трзалицом преко жица.

Ана Јанковић, Народна библиотека Бор

Демократија у јавним библиотекама ПОВОДОМ КЊИГЕ *Јавне библиотеке и демократија* Весне Црногорац

Библиотеке служе демократији, а не зиртању бојастива. Уставну демократију чини народ, који има основно уставно право да искључиво врши контролу над избором наше владе. На томе се ипак међу њима и снаја библиотека ако су оне довољно мудре да управљају њим јединственим ресурсом.

В. Шрајбман¹

¹ Vesna Crnogorac, *Javne biblioteke i demokratija* (Beograd: Clio, 2018), 25.

² *Isto*, стр 189.

³ Весна Црногорац је од 2006. до 2016. године била секретар Библиотекарског друштва Србије. Данас је управник Центра за интегритет у Нишу. Дипломирала је на правном факултету у Нишу, а након постдипломских студија на Филолошком факултету у Београду, докторирала је на Одсеку за информацијске и комуникацијске знаности Филозофског факултета на Загребачком Свеучилишту на тему „Улога књижица у процесу демократизације друштва на примјеру права

Представљање књиге *Јавне библиотеке и демократија* Весне Црногорац може почети и од њеног завршетка, заправо речима рецензента, проф. др Александре Хорват, која каже да је ова књига писана са много вере у властиту професију и с истинским уверењем да су библиотеке потребне друштву више него икада и да оне то друштво – у овом случају у Србији, које је у транзицији и које је одабрало пут ка демократији – постепено, могу променити набоље.² У својој књизи *Јавне библиотеке и демократија* Весна Црногорац³ отвара многе теме које, иако одавно актуелне, данас постају још актуелније ако се одлика савремености може градити; можда некима неће бити драго што се о неким стварима овако отворено говори у књизи; неки ће се, а надам се да ће таквих бити много више, дубоко замислити над овом књигом и одредити своје лично и професионално место у том контексту.

Институције су потребне човеку. Оне му помажу да временом развије оно што му је дато као могућност и то у сагласности и интеракцији са другим људима. То сагласје условљено је прихватањем одређених заједничких вредности.

Условно речено, јавне библиотеке, у најбољем случају, развијају два основна обрасца деловања: класични, заснован на хуманистичким идеалима према којима је најважније да човек себе преобрази и оплемени у духовно развијену личност и новији, демократски, где се највећи значај придаје не промени човекове личности, већ промени окружења у којем се та личност развија. Притом, овај други образац никако не пориче потребу постојања оног првог, већ се, пред осталог, у први план ставља усавршавање демократских установа као битне прет-

Прикази, читања, расветљења

поставке за преображај човека. Другим речима, циљ више није само унутрашње преображавање и оплемењивање личности, већ и промена спољашњих оквира у којима се одвија живот у одређеној заједници. Те промене могу да изнесу само они људи који су снажне личности, културни, који поседују способност самосавлађивања и уважавања моралних, правних и других норми понашања у демократском друштву. Из овога произилази да су ова два обрасца заправо веома јако међусобно повезана. У развијеном свету хуманистичким идејама постигнуто је све оно што је било важно да се постигне, тако да може да се ради не само „на себи” (по Канту), већ и на дубоким друштвеним преображајима.

Уколико у некој држави нема ваљаних закона или их има, али њихово поштовање није подразумевано понашање и где установе нису изграђене на демократским принципима, онда систематски рад на стицању поверења у те установе већ представља вид напретка. Ауторка истиче да је јавна библиотека „место демократије у њеном најширем значењу, што подразумева и поверење која мора задобити код грађана”⁴. Ово дубоко сагледавање идеје, концепта и визије библиотеке истиче, као веома важно, поверење које грађани морају имати у своју библиотеку, и то не само у смислу заштите њихове приватности, која је императив модерног дигиталног доба. Злоупотреба података као нимало усамљена и ретка појава данас – не сме да буде претња у односима библиотекар–корисник.

Како су повезане библиотеке у Србији и демократизација друштва као што је, на пример, ово у Србији где се у изградњи демократије и институција није много одмакло и шта ту могу сами библиотекари – јесте (једна од) тема књиге Весне Црногорац. Поред утврђене чињенице да је дужност библиотечке струке да брине о протоку информација у друштву, постоји и потреба за стварањем *новој* библиотекара који би стручно и часно обављао своја професионална задужења у *новом* библиотекарству: нови библиотекар не сме да се апсолутно подређује стандардима струке, већ мора много више да критички мисли и да увек буде на страни и бранику људских права кад год о њиховом кршењу има сазнања или чак томе присуствује.

Све то веома добро звучи у књизи Весне Црногорац. У сваком случају, полазишта у њеној књизи треба да буду истовремено и исходишта *нових* библиотекара. Оно чему треба тежити. Идеал коме треба да смо окренути. Али, како када није много времена протекло откад се, управо на стручним семинарима некадашње успешне „Школе Б плус”, говорило да су се библиотеке претвориле у „кадровске депоније”⁵? Ова синтагма требало је да буде метафора за запошљавање нестручних особа, било као последица непотизма или квалификација на основу страначке књижице или неких других разлога који не би никада смели да буду пресудни да се неко запосли у библиотеци. „Негативна селекција” није „специјалност” ниједне вла-

јавности на приступ информацијама” 2016. године. На основу овог доктората, настала је књига *Јавне библиотеке и демократија*, коју је објавила београдска издвачка кућа Клио, две године касније, у својој едицији „Библиотека плус”, намењеној савременим делима из области библиотекарства и информационих наука.

⁴ *Javne biblioteke i demokratija*, 13.

⁵ Неформално одређење преузето из дневне штампе у последњих десетак година, коришћено на стручним скуповима где се разговарало – управо о будућности библиотекарства у Србији и како у ту будућност са „таквим кадровима”.

сти посебно, ни претходних нити садашње, свака досадашња власт је томе доприносила, злоупотребљавајући своје полуге моћи, али и новац пореских обвезника, било већ поменутих за пошљавањем или постављањем некомпетентних управа. Међутим, дошло је крајње време да се са тиме престане и да посао у библиотеци добијају људи са неопходним квалификацијама (диплома са Катедре за библиотекарство и информатику, која 2019. постаје Студијски профил Библиотекарство и информатика са страним језиком, не треба да буде нужност, поготово што је, пре него што је некадашњи Смер за библиотекарство са изборним предметима на Филолошком факултету прерастао у самосталну катедру, било препоручљиво да библиотекари треба да буду свестрани стручњаци, из различитих области, али се та препорука променила)⁶, спремни да уче и поштују стандарде своје професије и савременог демократског друштва. Сваки вид корупције, пре свега, треба избацити из установа културе, библиотекā на првом месту, а онда се окренути том великом изазову, борби против ове штетне појаве која није заобишла ниједан једини сегмент нашег друштва. Библиотеке треба да изграде свој институционални интегритет, јер ако га немају, онда неће никада имати ни поверење припадника заједнице у којој делују, а то се поставља као један од основних захтева.

У својој књизи *Јавне библиотеке и демократија*, ауторка разматра тезу о уској и неопходној вези између јавних библиотека и права грађана. О процесу демократизације друштва, што, између осталог, подразумева и демократизацију јавних установа, у овом случају библиотека, дуго се већ говори. Јавне библиотеке, преко својих услуга којим покушавају да обезбеде да све врсте знања и информација у било које доба и са било ког места буду доступне грађанима, управо учествују у освешћивању и едукацији појединца, активног и корисног учесника у јавном и политичком животу. Само добро информисани грађанин јесте способан да остварује своја демократска права и буде активан у друштву, као што и прокламује Ифлин⁷ „Манифест за јавне библиотеке”⁸. Јавна библиотека тако увелико превазилази основну и превасходно формалну улогу у оквиру обављања библиотечко-информационе делатности, а то је да прикупља, обрађује, штити, чува, представља и даје на коришћење библиотечко-информациону грађу и изворе; подстиче – код свих категорија становника – коришћење библиотеке и њене грађе и извора.⁹ Јавна библиотека тако постаје много више од чувара традиције, она може да утиче и покреће промене, ствара будућност. Њени задаци временом постају бројнији и разноврснији, па у доба интернета – библиотека своје постојање не може више да правда само тиме што обезбеђује приступ информацијама, тачније изворима информација до којих, у складу са финансијским, техничко-технолошким, просторним, организационим и кадровским могућностима и увек ограниченим ресурсима, може да допре.

⁶ Прим. аутора текста.

⁷ IFLA – International Federation of Library Associations and Institutions (Međunarodna federacija bibliotečkih udruženja i institucija).

⁸ <https://www.ifla.org/files/assets/public-libraries/publications/PL-manifesto/pl-manifesto-sr.pdf>

⁹ „Правилник о националним стандардима за обављање библиотечко-информативне делатности”, *Службени гласник РС*, бр. 39, Београд, 2013).

Прикази, читања, расветљења

Притом, ауторка наглашава значај разликовања информација било ког типа од *информација од јавној значаја*, као и потребу да се библиотекар не у будућности, већ што је пре могуће, едукују, оспособе да грађанима пружају овакву врсту информација. Пошто је реч о специфичним информацијама, додатно оспособљавање библиотекара за ову врсту услуга јесте обавезно – да би било ефикасно.

Јавне библиотеке важе за демократске институције управо зато што нису комерцијалне природе и што су доступне свима. Или је тако барем у теорији. Изгледа да је реалност, барем домаћа, нешто сасвим друго.

У књизи се доста говори о доброј пракси савремених јавних библиотека у Европи и широм света где се велика пажња придаје пружању података којима грађани иначе не би могли приступити. Тиме се наглашава и потреба да услуге јавних библиотека буду бесплатне јер ће једино тако у потпуности бити доступне свим грађанима. Велики је распон информација за које библиотека треба да се појави као посредник до грађана, као „централна приступна тачка” одакле ће грађани добијати информације из најразличитијих области, посебно оних везаних за информациону и дигиталну писменост, па све до – најважнијих: владиних (службених) докумената. Библиотекари треба прво сами да науче како да науче своје суграђане да дођу до информација које би им помогле да остваре своја грађанска права и помогну им приликом решавања одређених проблема у локалним оквирима. Овде се нужно намеће и питање професионалних стандарда и слика професионалне и личне етике сваког библиотекара понаособ.

Каква је ситуација у Србији? Ауторка прво наглашава да су библиотеке и библиотекарство као струка у Србији регулисани законом, али „с аспекта делатности, а не институција”¹⁰ и то Законом о библиотечко-информационој делатности и вишим правним актом – Законом о култури, где се већ у члану 2 наводи да „грађани имају слободан приступ информацијама, знањима и идејама садржаним у библиотечко-информационој грађи и изворима, као и право на остваривање свих својих индивидуалних и интелектуалних слобода у чему им својим услугама могу помоћи библиотеке и информациони центри”. За разраду теме било је потребно указати и на Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја Републике Србије, а то су информације којима располаже орган јавне власти или су у вези са његовим радом, а о чему јавност има оправдан интерес да зна. Остваривање права везаних за одредбе овог закона могуће је и у јавним библиотекама уколико је грађанима тако лакше или ако су исцрпили друге могућности.

У краћем уводу се упозорава да, осим оних грађана који у библиотеци позајмљују књиге, претражују интернет, разговарају са другим људима и свеукупно узев – долазе на тај начин до

¹⁰ *Javne biblioteke i demokratija*, 49.

разних информација, постоје и други грађани којима све то из различитих разлога није доступно – јер или не знају да (могу да) користе услуге библиотеке или знају, али немају могућност да то чине. То практично значи да ти грађани „немају једнак приступ библиотекама, интернету, информацијама, знању, а пре свега не знају довољно да имају права која би им помогла да побољшају квалитет свог живота”.¹¹

¹¹ Isto, 11.

У пет поглавља књиге говори се о јавним библиотекама у служби грађана, шта се подразумева под појмом „савремена јавна библиотека”, и наводе се бројна домаћа и европска законска и подзаконска решења и стандарди којима се дефинишу оснивање, деловање и улога библиотеке у савременом друштву.

Значајно поглавље у књизи односи се на занимљиво истраживање о приступу информацијама које је Весна Црногорац спровела у 24 матичне јавне библиотеке у Србији. Истраживање је обављено током 2013. године, а циљ је био „провера постојања услова у матичним јавним библиотекама за редифинисање њихових постојећих услуга у нове”¹².

¹² Isto, 115.

Библиотекари су одговорали на разна питања почевши од тога да ли им је доступан документ о укупном износу годишњег буџета којим њихова библиотека располаже, постоји ли посебно одељење/служба за пружање информација корисницима, користи ли се простор библиотеке за организовање јавних расправа, дебата, састанака и сл., на којима се разматра нека значајна тема за локалну заједницу и шире, постоји ли и да ли су им познате одредбе општег правног акта библиотеке, да ли је тај акт доступан на интернету за кориснике, итд. Једно од најзначајнијих питања било је да ли библиотекари знају да постоје подаци који припадају приватности, и који не би смели бити доступни корисницима, тј. јавности. На основу анализе одговора, закључено је да су библиотекари релативно добро обавештени о томе који су то подаци који припадају приватности и како такве податке треба штитити у складу са законом, али и сáмом професионалном етиком библиотекара. Већина библиотека, такође, обавештава кориснике у које ће сврхе користити добијене личне податке и тражи сагласност за то, што потврђује да се библиотеке одговорно односе према заштићеним подацима. Важно је било и питање да ли библиотека планира да изрази веб-портал или једну страницу на постојећем веб-порталу преко које ће грађани лако долазити до службених докумената, а одговори су били релативно задовољавајући јер је половина испитаних одговорила позитивно. Нажалост, већина библиотека не израђује годишњи информатор са основним подацима о свом раду. Такав информатор би првенствено служио јавности да се лако и једноставно информише о библиотеци, али би пружао и увид у рад библиотеке. Такође, чак 70% библиотека нема лице задужено за податке и поступак остваривања права на слободан приступ информацијама од јавног значаја које је

Прикази, читања, расветљења

библиотека у складу са законом дужна да објављује. Занимљиви су и неки одговори који укажују на необавештеност запослених о појединим активностима библиотеке, било да је реч о одсуству професионалног интересовања за догађања у библиотеци или напросто не постоји јавност у раду библиотекара задужених за одређене пројекте, који те информације ускраћују својим колегама и јавности. Шта год да је разлог, ово директно ствара једну изузетно негативну слику о самој библиотеци. Одређени број (и то не мали) запослених изјаснили су се да су им познати случајеви корупције у својој библиотеци (на пример у вези са запошљавањем или фаворизовањем одређених корисника у односу на друге, куповина књига *само* од одређених издавача и др.). Готово половина испитаника не зна колика је плата директора и осталих колега – без обзира на то што су параметри за израчунавање плате јавно доступни и лако је до њих доћи и заправо представљају информацију од јавног значаја, пошто је реч о платама у јавним установама. Да ли је реч о незаинтересованости (мање могуће пошто је о плати реч) или о неким другим, „вантекстовним” елементима, није познато јер се ауторка није тиме подробније бавила. Невероватно звучи претпоставка да библиотекари немају информацију о томе колика је цена рада или по ком правном акту се примењују коефицијенти за обрачун плате. Али, ако ту постоји нека непознаница око додељивања коефицијената, (не)поштовања систематизације или фаворизовања неких запослених у вези са награђивањем, онда се треба и те како запитати зашто се то крије од осталих запослених и јавности уопште и да ли ту има елемената корупције. И ако постоји оправдана сумња или чак постоје и докази – зашто се о томе ћути.

Када је реч о новој улози јавних библиотека, ауторка истиче да се она састоји првенствено у томе да библиотека мора стално да буде ангажована на промовисању права и начела неометаног протока информација и слободе изражавања, као и на активном прикупљању, обради, чувању и давању на коришћење материјала који помаже грађанима да буду информисани. У историјски и политички осетљивом тренутку, пред библиотекаре у Србији могао би бити постављен тежак задатак. Као што је познато, према последњем (овогодишњем) извештају Фридом хауса, независне светске организације која се бави ширењем слободе и демократије, анализирајући препреке и заговарајући већа политичка права и грађанске слободе, Србија је сврстана у „делимично слободне земље”, због, између осталог, нетранспарентности у обављању власти, злоупотребе државних институција и гушења медија и независног новинарства, чиме се ускраћује право грађана да буду правовремено и тачно информисани.¹³ Право на информацију је једно од основних људских права загарантованих највећим законима демократских земаља.

¹³ https://freedomhouse.org/sites/default/files/Feb2019_FH_FITW_2019_Report_ForWeb-compressed.pdf <https://freedomhouse.org/report/countries-world-freedom-2019>

Шта ту библиотеке и библиотекари могу да учине? Могли би да осигурају квалитетан приступ информацијама које се односе на друштвена, политичка, економска и правна питања, чиме би белетристика – како наглашава ауторка – односно грађа за доколицу, престала да буде главни или преовлађујући део књижног фонда. Ауторка даље наводи принципе „Европске повеље о локалној самоуправи”, којима се препоручује „непосредно учествовање грађана у јавном животу на локалном нивоу” – као начин да остваре своје право на учествовање у процесу управљања, зарад остваривања бољег живота сваког појединца, али и општег добра. Јавна библиотека као демократска институција треба да буде место где грађани могу да затраже и добију најразличитије информације и посебно – информације од јавног значаја.

Истражујући ниво транспарентности појединих информација у самим библиотекама, информисаности библиотекара о правима и обавезама библиотека као јавних установа које помажу остваривање права грађана на слободан приступ службеним документима, у већ поменутој анкети у 24 матичне јавне библиотеке у Србији, ауторка каже да матичне јавне библиотеке у Србији могу постати значајна средишта за грађане и подршка за остваривање њихових грађанских права, уз напомену да је ово истраживање спроведено пет година пре објављивања књиге и да би било корисно поновити га, било уз корекцију истраживачких питања или уз примену потпуно идентичних питања пошто су и даље значајна и актуелна¹⁴.

Поменуते *йрейорукe* за библиотечко законодавство Европе наводе да библиотечке службе треба да буду доступне свим грађанима без обзира на расу, националну, верску и културну припадност, политичка уверења, физичке недостатке или тешкоће при учењу, пол и полно усмерење. Савремена мисија свих библиотека састоји се и у подстицању развоја заједнице информационо писмених корисника који, као обавештени грађани, могу равноправније учествовати у демократском друштву. У библиотекама се, дакле, остварује идеја демократије која зависи од информација и знања, док је библиотекар спона која омогућава слободан и непристрасан приступ свима.¹⁵

Оно што је важно када говоримо о значају пружања информација корисницима јавних библиотека јесте то што треба разликовати од свакодневних, стручних, за библиотеку уобичајених – оне информације које помажу грађанима да боље разумеју демократске процесе и своје учешће у управљању заједницом.

Ауторка је закључила да се за библиотеке у Србији још увек не може рећи да су модерне и демократске установе које служе свим грађанима подједнако, иако постоји тежња да оне то у будућности постану. Тај процес је тежак и спор и зависи од бројних чинилаца о којима се у књизи такође говори. Све се више инсистира на чињеници да се библиотеке финансирају

¹⁴ *Javne biblioteke i demokratija*, 133.

¹⁵ *Isto*, 22–23.

Прикази, читања, расветљења

из јавног буџета, средствима свих грађана заједнице у којој библиотека делује. И управо зато грађани треба с пуним правом да очекују да од својих библиотека добију много више него што су то до сада. Социјална (не)правда, (не)поверење грађана у институције (самим тим и у библиотеке), привидни осећај слободе, само су неке од тема у књизи о којима треба размишљати и дискутовати, као што су то и критичко библиотекарство и традиционална етика интелектуалне слободе итд. Цензура и аутоцензура, страх, политизација готово свих подручја живота, корупција, лична храброст, последице ако се реагује итд., занимљиве су теме са аспекта библиотечног живота.

Тешко је остати незаинтересован и не замислити се добро над књигом Весне Црногорац, управо зато што ова књига својом суштином указује на то да постоје светли примери, поједини библиотекари у Србији за које се заиста може рећи да су „светионици демократије” и који су, мислећи својом главом и указујући на друштвене аномалије трпели или још увек трпе репресију својих управа или појединих „моћних” чланова заједнице, који су били или су тренутно на власти. Ауторка је и навела неке такве случајеве, али је реч о примерима који су добили велику пажњу медија и који су се догодили у великим библиотекама што се ипак није могло сакрити. Много је више таквих неподопштина у малим срединама у којима се још више ћути, где су медији апсолутно недоступни и нису у служби грађана, где постоји велики страх од репресије и где се усрдно негује атмосфера незамерања. Појединци који искачу из оквира и ритма који им диктира успавана и уљњкана заједница углавном остају сами, незаштићени на ветрометини неправде и осиноности.

Тешко је и не запитати се зашто библиотекарска заједница толико дуго громогласно ћути над судбином својих колега који су, следећи своје људско достојанство и поштујући највише идеале сопствене професије, схатили да увек постоји могућност да се каже „да” или „не”¹⁶. Страх овде никако није ирационална категорија, али је истина увек и само привилегија храбрих.

Треба се запитати колико је библиотекара заиста спремно у овом тренутку да одбаци свој „традиционални имиџ”, као и то када ће аутоцензура престати да фигурира као заштита од могућих последица изражавања слободног мишљења. Путањем и окретањем главе не постиже се ништа нити се ствари могу променити набоље. Путањем се постиже само то да грађани изгубе поверење у своју библиотеку, а напротив, требало би да се крећемо управо у обрнутом смеру и то нас одмах враћа на почетак ове значајне књиге.

Стога, како ауторка наглашава, а што треба запамтити, ниједно друштво не може да напредује уколико се ослања на храброст и доследност појединаца без обзира на то колико та од-

¹⁶ Мото у књизи Весне Црногорац: „Увек постоји могућност да се каже да или не”, Хана Арент.

важност може да буде подстицајна за остале припаднике исте заједнице, али само то – подстицај, мотив чији блесак брзо згасне, а све се врати у своју колотечину, и храбри појединци би вају остављени да се сами боре са системом извитоперених вредности, можда не заплашени, али свакако дубоко повређени изостанком једне заједничке а заборављене вредности – солидарности. Тутање није решење ни спасење, али солидарност – јесте.

На крају, можда не сви, али свесни смо, гледајући своје годишње извештаје, да се број корисника библиотека из године у годину смањује, било због драстичних измена демографске ситуације, било због тога што је данас веома лако на интернету доћи до корисних и потребних информација, било због мноштва електронских публикација и разних база података, или зато што неговање културе читања у атмосфери „ријалитизације” јавног и приватног простора, па делом и самог издаваштва, по свој прилици, полако губи битку, или због тога што традиционалне услуге које библиотеке данас пружају више нису довољне. Чињеница да је корисника све мање треба да буде један резак и гласан аларм за све оне који професију библиотекара доживљавају много дубље и озбиљније од начина да се прими плата и обезбеди егзистенција, а таквих је увек било и све их је више. Библиотекаре традиционално сви виде као „чуваре књига” и многи не виде шта се све заправо ради у библиотеци и да се то не своди само на позајмљивање књига и повремена представљања књига и књижевника. Али, то је већ друга тема, не мање занимљива и неопходна. Управо зато је веома важно да библиотека свој рад учини транспарентним и видљивим што већем кругу људи, својих суграђана; да омогући приступ и коришћење својих услуга свим грађанима подједнако; да побољша своје постојеће услуге и придодат нове које би доприносиле јачању друштвених компетенција као скупа знања и вештина потребних за демократско учешће грађана а што се пре свега односи на то да библиотеке могу да помогну у остваривању права грађана на слободан приступ информацијама и подстицању слободе мишљења и изражавања, да буду спона између грађана и власти.

То је, како каже ауторка, прилика да библиотеке себи створе нови идентитет јер сваки облик окретања библиотеке ка грађанима, јесте оправдање постојања саме библиотеке и њеног друштвеног ангажмана. Јавна библиотека постоји због грађана (који су је основали и који је и финансирају) и само тако, радећи на сопственој демократизацији, библиотеке могу да креирају сопствену одговорну и делотворну будућност и на тај начин допринесу и укупној демократизацији друштва у Србији.

Весна Тешовић, Народна библиотека Бор

Шта особама у „најбољем добу“ нуде библиотеке у Немачкој

(Гудрун Кулцер: *Библиотечке услуге за особе трећеј живојној доба –
и онуде за старије*, Народна библиотека Србије, Београд, 2017)

Публикација Гудрун Кулцер, коју је Народна библиотека Србије објавила 2017. у преводу Добриле Бегенишић, написана је са циљем да допринесе јачању капацитета јавних библиотека да се озбиљније баве различитим аспектима демографског старења (истраживања, јавна заговарања, промотивне кампање, пружање услуга). Таква активност библиотека истовремено би требало да мотивише особе у трећем животном добу да се снажније укључе у процесе доношења одлука и креирања политика, чији је циљ социјална инклузија старијих жена и мушкараца.

Полазна теза – набавка књига са крупнијим фонтом и већим проредом, набавка начара за читање и активан рад библиотекара нису довољни да старије особе заволе библиотеку – у наставку бива разрађена у сажетим, језгровитим и практичним упутствима како допрети до ове нехомогене циљне групе, чији припадници имају потпуно различита интересовања и потребе.

На самом почетку ауторка тумачи појам „демографске промене“ и, наглашавајући да је после Јапана Немачка најстарија нација на

свету (старијих од 65 има 21%), закључује да установе културе не само да морају у својим програмима да имају понуде за старије, већ морају да развијају идеје за интеграцију старијих особа у свој рад. С тим у вези, „ако библиотеке желе да циљно раде са старијима, морају размислити на који начин да остваре комуникацију са њима“. Стручњаци за маркетинг у ту сврху одавно у рекламама лансирају „зрели шарм“ лица са борама од смејања. На крају овог поглавља ауторка даје и конкретан савет: „Да бисте се циљној групи обратили директно, треба је окарактерисати позитивно.“

Користећи међународну стипендију за библиотекаре, коју додељује Бертелсманова задужбина, ауторка је месец дана боравила у Америци и упознала три различита библиотечка система који имају разрађену и богату понуду услуга и програма за старије. Најјачи утисак је на њу оставила Las Vegas Clark County Library District, како због социјалног, тако и због рада на преношењу информационог и информатичког знања. У складу са прокламованим мотом „Библиотека мора

да приђе људима“, у овој библиотеци имају службу која књиге носи непокретним или хоспитализованим корисницима и покретну рачунарску лабораторију која им омогућава да по целом округу организују курсеве информатичке обуке за учеснике између 60 и 65 година, који су често недељама унапред резервисани.

Вративши се из Америке, своја новостечена искуства применила је у библиотеци у Штраубингу, иновирајући и допуњавајући дотадашње библиотечке понуде. Како у тој локалној заједници 30,5% становништва има 55 и више година, а само су 2% корисници библиотеке, требало је настојати да библиотечка понуда постане видљивија и интересантнија. У промоцији читања и организацији догађаја ангажовани су волонтери јер библиотека није имала персоналних могућности за такве програме.

У поглављу „Библиотечко-политички циљеви и анализа окружења“ ауторка прави дистанцу од овог „личног плана“. Читам да, како би се приближила веома хетерогеној групи „55+“, библиотека треба да ради на медијској компетенцији старијих и отклањању „Дигиталног јаза“, треба да побољша свој имиџ у локалној заједници, да уведе волонтерски рад и циљани ангажман, да програмски повезује различите генерације и буде мобилна како би пришла корисницима када они не могу њој. Међутим, пре свега тога, неопходно је истражити старосну

структуру заједнице, упознати се са понудом установа које могу бити партнери, анализирати циљне групе, утврдити сопствени потенцијал и дефинисати понуде. Као помоћ у прикупљању података из локалне заједнице, ауторка је предложила и форму упитника.

Део „Библиотечке понуде“ предочава нам различита искуства немачких библиотека. На првом месту је побољшање медијске и информационе компетентности. Свесна чињеница да се дигитални јаз не може спречити, ауторка предлаже шта чинити како би се он смањило. Пошто старија генерација још не види додатну и реалну корист од интернета, задатак библиотека је да старијим људима објасне значај и погодности коришћења онлајн садржаја и услуга. У понуди библиотечких услуга неопходно је да се нађу и курсеви употребе рачунара. Ауторка предочава какви људи треба да их воде, којим наставним облицима и каквом концепцијом они треба да се служе, каква реклама за те програме треба да буде. Пример је садржај курса Градске библиотеке Штраубинг. У контексту подизања нивоа информационе писмености старијих суграђана, ауторка препоручује формирање рачунарских клубова тако да би у директном, отвореном сусрету напреднији корисници рачунара помагали почетницима. Неизбежна је и обука за коришћење читача е-књига, таблета и других уређаја за читање, јер постоје и они који нису довољно снажни да носе кући тешке књиге, или они слабовиди.

При свему томе посебно је значајна позиција библиотеке јер она није ни издавач е-књига ни произвођач читача, те својим суграђанима може да пружи вредносно неутралне и компетентне информације о уређајима за читање и форматима електронских књига. Препоручује се и израда интернет странице и сакупљање релевантних линкова, као и штампање водича кроз програме који се реализују у непосредном окружењу, како би ова специфична циљна група лакше пронашла информације и садржаје који су старијим особама потребни и интересантни. Предочена су нам искуства градских библиотека Штраубинг и Ашафенбург, у којима су формирана посебна одељења са специјалном понудом за старије и предложено је како и чиме попуњавати фондове. Поред звучних књига и примера игара које се налазе у тим фондovima, читаоцу ове књиге могу бити занимљиви наслови часописа који излазе у немачком делу Швајцарске и у Немачкој, а који посредно говоре о животном стандарду и пажњи коју ова генерација у „најбољем добу“ ужива код издавача у својим државама.

Поглавље „Понуда програма“ почиње саветом да приликом организације програма за старије особе посебно водимо рачуна о атмосфери, времену и модерацији. У вези с тим саветом, дата је и шема организације једног програма, теме предавања, читања, причаоница и књижевних секција које би могле да интересују старије. Описани су примери ра-

дионица креативног писања које се годинама реализују у градским библиотекама у Вицбург и Гелзенкирхену. Као примери добре праксе партнерског деловања различитих организација, наводи се 7 програма/пројеката којима се повезују генерације, чиме се не само остварује размена компетенција и знања између младих и старих, већ се ствара и неопходна друштвена емпатија, драгоцену за квалитетан живот.

Обавеза библиотеке да обезбеди приступ информацијама за све групације становништва за ауторку Гудрун Кулцер значи да „ако неки човек није у стању да дође до библиотеке онда библиотеке, односно библиотечка грађа, морају доћи до тог човека“. Различити видови ових „екстерних“ активности приказани су у поглављу „Социјални односно мобилни рад у библиотеци“. Објашњава се како се читалачко интересовање у старости мења и колико је читање важно као духовна и интелектуална активност. Тумачећи дефицит у читању (53% старијих особа у Немачкој уопште не чита), открива да се иза њега крије дефицит у образовању јер „у данашњој старијој генерацији скоро половина жена није учила школе, па је тако остала без образовања“, или је већина оних који имају преко бо година одрасла у средини која је књиге сматрала непотребним, тј. привилегијом оних који више зарађују. Тек 2030. остариће у Немачкој генерација у којој је већина жена могла да стекне квалитетно образовање и која

¹ Прим. аутора текста.

² Исто.

ће се сећати културе дечјих књига и књига за младе. (За мене као читаоца ово су изненађујући подаци за ту, из наше перспективе, тако уређену и богату Немачку!)¹ Ауторка објашњава начине помоћу којих подстицање читања у старости може да компензује слабости социјалних утицаја. Пише о читању у установама за старе, о специфичностима читања особама оболелим од деменције (у Немачкој живи 1,4 милиона људи који болују од ове болести и библиотеке реализују бројне програме и пројекте како би се смањила изолација ових особа и истовремено, повезивањем генерација, подстакла солидарност у друштву). Како функционише мобилна служба за доставу књига, приказано је на примерима четири градске библиотеке (само у једној тиме се бави библиотекар у сарадњи са месним удружењем Црвеног крста; у остале три ову активност реализују волонтери).

Посебан део публикације посвећен је значају увођења волонтерског рада сâмих сениора у библиотечку делатност. Имајући разумевања за страх запослених у библиотекама да могу бити замењени волонтерима, Гудрун Колцер наглашава и објашњава да основне задатке као што су селекција књига, преношење информација, менаџмент и даље морају обављати библиотечки стручњаци и да је ова пракса – ако је ангажман волонтера јасно договорен и ако се они ангажују у складу са својим способностима – освежење за програмску понуду сваке библиотеке. У вези

с тим, као илустрација, детаљно је објашњено искуство библиотеке Књижне хале Хамбург, која има уговоре са 460 волонтера, затим Градске библиотеке Штраубинг и Градске библиотеке Рајне.

У „Погледу у суседне земље“ читаоцу се пружа прилика да „завири“ у Аустрију, Швајцарску и Италију, упозна тамошња демографска кретања и занимљиве пројекте које реализују библиотеке.

Пишући „Закључак“, Гудрун Кулцер истиче да „библиотека као место сусретања свих генерација свој успех не треба да мери по броју позајмица, него по броју посета“ (што би требало да буде примењено и у српском библиотекарству, поред „обрта грађе“²), да треба осмислити такве програме уз помоћ којих ће сениори активно учествовати у друштвеном животу и да њихов волонтерски рад не сме бити пропуштен с обзиром на богата и разноврсна животна искуства старијих особа, која се могу позитивно искористити у библиотечком раду. На крају, ауторка цитира јапанску изреку: „Највећи културни успех једне нације су задовољни стари“.

Садржина ове публикације представља и потврду на почетку наведених речи министарке Кристине Шредер 2010. године да у Немачкој већина људи старих између 65 и 85 година не живи у болести и немоћи, него активно и здраво. Ауторка Гудрун Кулцер препоручује немачким библиотекарима да се у анализи демографског развоја за планирање

библиотечке праксе у Немачкој може користити водич Бертелсманове задужбине. За неке наше, српске, нове и другачије праксе, можемо се послужити публикацијом *Социјална укљученост старијих особа (65+) у Србији*, коју је објавио Црвени крст Србије 2018, а која представља резултате истраживања реализованог у оквиру трогодишњег регионалног пројекта „Иницијатива за социјално укључивање старијих особа (ТА-СИОП)“³ Том приликом треба избећи замку да слику старости у Немачкој и библиотечку праксу која је у складу са њом упоредимо са оном коју нуди анализа стања у Србији, дата у поменутој публикацији. Неупоредиви су и ресурси, не само финансијски и уопште материјални, које немачка држава и друштво стављају на располагање библиотекама и библиотекарима како би се подржали институционални и системски напори да се старост и старење учине богатијим, пријатнијим, веријим, лакшим... Гудрун Кулцер је у публикацији *Библиотечке услуге за особе иреће жи-*

војној доба – йонуде за сџарије истакла да су представе о старости у једном друштву у ствари социјалне слике које зависе од историјских и културолошких услова. Стога су искуства представљена у овој књизи само „кисело грожђе“ ако се имају у виду управо ти „историјски и културолошки општи услови“ становника Србије, у којој се, ако се изузме декларативно изјашњавање, у стварности од старих људи и даље очекује да се „искључе“ и своје потребе (а посебно жеље) сведу на егзистенцијални минимум или егзистенцијалну подршку ближњима. На крају остаје упитаност: како, читајући ову књигу, направити баланс у осећањима између задовољства које изазива спознаја како је (између осталог и захваљујући библиотечким услугама), лепо бити стар у једној уређеној земљи и горчине због свести на који начин највећи број људи живи старост у земљи Србији, и како постоји велика шанса да и ово издање Народне библиотеке Србије и овај приказ буду само мртво слово на папиру.

³ Види: <http://humanas.rs/2018/07/20/istrazivanje-socijalna-ukljucenost-starijih-osoba-65-u-srbiji/>

Ствари које су прошле

Ствари које су прошле _____

Правила Злотске Социјалистичке Читаонице¹

I Име

Чл. 1. Установљава се у селу Злоту читаоница, која ће се звати Злотска Социјалистичка Читаоница.

II Циљ

Чл. 2. Злотска Социјалистичка Читаоница има за циљ:

- а) Интелектуално снажење и социјалистичко просвећивање њених чланова;
- б) Буђење и развијање класне свести код радничке класе, васпитавајући је за борбу ради правке њеног положаја у садашњици, и њеног коначног ослобођења у будућности, уништењем капиталистичког а завођењем социјалистичког друштва.

III Средства

Чл. 3. Да би постигла свој задатак, читаоница ће:

- а) Набављати социјалистичка дела (књиге, брошуре, часописе) на српском и страним језицима; новине, слике и све друге предмете и симболе, који на себи носе обележје социјалистичке агитације;
- б) Приређивање [Приређивати] предавања са дискусијом разноврсних питања из области економске и социјалне политике; и
- в) Растурати социјалистичке списе преко својих чланова у маси народа.

IV Материјална средства

Чл. 4. Читаоница ће све издатке подмиривати из својих прихода.

Чл. 5. Приходи су читаонице:

- а) Члански улози, који не могу бити већи од 0, 20 дин. месечно;
- б) Приходи са забава, предавања и др. и
- в) Добровољни прилози.

[...]

*Раднички покрет у источној Србији до 1918. (праћа). Књ. 2,
пр. М. Вукомановић и З. Панајотовић*

(Зајечар: Међуопштинска конференција СКС : Историјски архив „Тимочка крајина”, 1984), 112.

¹ Правила су усвојена 29. марта (по старом, тзв. јулијанском календару) односно 11. априла 1909. године. Документ се чува у Архиву Србије.

Милан А. Поповић

Оснивање социјалистичке читаонице

Ускоро иза великог штрајка на Вршкој Чуки, злотски рудари приступају стварању једне културно-просветне установе у Злоту, оснивању социјалистичке читаонице с књижницом, која ће им послужити као о [д]скочна даска за акције ширега размаха.

Читаоница је основана рано с пролећа 1909[.] године. На челу исте стајали су другови: Петар Радовановић, Паун Јонић, Павле Н. Балановић и аутор ових редова., који је као главни руководилац ове установе написао правила о устројству читаонице, поставио ред и поредак у њој и одредио јој правац и линију кретања.

Одмах на почетку приступило је читаоцима око 120 рудара и других сеоских младића.

На упућени апел преко Радничких новина многе социјалистичке организације и установе онога времена послале су читаоцима на поклон знатан број књига, брошура и листова. Од ових ваља поменути Социјалистичку књижару, Редакцију [Р]адничких новина и Дружину [Т]ипографских радника, које су међу првима доставиле највећи број књига и листова. Читаоница је за кратко време располагала са око 200 књига, часописа и листова. Било је ту и комплета Радничких новина, разних годишта[,] лепо повезаних.

Књиге и листови давани су на читање недељом и о празницима, којих су дана и враћане раније издате на читање. Читаоцима је стављено у задатак: да добро проуче садржај прочитаног и о томе реферишу на првом наредном скупу чланова читаонице, иза чега је вођена дискусија и на тај начин провентилирана многа питања из области социјалистичке теорије и праксе. Оваквих скупова није било много, јер се убрзо иза овога прешло на парти[ј]ско поље рада и акције другова упућене у новом правцу.

Управа читаонице је између осталих задатака, које је спроводила, поставила себи један од главних: да још исте године што свечаније прослави међународни пролетерски празник рада, 1. мај.

Милан А. Поповић (учитељ у пензији),
Историја[ј]ски њрећед развоја социјалистичкој њокрећиа у Злоту,
Историја[ј]ски архив – Зајечар, књ. 1, св. 2 (1956): 11–12.

Ствари које су прошле _____

НАШ КУЛТУРНО[-]ЗАБАВНИ ЖИВОТ

Вељко Петровић

Пробудити духове и културну жеђ...

Одувек је то било да се наши људи туже на заосталост[,] на досаду, на „мртве воде” наших „србијанских” паланки. Проклињу живот без концерата, без позоришних пре[а]става „на нивоу”[,] без књижара, без изложби, без редовних састанака и културних провода по ужим пријатељским или породичним круговима. Остају, веле, једино кафане, гурманлуци, тзв. „певаљке”, фу[а]балске утакмице, појачане мало с навијачким тучама. И тако се изговарају за своју пасивност, за нерад и за склоност да и сами тону у ту „провинци[ј]ску, касабалску жабокречину[“].

Ту донекле и још увек има истине. Али, сви ти који се туже нису толико критички и пречи самима себи. Не увиђају да би те дерне паланке и селендре, ипак, нешто више прогледале да су они културно агилнији, да и они сами без много отпора, не постају тако брзо „малограђани, гејаци и паори”. Не сме се заборавити да су данашње варошице прави градови према некадашњим среским местима, а многа села као некада вароши. Чак се и тога треба сетити да су онакви људи као Божа Кнежевић, Павле Поповић, Тихомир Ђорђевић и многи други читаве године по онаквим паланкама службовали, а својим мисаоним радом у том Чачку, Шапцу, Алексинцу, заслужили, да их позову у Београд на Универзитет. Тихомир Остојић је цео свој, квалитативним радом испуњен век провео у Новом Саду, и, пред смрт, још имао толико снаге и идеализма да примерно организује факултет у Скопљу. Поједини најбољи наши глумци као Ружић, Добриновић, Гинић, Гавриловић, Миловановић деловали су до краја у својим природним местима, у Новом Саду, у Нишу, у Осјеку, а нису клизнули с врхова наше бинске уметности.

Међутим, да се вратимо на првашњу констатацију: културни живот у нашој унутрашњости не иде у корак с општим животом. Како му дати маха, што се каже? Не помаже ту само повремено гостовање научника, васпитача и уметника из центра; циљ мора бити: пробудити духове, пробудити културну жеђ у широкој публици и створити услове домаћим даровима, способностима, да се развијају и приказују. Дабоме, лако је тако саветовати, али како се то „буди исправно [успавано] злато из подземља”? Пре свега пружити материјална и техничка средства. Просторије, књиге, реквизите, инструменте, станове за наставничко и вежбачко руководство, и, проводити, према локалним приликама, позитивну пропаганду за културне вредности, а не

кикотати се свакој неславној паланачкој спрдачини на рачун културних напора, чежњи и амбиција. Уопште, не дати тим, обичнио промашеним „генијима”, да стварају познату, отровну атмосферу неверице, ниподаштавања, јаловости. Американизам је потврдна појава док рађа и протанчава пријемчивост за права културна добра.

Док у центрима извесне установе, оне саме, не допуштају да културни, научни и уметнички живот усахне, у унутрашњости његов пулс зависи такође од „намерника”. Дође у место способан и енергичан службеник, просветни радник итд., и препороди село, док је тамо. Чим га преместе – вагтра утрне. Негде пропева варошица кад јој дође млад наставник музике и нађе се фин домаћи сопран, а у фабрици директорски баритон са слухом. Но, уда ли се сопран у друго село, постане ли директор члан привредног савета у неком средишту, умукне и песма. Е, зато се мора организовати и систематски радити на том да односној средини постане насушна потреба и културно „иживљавање”. Са индустријализацијом, са згушњавањем саобраћајне мреже ти се задаци све лакше могу решавати. Само, не стихијски већ свесно, вољно и плански. Социјализам иде ка томе да, заправо, унутрашњости у досадашњем смислу нестане. И најудаљеније насеље мора постати стваралчки орган општег културног живота.

Општи економски, саобраћајни напредак – друмови, железнице, аутопутеви, регулације река, повлачење канала, дизање хидроцентра, фабрика, школа, књижница, све ће то неизоставно дизати ниво и створити поменути културну жеђ. Али не сме се на томе остати и чекаати. Дужност је сваког школованог човека, квалификованог радника, да тај процес и сам убрзава. Културна свест и социјалистичка свест у приснијем су односу но што би био условни однос, то је нераздвајно дејство, битни спој, као отприлике реч и мисао, облик и садржина сваке рукотворине правог радника – мајстора.

Колектив, бр. 16–17 (1. 5. 1959): 5.

Ствари које су прошле _____

В. [Војкан] Р. [Распоповић]

Додељене награде за усмене приказе

Градска библиотека из Бора [у Бору] ове године је у оквиру акције „Месец дана књиге” развила знатно живљу и садржајнију активност на плану популаризације литературе него раније. Између осталог увела је и неке новине, које већ и по томе заслужују пажњу. А утолико пре и тим више што су и потпуно успел[е].

Новина која заслужује највише признања управо је такмичење ученика основних школа и школа другог ступња у усменом приказивању дела по сопственом избору. [...]

Чланови жирија, чији председник [је] био оба дана *Војкан Распоповић*, новинар, за оцену такмичара из основних школа чиниле су наставнице *Душица Вучић* (основна школа „Вук Караџић”) и *Светлана Кликовац* (основна школа „Трећи октобар”), а за оцену средњошколаца професори *Марија Михалић* (Техничка школа) и *Славка Павловић* (Школски центар).

*

Жири за основце имао је веома тежак посао, с обзиром [на то] да је свака од три борске основне школе послала на ово такмичење доиста своје најбоље представнике. Без много двоумљења донео је рецимо одлуку о додели прве награде. Излагање *Анђелије Сивановић*, ученице VIII-3 основне школе „3. октобар”, [која] је логички и хронолошки исталка све најбитније компоненте у делу *Љубомира Ненадовића* „Писма из Италије” и истовремено врло сликовито указала на најпластичнија места из њега. [...]

Једногласно и без икаквог размишљања жири за оцену усмених приказа средњошколаца доделио је прву награду *Милени Ђурић* из IV-1 гимназије „Бора Станковић”. Њен приказ песме „Противуречности поезије” (Десанка Максимовић, збирка „Мирис земље”) одликовао се изванредним познавањем вредности песме и песника уопште. Она је говорила веома рационално, организовано и апострофирајући стварно најбитније моменте. То је била, без претеривања речено, мала студија. [...]

*Колектив: посебни ирилої о
друштвено-полиичком,
ириредном и културном живоїу
год. 2, бр. 26 (14. 11. 1969).*

Перо Зубац

Слика далеког брата

Радноти Миклош игра ногомет са дечацима
у дворишту Сегединске гимназије.

На лицима играча лето.

Ослоњен на ограду небазриво се у игру
уносим. Мој језик, да се заборавим, разумео би.

Пребирем године, твој глас се за лишће лепи,
да се изрекнем, у игру занет, бојим се,
разумела ме не би.

Поља год 29, бр. 296 (октобар 1983): 416;

доступно и на:

<https://polja.rs/wp-content/uploads/2017/01/Polja-296-22-22.pdf>

Летопис библиотеке

Летопис библиотеке

2018.

3. децембар: Предавање инструктора здравља Дејана Николића „Менаџмент здравих односа“ у организацији Клуба здравља Бор; Радионица „Жарка прича причу“ на Дечјем одељењу; модератори: Весна Јовановић и Марија Радосављевић (НБ Бор);

6. децембар: „Југославија у постјугословенским књижевностима“: разговор са Сашом Тирићем, уредником радио-емисије о регионалним књижевностима „Око Балкана“ и једним од уредника подлистка/портала *Беттон*; разговор водила Виолета Стојменовић (НБ Бор);

13. децембар: Представљање *Сјоменара мајуранија мейлурикој одсека Техничке школе у Бору шк. 1965/66. године* и збирке афоризама *Зора сјише њре зоре* завичајног аутора Јована Стојадиновића; *О Сјоменару* (називаном још и *Водич за шејњу кроз усјомене*) и Стојадиновићевим афоризмима говорили су: Весна Тешовић, Симонида Гаврић, Милорад Ђошић и аутор;

14. децембар: Поводом Дана библиотекара Србије, медијима и јавности представљен је пројекат „Библиотеке и Агенда 2030 УН“ Библиотекарског друштва Србије¹;

21. децембар: У склопу пројекта „Реанимација“, који је на конкурс за пројекте из об-

ласти библиотечко-информационе делатности финансијски подржало Министарство културе и информисања РС, НБ Бор је набавила нове уређаје за креирање, обраду и коришћење различитих дигиталних односно мултимедијалних садржаја, укључујући и хедсет (кацига) за виртуелну реалност (НТС Vive), чиме смо корисницима библиотеке омогућили нову услугу – да користе ВР садржаје и 360° видео²;

24. децембар: Представљање публикације *Serbia Raw*, која садржи фотографије настале током радионица фотографског колектива „Belgrade Raw“, одржаних у више градова у Србији, па и у Бору; о публикацији су говорили фотограф Лука Кнежевић Стрика и ликовна уметница Јелена Мијић, чланови колектива.

2019.

23. јануар: Представљена је збирка песама *Удах без краја* завичајног аутора Оливера Ињца; о књизи су говорили Весна Тешовић, Милоје Дончић и аутор;

25. јануар: Представљен је пројекат „YOUth on the Mov(i)e: Building a Better Region Through Film“ Центра за друштвено-економски развој (ЦДЕР), уз пројекцију седам кратких филмова младих учесника пројек-

¹ <http://www.biblioteka-bor.org.rs/2018/12/javne-biblioteke-i-agenda-2030-ujedinjenih-nacija/>; <https://biblioteke2030.wordpress.com/unlocking/>.

² <http://www.biblioteka-bor.org.rs/2018/12/reanimacija/>.

та из Србије, Босне и Херцеговине, Македоније, Албаније и Црне Горе и разговор на тему успостављања добросуседских односа у региону, нарочито међу младима. О пројекту су говорили др Александар Павловић (Институт за филозофију и друштвену теорију) и други учесници;

26. јануар: Светосавска академија у организацији Црквене општине Бор и Народне библиотеке Бор; учесници: градоначелник Александар Миликић, директор библиотеке Весна Тешовић, Александар Вујовић, професор цетињске богословије и уредник катихетског програма Радија Светигора, градски хор „Феникс“, етно-група „Харалампие“, дечји црквени хор „Милица“ и ученици веронауке борских основних и средњих школа;

11. фебруар: Вече словеначке културе у организацији удружења „Драго Чех“ у Бору;

20–23. фебруара: Предавања проф. др Мирослава Пујића у организацији Клуба здравља Бор;

25. фебруар: Игре асоцијација за ученике четвртог разреда основне школе на Дечјем одељењу; програм су водиле: Весна Јовановић и Марија Радосављевић (НБ Бор);

27. фебруар: Представљање романа *Прича о суйермаркејшу* Димитриса Сотакиса; о књизи су говорили писац Вуле Журић, Зоран Хамовић (ИК „Клио“), Виолета Стојменовић (НБ Бор) и аутор; Квиз „Волим

животиње!“ на Дечјем одељењу Народне библиотеке Бор;

1. март: Отварање изложбе „Обележавање негатива“ Завичајног одељења; аутор изложбе: Драган Стојменовић; аутори фотографија/негатива: Бура Коловратар, Драгољуб Митић, Бајрам Салијевић и Љубомир Марков;

4–7. март: Радионице „Жарка прича причу“ на Дечјем одељењу; модератори: Весна Јовановић и Марија Радосављевић (НБ Бор);

7. март: Семинар „Мама, ниси сама“ у организацији Клуба беба, трудница и мама; предавања о првим данима са бебом и психичким стањима у трудноћи и након порођаја, одржале су Снежана Милутиновић (Патронажна служба) и Милена Андријевић, породични психотерапеут;

13. март: Мултимедијални програм „Ласте“ на Дечјем одељењу; ауторке програма су библиотекарке Весна Јовановић и Марија Радосављевић;

15. март: Представљање Удружења грађана „Гласно за омладину“, Бор; Квиз „Волим животиње!“ на Дечјем одељењу;

18. март: Концерт етно-групе „Свети Харалампие“ и дечјег црквеног хора „Милица“;

19. март: Предавање психолога и психотерапеута Марије Фуштар и трибина о родитељству у организацији Удружења родитеља „Бебиронче“; Радионица илустрација

„Вук који је испао из књиге“, по истоименој сликовници Тијерија Роберхта и Грегора Мабира, на Дечјем одељењу; Квиз „Ко умије њему двије“ на Дечјем одељењу; ауторке програма за децу су библиотекарке Весна Јовановић и Марија Радосављевић;

21. март: Трибина поводом светских дана шума, вода и метеорологије у оквиру Еколошких дана Бора 2019; организатори: Друштво младих истраживача Бор, Техничка школа Бор, Народна библиотека Бор и Канцеларија за животну средину; у оквиру трибине, инжењер Младен Думитрашковић (Друштво младих истраживача), представио је примере примене информационих технологија у заштити вода, док су ученици Техничке школе Јована Васић и Лазар Јовановић говорили о односу воде и здравља;

26. март: Књижевно вече и проглашење резултата литерарног конкурса „Гашино перо“ у организацији Гимназије „Бора Станковић“, поводом Дана школе; Такмичење у решавању енигматских задатака на Дечјем одељењу;

4. април: Отварање изложбе „Бор – XX век“³ у Лабину (Хрватска), у склопу скупштине међународног удружења „Рудници културе“;

5. април: Поетско вече у оквиру Другог хуманитарног спортског и поетског дружења просветних радника Бора – „Борска просвета за радост дечијег света 2019“;

9. април: Дружење са Јасминком Петровић и представљање фестивала „Крокододил“ на Дечјем одељењу;

16. април: Историчари Јелица Илић (Народни музеј Зајечар) и Бобан Ђорђевић (Матична библиотека „Светозар Марковић“, Зајечар), представили су три публикације које се баве Тимочком Крајином у време ратова од 1912. до 1918, које је Матична библиотека „Светозар Марковић“ објавила поводом стогодошњице завршетка Првог светског рата: *На фронту и у њозадини: народ Тимочке крајине у ративима од 1912. до 1918. године* Јелица Илић; *Историја 20. њешадиској њука: 1914–1920* (репринт изд. из 1931); *Французи и ослобођење Зајечара 1918. године: кроз илустрације* Срђана Тодоровића, по тексту Јелица Илић;

17. април: У оквиру изложбе „Апокалипса – Бор“ Александра Зографа и Емануелеа Машонија, у галерији Артгет у Београду представљена је публикација *Борске бележнице* (Народна библиотека Бор, 2019); о књизи су говорили Александар Зограф, један од аутора, уредник Драган Стојменовић и библиотекар Виолета Стојменовић; модератор: Весна Даниловић (Артгет)⁴;

19. април: Представљен је роман завичајне ауторке Дијане Ђорђевић *Женска слиража*; са ауторком је разговарала Ана Јанковић (НБ Бор);

18. април: Поводом Светског дана књиге и ауторских права, Народна библиотека Бор

³ О изложби: Лука Кнежевић Стрика, Андреј Филев, „Изложба ‘Бор – XX век’: симбиоза рудника и града“, *Бележница* год. 15, бр. 27 (2013): 177–178.

⁴ Вид. и: Дејан Кожул, „Космички поредак Миклоша Раднотија и Александра Зографа“, на: <https://kupek.org/2019/05/13/kosmicki-poredak-miklosa-radnotija-i-aleksandra-zografa.html>

је приредила књижевно вече под називом „Поетике хорора“; са Дејаном Огњановићем, писцем, преводиоцем и теоретичаром хорора, разговарала је Виолета Стојменовић (НБ Бор);

22. април: Еколошка радионица на Дечјем одељењу поводом Дана планете Земље;

23. април: Ускршња радионица на Дечјем одељењу;

4. мај: Отварање изложбе „Портрет као индустријски пејзаж“ Завичајног одељења НБ Бор⁵ и јавно вођење кроз изложбу у Радничком музеју „Трудбеник“ (Београд)⁶; аутор изложбе: Драган Стојменовић (НБ Бор);

10. мај: Књижевно вече „Немогући сусрет“; гости библиотеке били су писац Зоран Живковић и астрофизичар Милан Ђирковић (Институт за будућност човечанства, Оксфорд; Астрономска опсерваторија у Београду); модератор: Виолета Стојменовић (НБ Бор);

14. мај: Радионица медијске писмености „Окрени други лист“ са ученицима Гимназије „Бора Станковић“; модератор: Виолета Стојменовић (НБ Бор);

16. мај: Представљање награђене збирке афоризама *Нама не свиће ни кад усјанемо* завичајног аутора Милена Миливојевића; о књизи су, осим аутора, говорили: Весна Тешовић, чланови жирија за доделу Награде за најбољу књигу сатире на српском језику у 2018. Витомир Теофиловић и Александар Чотрић;

21. мај: Представљање књига *Сунце овој дана* и *Значење цокера* Владимира Пиштала; о

књигама су говорили Ненад Шапоња (ИК „Агора“) и аутор; модератор: Вилета Стојменовић (НБ Бор);

22–25. маја: Предавања проф. др Мирослава Пујића у организацији Клуба здравља Бор;

27. мај: У оквиру циклуса „Идиом“ и серијала „Град и градови“, које уређује библиотекар Горан Миленковић, политиколог и балканолог Мигел Андреу Родригез (Шпанија) одржао је предавање под називом „Тотални грађанин: градови с емоцијама“;

31. мај: Представљање књиге *Усион и њаг „йрве друјарице“ Јуославије: Јованка Броз и српска јавност: 1952–2013.* др Иване Пантелић; о књизи су, поред ауторке, говориле и др Сања Петровић Тодосијевић, уредница Службеног гласника Весна Смиљанић Рангелов и Ана Јанковић (НБ Бор);

2. јун: Трибина о језику и именовању Влаха и/или Румуна у организацији Друштва за културу Влаха–Румуна „Агиаднае Filum“;

3. јун: Отварање школе родитељства „Рода“ у организацији Клуба беба, трудница и мама и Тима креативних идеја у Бору;

4–10 јуна: Радионице за коришћење микробитова, које је НБ Бор, заједно са сетовима за њихову надоградњу, добила у оквиру пројекта „Дигитални грађанин“ Института за развој и иновативност младих (ИРИМ, Загреб); радионице за ученике виших разреда основне школе водили су ИТ стручњак Виктор Бранковић и библиотекарке Виолета Стојменовић и Марија Радосављевић; члановима

⁵ О изложби: <http://www.digitalnizavicaj.org.rs/index.php?query=ispisTextalZKolekcije&idTexta=356#ad-image-o>.

⁶ Вид. и: „Portreti radnika RTB-a kao industrijski pejzaž“ (2. 5. 2019) на: <http://www.seecult.org/vest/portreti-radnika-rtb-kao-industrijski-pejzaz>; „Portret kao industrijski pejzaž: bliska daljina i umorna nada“ (23. 5. 2019) на: <http://www.masina.rs/?p=9727>; „Radnici Borskog rudnika, juna-ci izložbe Portret kao industrijski pejzaž“ (5. 6. 2019) на: <https://www.xxzmagazin.com/fotogalerija/heroji-radnicke-klase-i-socijalizma>.

Дечјег одељења НБ Бор на располагању су десет микро битова и три бозона (комплети сензора и других уређаја за надоградњу микро битова) за позајмицу, док је остатак нове грађе опредељен за коришћење у читаоници, тј. за реализацију радионица са заинтересованим корисницима библиотеке;

13. јун: Представљање *Борских бележница*; о

књизи су говорили аутори Александар Зограф и Зоран Пауновић и уредник публикације Драган Стојменовић (НБ Бор);

15–16. јуна: Радионица „Кликбејт: како (не) креирати садржај за Јутјуб“ у организацији Академије Дојче Веле (DWA) и портала Ист-медија; модератори Дарко Радовац и Владимир Марковић (Dex и Looney).

Белешка

Стефан Ђорђевић и Колос

Стефан Ђорђевић (Бор, 1987) – независни документарни фотограф, редитељ и сниматељ. Завршио је основне и мастер студије Камере на Факултету драмских уметности у Београду.

Играо је у вишеструко награђеном филму *Тилва Рош* Николе Лежајића, као представник скејтерске културе којој су посвећени многи његови радови, па и серија фотографија из које су изабрани визуелни прилози за овај број *Бележнице*.

Као директор фотографије, сарађивао је са редитељем Јованом Тодоровићем на кратком документарном филму *Juvenile* (2016)¹, а са Стефаном Иванчићем – на краткометражном филму *Камен у руци* (2017)². У продукцији српског Вајса режирао је и снимео крат-

ки документарни филм *Зашто волим да возим скејџ?* (2015)³. По сопственом сценарију режирао је кратки играни филм *Последња слика о оцу* (2019). Радио је и на музичким видео-спотовима, и на снимању реклама.

Изложба фотографија под називом „Kolos⁴ – Downhill Underage“ (У10, Београд, 21. 3 – 6. 4. 2019) његова је прва самостална изложба.

„Његове фотографије баве се људским емоцијама и реакцијама људи на просторе који их окружују као појединце или у оквиру неке групе. Без обзира на медиј којим се служи, Стефан Ђорђевић непрестано истражује лични утисак о савременим друштвеним питањима и приче скривене у детаљима.“⁵

¹ Филм је доступан на: <https://www.youtube.com/watch?v=HCmNAkZgvr8>. Вид. и текст Стефана Ђорђевића на сајту Вајса: <https://www.vice.com/rs/article/урдј3g/proveo-samnovu-godinu-u-vaspitno-popravnom-domu-u-kruevcu>.

² Филм је доступан и на: <https://vimeo.com/197769141>.

³ Филм је доступан и на: https://www.youtube.com/watch?time_continue=4&v=pg5IEYiBlmM.

⁴ „Колос“ је назив екипе скејтера из Бора. Вид. и интервју са Ђорђевићем: Iva Paradanin, „Ideja o individualnosti u fotografijama Stefana Đorđevića“, <https://www.vice.com/rs/article/evev4m/ideja-o-individualnosti-u-fotografijama-stefana-dordevica>.

⁵ Види: <http://stefan.djordjevic.com/#>.

Никола Лежаић, Факултет драмских уметности, Београд

О Колосу

На неки начин, Колос је *mainstream*. Колос је део поп-културе коју сви мисле да добро познају. Зато што је *cool*. Зато што је узбудљив. Зато што изгледа као да није *fake*. Зато што се добро слика ...

Све те модрице, разбијене главе и носеви, крв, зној, тетоваже, дуге косе, ћелаве главе, гола тела у заносу, младост, љубав, братство, индустрија, тежак живот, лаган живот, бољи живот, сам живот.

Хм ...

Хајдемо поново.

Колос није део поп-културе, јер га нико заправо не познаје. Нико до Колоса самог. Он зна да је ћудљив, да није *cool*, да није најпаметнији, да није први у врсти. Он зна да је нежан, неупотребљиво нежан и рањив. Он зна да је срамно романтичан, толико да боли, више од поцепане аркаде, више од сломљеног носа, више од руке пуне зуба. Он зна да нас неће уплашити. Он зна да је то што има важно и да знамо зашто је важно. Он зна да неће успети. Он не зна да није *fake*, јер не зна шта је *fake*.

Колос је важан. Колосу је важан. Важно је знати ко си и то не заборавити. А Колос зна ко је и незабораван је.

Упутство ауторима, преводиоцима и приређивачима

Да бисмо избегли извесне недоумице на које наилази редакција приликом приређивања текстова за штампу, али и ради једнообразности текстова, поготово када је реч о навођењу литературе и фуснота, молимо ауторе, преводиоце и приређиваче да се придржавају следећих упутстава:

- За *Бележницу* се пријављују радови чији садржај није објављиван;
- Радови (и други прилози) треба да буду достављени редакцији ИСКЉУЧИВО у електронској форми имејлом (nbbor@mts.rs), са знакомом „За Бележницу”, уређени у програму Microsoft Word;
- Све остале прилоге који иду уз текст – илустрације: шеме, дијаграми, табеле и сл. – треба доставити одвојено од текста, такође у атакменту, јасно обележене и са знакомом у ком делу текста треба да буду штампане, најбоље што је могуће ближе тексту где се први пут помињу;
- Стране свих текстова треба да буду формата А4, текст у једној колони;
- Текст мора бити ћириличан (изузев неопходних термина и скраћеница који морају да буду на страном језику и ако је матерњи језик аутора – хрватски или бошњачки) – style:

Normal + Justified, font: Times New Roman (Serbian Cyrillic), font size 12, проред: 1;

- Текст треба организовати следећим редоследом: у истом реду – (титула) име и презиме аутора, (назив установе у којој је запослен), место; испод – јасно одвојени (наднаслов), наслов и (поднаслов), текст рада (са фуснотама); напослетку – (литература);
- За писање наслова књига и часописа у самом тексту треба користити *курзив (italic)*; за наслове песама, приповедака, текстова у часописима или књигама, филмова, позоришних представа, изложби и сл. користити наводнике као у примеру: „Искрена песма”, а у оквиру цитата, уколико је потребно – полунаводнике (апострофе): ‘Искрена песма’;
- У раду се могу користити искључиво фусноте обележене основним бројевима;
- Списак коришћене литературе је на крају текста; извори се наводе језиком и писмом коришћене публикације;
- Стил цитирања у фуснотама и литератури је Chicago Style (Humanities) и молимо ауторе, уколико их текст садржи, да се овог правила придржавају;

Упутство како се овај стил користи можете пронаћи:

- у тексту „Чикаго стил библиографског цитирања” Драгане Сабовљев у *Чииа-лииииу*, број 34 (мај 2019): 67–80; доступно и на: citaliste.rs/casopis/br34/saboljev_dragana.pdf,
- на сајту <https://www.chicagomanualofstyle.org/home.html>
- Списак литературе треба саставити по азбучном реду или абecedном реду (зависно од писма публикације), узимајући у обзир прво слово презимена аутора или наслова анонимног дела; на крају списка иду URL адресе.

Редакција *Бележнице* ради лектуру и коректуру текстова и задржава право да у договору са аутором измени наднаслов, наслов или поднаслов текста, као и дискреционо право да рад процени и не објави уколико не одговара утврђеним критеријумима, квалитативним, садржинским и формалним.

Објављени радови ни на који начин не смеју повредити ауторска права других појединаца или организација. За право објављивања, оригиналност и квалитет радова одговарају сâми аутори. Аутори су одговорни и за чињенице, податке и ставове изнете у тексту, који не морају бити у складу са ставовима редакције.

Сматра се да су аутори своја ауторска права на текст (и фотографије), од тренутка кад су их послали, пренели на Народну библиотеку Бор као издавача часописа. Издавач ће радове објављивати у штампаном и електронском облику (на сајту Народне библиотеке Бор).

Текст објављен у *Бележници* аутор може објавити и у другим публикацијама, уз сагласност главног уредника и обавезно навођење извора, тј. броја *Бележнице* одакле је рад прештампан.